

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

(DİN SOSYOLOJİSİ)

İLİMLİ İSLAM VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİ
(AK PARTİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melahat YILMAZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Niyazi AKYÜZ

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
(DİN SOSYOLOJİSİ)

İLİMLİ İSLAM VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİ

(AK PARTİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melahat YILMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Niyazi AKYÜZ

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
(DİN SOSYOLOJİSİ)

İLİMLİ İSLAM VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİ

(AK PARTİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez danışmanı:Doç. Dr. Niyazi AKYÜZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi.....

.....

ÖNSÖZ

Türkiye, 3 Kasım seçimleri sonrasında, yeni bir siyasi iktidarla ve bu iktidarın yeni politik tarzı ile tanışma olanağı buldu. Tek başına iktidar olan AKP, büyük oranda beklenmeyen bir olgu değildi, ancak büyük farkla meclisteki çoğunluğa sahip olması, Refah Partisi sürecinde yaşanan olayların yarattığı gerginlik havası, liderinin yasaklı olması ve ülkenin kadim iktidar odakları tarafından kaygı ile karşılanması, bütün dikkatlerin AKP üzerinde toplanmasına neden oldu. Gerçekten AKP'nin mevcut rejim açısından bir risk taşıyıp taşımadığı elbette tartışmayı hak eder bir konudur. Ancak AKP'nin geniş bir toplum desteği ile iktidara gelmesi, siyasal söyleminde diğer partilerden, çok farklı bir görünüm sergilemesi, demokrasi ve insan hakları gibi hayli hassas konularda “*radikal*” tutum alması, AKP'nin tehdit ettiği varsayılan rejimden kastedilenin ne olduğu yeniden tartışmaya açıldı.

Ancak, öteden beri laik ve anti-laik ikilemine sıkıştırılan bu tartışmalarla AKP'nin siyasi yapısını ve mevcut pozisyonunun anlaşılmasının mümkün olmadığı görülüyor, ayrıca rejimi tehdit ettiği varsayılan bir siyasi hareketin, sistemi yeniden kurgulama konusunda gösterdiği hassasiyetin nedenleri, tartışmaya dahil edilmiyordu. Bunun yanında AKP'ye yakıştırılan ılımlı İslami söylemin neden bir tehdit olduğu, Türkiye'de ki kurgusu ile dinsel yönelimli siyasi hareketlerin devlet karşısındaki konumunun ne olduğu tartışmaların kapsamına alınmıyordu. Büyük oranda tartışma laik çevrelerin

baskısı ve onlara şeraitçi olmadığını kanıtlamaya çalışan İslamcı kesimlerin savunması biçiminde geçiyordu.

Kuşkusuz bu tartışmalar nihai anlamda, din ve devlet arasındaki ilişkinin ne olduğu ile ilgili, son derece derin tarihsel kökleri olan bir araştırmayı da zorunlu kılıyor. Hem Cumhuriyet Dönemi boyunca, hem de daha önceki Anadolu merkezli devlet modellerinde, özellikle İslam'ın konumu, bugün Ilımlı İslamcı olduğu varsayılan AKP'nin konumunun anlaşılması bağlamında önemlidir. Hatta diğer Siyasal İslam projeleri ile AKP'nin karşılaştırılması ve nihayetinde, bugünün insanının yaşadığı temel sorunlara, bu kesimlerin üretmeye çalıştığı yanıtların tartışılması, İslam merkezli bir devletin alternatif bir toplum modeli oluşturulmasının mümkün olup olmadığı, bu modellerin uygarlığımızın yarattığı problemleri çözmede yeterli performansları gösterip göstermediği, konumuzu anlamamız için önemlidir.

AKP'nin İslamcılık ve Milli Görüşle olan ilişkisi, kurucu kadrosu, onu destekleyen toplumsal kesim ve bunların içinde bulunduğu gelenek kamu oyunda, partinin kurulduğu ilk günden beri tartışılmaya konu edilmiştir. AKP'nin kurulduktan ve özellikle iktidara taşındıktan sonra üretmeye çalıştığı, siyaset felsefesinin en önemli unsurlarından olan İslamcılıkla, kendisi arasında çizmeye çalıştığı sınır çizgisi olmuştur ve AKP daha kuruluş aşamasında iken bile bu yapıyı yüzleşilmesi gereken tarihsel bir yük olarak telakki etmiştir.

Milli Görüş çizgisinin dışına çıktıklarını her fırsatta dile getiren AKP, benimsediği yeni siyasi ideolojiyi muhafazakar – demokrat kavramıyla

açıklamaktadır ve bu şekilde AKP, kendisinin İslamcı ve bu nedenle gizli gündemi olan bir siyasi hareket olduğuna dair endişeleri bertaraf etmek istemekte ve evrensel meşruiyete sahip bir kimliğe sarılmaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmamızın birinci bölümünde, AKP'nin yeni kimliği olarak benimsediği muhafazakarlık ve demokrasi kavramlarına yer verdik. Muhafazakarlığın ve demokrasinin kökenine inerek bunu AKP'nin geliştirmeye çalıştığı söylemiyle ilişkilendirmeye çalıştık.

Araştırmamızın ikinci bölümünde Siyasal İslam ve AKP, Cumhuriyet sonrası Siyasal İslam projeleri, onun kitlesel tabanı, AKP'nin tarihçesi ve Siyasal İslamcılık konularına değindik. 1945'ten Milli Görüş çizgisine kadar olan ve Siyasal İslam'la ilişkilendirilen partileri ve Milli Görüş çizgisini değinerek AKP ve Milli Görüş çizgisinin temel parametrelerini araştırdık.

Araştırmamızın son bölümünde ise muhafazakarlık-İslamcılık ve AKP, AKP'de Müslümanlık- demokratlık ve ılımlı İslamcılık ve AKP'de yeni bir arayış olarak muhafazakar- demokratlık konuları ele aldık. Bu bölümde, yeni bir kimlik anlayışı ile siyaset sahnesinde yerini alan AKP'nin, Milli Görüş geleneğini takiiye yaparak kamufle ettiğini yoksa, AKP'nin Milli Görüş fikrini değiştirdiği mi hususu araştırmamızın son bölümünü ve esas sorunsalını oluşturmaktadır.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmalarım esnasında her türlü teşvik ve yardımlarından dolayı danışmanım sayın Doç. Dr. Niyazi AKYÜZ Bey'e, eleştiri ve önerileriyle katkıda bulunan Araştırma Görevlisi sayın Şahin GÜRSOY'a ve çalışmama kaynak temini hususunda maddi- manevi yardımını

esirgemeyen sayın Prof.Dr. Mümtaz'er TÜRKÖNE'ye teşekkürü bir borç
bilirim.

Melahat Yılmaz

Ankara-2007

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
A.Ü.D.T.C.F	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
Bkz	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çv.	: Çeviren
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
G.Ü.S.B.E.	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
IDP	: Islahatçı Demokrasi Partisi
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
S.Ü.S.B.E	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
SP	: Saadet Partisi
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	V
İÇİNDEKİLER.....	V11

GİRİŞ

1) Araştırmanın Problemi.....	1
2) Araştırmanın Amacı.....	2
3) Araştırmanın Varsayımları.....	3
4) Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	7

BÖLÜM-1

MUHAFAZAKARLIK VE DEMOKRASİ

1-1) Muhafazakarlık ve Temelleri.....	8
1-2) Türk Muhafazakarlığı.....	22
1-3) Muhafazakarlık ve Din.....	28
1-4) Demokrasi Çeşitleri.....	34
1-5) Demokrasi ve Din.....	43

BÖLÜM-2

AKP'NİN TARİHÇESİ VE SİYASAL İSLAMCILIK

2-1) Siyasal İslamcılık.....	49
2-2) 1945'den Milli Görüş Hareketi'ne Türkiye Siyasal İslamcılık.....	56
2-3) Milli Görüş Hareketi ve AKP.....	66

BÖLÜM-3

AKP VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİ

3-1) Muhafazakarlık-İslamcılık ve AKP.....	86
3-2) AKP' de Müslüman - Demokratlık ve Ilımlı İslamcılık	96
3-3) AKP' de Yeni Bir Kimlik Arayışı Olarak Muhafazakar Demokrasi.....	104

SONUÇ.....	131
------------	-----

KAYNAKÇA.....	134
---------------	-----

TÜRKÇE ÖZET

İNGİLİZCE ÖZET

1) Araştırmanın Problemi

Bu araştırma, AKP'nin siyasal kimliği olarak tanımladığı muhafazakar- demokratik ve ılımlı İslamcılık anlayışını incelemektedir.

Türk siyasal yaşamında önemli bir yeri bulunan ve kimi zaman kazandığı anahtar rol nedeni ile niceliğinin üstünde önem kazanan Milli Görüş çizgisinin partileri, özellikle 1992 yılında gerçekleştirilen Genel Mahalli Seçimler'in ardından siyasal gündemde çok daha yer tutmaya başladılar. Necmettin Erbakan'ın Konya'dan 1969 yılında bağımsız milletvekili seçilmesi ile başlayan serüven, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, ve Fazilet Partisinin kurulması ile devam etti. Fazilet Partisi'nin ardından, Saadet Partisi'nin yanı sıra ikinci bir parti olan AKP'nin kurulması, çeşitli soruları gündeme getirdi ve Milli Görüş'ün gerçek temsilcisinin hangi parti olduğu konusunda tartışmalar baş gösterdi. Milli Görüş'ün lideri Necmettin Erbakan'ın Saadet Partisinde ve bu hareketin önde gelen isimlerinden Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP'de yer alması kafaları daha da karıştırdı.

Milli Görüş'ün gerçek partisinin hangisi olduğu sorusunun diğer yüzü ise, AKP'nin Milli Görüş fikrini değiştirip değiştirmediğidir. Saadet Partisi, AKP'nin Milli Görüş'ü oyları bir yanlısına neticesinde aldığını ve bu hareketin gerçek temsilcisinin kendisi olduğunu ileri sürmektedir. AKP'liler ise köklerini reddetmemekle birlikte, özellikle 28 şubat'tan gerekli dersleri çıkarttıklarını ve kimi zaman dolaylı kimi zamanda doğrudan, değiştikleri mesajını vermeye çalışmaktadırlar. Muhalefet partilerinden yükselen sesler ise

çok daha dikkat çekicidir. Özellikle, rejim merkezli sorgulamayı tercih edenler AKP' yi Milli Görüş'ün değişim maskesini takmış hali olarak algılamaktadır.

3 Kasım seçimleriyle tek başına iktidara gelen AKP'nin nasıl bir siyasal kimliğe sahip olduğu veya olması gerektiği konusunda bir belirsizlik, partinin kurulduğu günden beri söz konusudur. Bu bağlamda “*AKP'nin siyasal kimliği nedir?*” sorusu toplumsal alanda tartışılmıştır. Ancak AKP'nin kendisini tanımlarken başvurduğu siyasal kimliğin net bir tanımı yapılamamıştır.

3 Kasım seçimlerinden sonra AKP'nin “*Muhafazakar Demokrat*” olarak tanımladığı siyasal kimliği birbirine bağlı ve aynı zamanda birbiriyle çelişen iki farklı görünüm sergilemektedir. AKP bir yandan Batı'daki muhafazakar anlayışa benzer bir biçimde muhafazakarlığı benimsediğini iddia ederken, diğer taraftan Türk toplumunun tarihsel, kültürel ve dinsel geleneklerini yücelten bir söylem geliştirmeye çalıştığını her fırsatta gündeme getirmektedir. Bu çerçevede, siyasal ideolojisinde muhafazakarlık ve demokrasiye birlikte yer veren AKP'nin siyasi kimliğini netleştirme noktasında oluşturduğu soru işaretleri araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır.

2) Araştırmanın Amacı

AKP, siyasi kimliği olarak kabul ettiği muhafazakar-demokratlık kavramıyla dünya genelinde görülen muhafazakar anlayışla belli noktalarda buluşabileceği, ama kendi sosyo-kültürel özellikleriyle içeriğini doldurduğunu yeni bir kavram üretme çabası içerisinde. Ayrıca AKP ile Milli Görüş

Partileri'nin parti programları karşılaştırıldığında ve şu andaki söylemleri dikkatlice analiz edildiğinde farklılıklar benzerliklere göre daha fazla görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Türk politikasında yeni eğilimlerin yükselişiyle birlikte oluşan genel değişimin İslamcı gruplar üzerindeki etkilerini tartışmaktadır ve bu bağlamda AKP'nin laiklik ve Türkiye'de, İslam-muhafazakarlık-demokrasi ilişkisi hakkındaki görüşleri ile Milli Görüş anlayışı arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmayı ve AKP'nin geliştirmeye çalıştığı siyasal kimliğin temel parametrelerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

3) Araştırmanın Varsayımları

Türkiye tarihinde siyasal ve toplumsal kurumların birbirleriyle çelişen ve birbirlerine bağlı olan ikili yapıların sıklığı dikkat çekicidir. Bir yandan Batılılaşma çabaları öte yandan Müslüman Doğulu kalma çabaları Türk modernleşmesi içinde süre gelen ikili yapıyı göz önüne çıkarmaktadır. Geleneksel ve dindar yönü ağır basan AKP'lilerin partinin kuruluşundan bu yana her fırsatta öne sürdüğü “*değiştik*” söylemleri bizi, toplumsal değişme ve çatışma kavramlarına sevk etmektedir.

Toplum dinamik bir bütündür ve değişme toplumun özünü oluşturan doğal bir olgudur. Değişmeyi yaratan olgu ise, otorite yapısından kaynaklanan çatışmadır. Bizde bu nedenle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakar- demokrat kimliğini çatışma ve değişme bağlamında ele

aldık ve bu bağlamda araştırmamızın varsayımlarını şu şekilde belirledik;

1.Türkiye’de 1945’li yıllardan başlayan ve 1980’lerden sonra hızlı bir yükselişe geçen dini cemaatler ve dini hareketlerin siyasallaşması ve İslami kimliklerin politik alana taşınması, demokratikleşme noktasında hala eksiklikleri bulunan Türkiye’de siyasal ve toplumsal alanda krizlere neden olmuştur. 1945’li yıllardan günümüze kadar her darbe arkasından tepkisini gösteren, İslami kimlikli muhafazakar seçmen, toplum mühendisliğine ve dayatmacı anlayışa karşı çıkarak değişimin devlet eliyle değil toplumun bizzat kendisi tarafından gerçekleştirileceğini iddiası ile tepkilerini gösterme çabası içerisine girmiştir.

2.AKP ideolojilerine göre parti grupları içerisinde kendisini muhafazakar-demokrat-liberal parti grubuna dahil etmektedir.

Muhafazakar ve liberal partiler öncelikli olarak siyasal sorunlarla ilgilenip, doktrin ve ideolojik sorunları arka plana atmaktadır. Türkiye’nin en önemli problemlerinden birisi ise yapısal kimlik problemidir. Türkiye, bir ulus devleti içerisinde akan imparatorluğun farklı kültürlerini, farklı renklerini tek bir bakış içerisinde eriterek, tek bir cumhuriyet felsefesi içinde bir ulus devleti üretmeye çalışmıştır. Cumhuriyet ideolojisinin en önemli amaçlarından biri olan Türkleştirme projesi büyük

oranda başarılı olmuştur. AKP'ye göre ise sistem ulus devletini aşan örgütlenmeleri zorunlu kılmaktadır. Yani Türkiye'de farklı kimliklere, farklı kişiliklere yer açacak, farklılıkları bir zenginlik sayacak bir siyasi dönüşüme ihtiyaç vardır ve bu sorunu da alt ve üst kimlik kavramlarını gündeme getirerek aşabilme cabası içerisinde. AKP, farklı kimliklere ve farklı kimlik taleplerine yol açacağı vaadiyle iktidara geldiği için meseleye “ulus devleti” çerçevesi dışından bakmaktadır.

3. AKP, muhafazakar, milliyetçi ve demokrat öğeler taşıyan bir siyasi dönüşüm olduğu fikriyle kurulan bir partidir. AKP'nin oluşum sürecine ve lider kadrolarına bakıldığı zaman Milli Görüş hareketinin evrimi niteliğinde bir parti olduğunu görüyoruz. Ayrıca AKP kadroları, Refah Partisi türü “*siyasal İslamcılık*” söylemine müracaat etmemeye özen göstermekte ve icraatlarına İslamcılıkla ilişkilendirilemeyecek bir görünüm vermeye çalışmaktadır. AKP'nin geleneksel Milli Görüş çizgisinin uygulamalarının önemli bir bölümünü, pratikte tekrarlamadığı, Refah-Yol döneminin hatalarından da uzak durmaya çalıştığı ortadadır.

4-AKP, Milli Görüş'ün devamı olduğu konusundaki eleştirilere, çekirdek kadrolarında büyük değişiklikler yaptıklarını söyleyerek ile cevap veriyor. AKP'nin çekirdek kadrosu toplumsal kökenleri itibariyle, orta ve alt tabakalarda yetişerek muhafazakar ve dinsel söylemleri üzerlerinde taşımış, kentleşme ve partileşme sürecinde ciddi değişimler yaşamışlardır.Ve bu durum ise benimsenen siyasi ideoloji anlamında AKP'nin fikir ve düşünce konusundaki zayıflığı ve yüzeyselliğini olarak karşımıza çıkmaktadır. AKP bir fikir partisi değil bir lider ve kitle partisidir. Fikir ve kimlik konusundaki belirsizlik ve yüzeysellikten dolayı AKP, seçmeni tarafından tanımlanamıyor. Parti kendi seçmenini tanımıyor ve seçmen kimliğinin muhafazakar olduğunu iddia ediyor. Oysa AKP büyük oranda bir tepki hareketinin sonucudur.Yani parti ile politik yada duygusal anlamda bir bağı olmayan seçmenin büyük bir bölümü “*cezalandırma*” olarak adlandırılabilcek bir tepkisellikle, kendilerine göre iktidardaki başarısız siyasi partilere karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Bu davranış şekli 3 Kasım seçimlerini büyük oranda etkilemiştir.

5-AKP yönetiminin önemli isimlerinin Milli Görüş çizgisinden gelmesi kamuoyunda başından beri kuşkuyla karşılanmıştır Parti çizgisi esasen Türkiye'deki siyasal İslamcılığın evrimini

gözler önüne sermesi açısından önemlidir, parti kurucularının Necmettin Erbakan liderliğindeki Milli Görüş hareketinden kopuşu esasen bir liderlik sorunudur.

4)Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmamızın konusunu, 3 Kasım seçimleriyle %34 oranında oy alarak iktidar partisi olan AKP ve onun siyasi söylemi olarak kabul ettiği Muhafazakar Demokrasi ve Ilımlı İslamcılık anlayışı teşkil etmektedir.

Araştırmamızın 1945’den Milli Görüş hareketine kadar olan birinci bölümü Türkiye’de siyasal İslamcılık perspektifinden bakılarak incelenmiştir. Muhafazakarlık ve demokrasi kavramlarının tarihsel arka planını oluşturan araştırmamızın ikinci bölümünde ise Avrupa’da ki Muhafazakarlık ve demokrasi anlayışı incelenmiş ve bu incelemede dökümantasyon tekniği, arşiv araştırması aynı zamanda yurt içinde yapılmış tezlerden yararlanılmıştır

AKP’nin politik yapısı konusunda sosyoloji verilerine dayanarak pek fazla araştırma yapılmamıştır. Çünkü muhafazakar–demokrasi ve Ilımlı İslamcılık kavramları Türk siyasi literatürüne yeni katılmış kavramlardır. Hem kavramların yeni olması hem de kavramlara ilişkin belirsizlik nedeniyle muhafazakar-demokrasi ve Ilımlı İslamcılık anlayışını, Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısında yeniden üretilmeye çalışılan kavramlar çerçevesinde inceledik.

BÖLÜM-1

MUHAFAZAKARLIK VE DEMOKRASİ

1-1) Muhafazakarlık ve Temelleri

Muhafazakarlık, ülkemizde sıkça kendisinden söz edilen, övülen veya yerilen ama yeterince tanınmayan bir düşünce geleneği ve siyasi ideolojidir. Kavrama ilişkin bilgisizlik durumu, kolaylıkla onun değişime karşı olmak yerine statükonun gözü kapalı savunuculuğunu yapmakla özdeşleştirilmesine, bazı yazarlarca yanlış bir biçimde dilimize “*tutuculuk*” olarak çevrilmesine ve muhafazakarlığın bir siyasi ideolojiden çok bir tutum olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, popüler kullanımıyla muhafazakarlık, genellikle dindar olmayı ve geleneksel dinin belirlediği siyasi tutum alışları ifade eden bir anlamda taşıyabilmektedir.¹

Muhafazakar fikir ve doktrinler ilk defa 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali ve sonrasında ortaya çıkan büyük siyasal ve sosyo-ekonomik dönüşümlere duyulan tepkiler muhafazakar düşüncenin özünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan muhafazakarlık, ortaya çıkışı itibariyle Fransız İhtilali’nden önceki

¹ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakarlık, Akıl, Toplum, Siyaset, Liberte* Yayınları, Ankara,2004,s. 73

mutlakiyetçi yapıya işaret etmek için kullanılan “*Ancien Regime*” e dönüş isteği olarak yorumlanır.²

Muhafazakarlığın tarihsel gelişimine bakmadan önce muhafazakarlık öğelerine bakmakta yarar görüyoruz.

Gelenek ve Faydacılık: Muhafazakarlığın ana teması olan “*muhafaza etme arzusu*” geleneklere, ritüellere ve köklü kurumlara duyulan saygı ile yakından ilgilidir. Geleneklere saygı duyulması zorunludur, çünkü gelenekler “*zaman tarafından test edilmiş*”tir ve gelecek kuşak için yaşatılmaları elzemdir. Gelenek aynı zamanda toplumsal bağları koruyup güçlendirdiği ve bireylerle toplumsal ve tarihsel bir aidiyet duygusu yarattıkları için de önemlidir. Muhafazakarlar geleneksel olarak insan rasyonelliğinin sınırlarına vurgu yapmaktadırlar. Soyut ilkelere ve düşünce sistemlerine de bu yüzden güven duymazlar ve bu ilke ve sistemler yerine tarihsel olarak doğrulanmış tecrübeleri öne çıkarırlar. Bu tavır muhafazakarlığın faydacılık yönünü ön plana çıkarır. Muhafazakarlık, pratik koşul ve amaçlara yaptıkları güçlü vurguya bağlı olarak, kendi düşünce sistemlerini bir ideoloji olarak değil, hayata yönelik bir “*pozisyon alış*” olarak tanımlarlar.³

İnsanın Kusurlu Olması : İnsan doğasına ilişkin olarak muhafazakar görüşün oldukça kötümser olduğunu söyleyebilir. Muhafazakarlar insanı sınırlı, bağımlı ve daima güvenlik arayan bir varlık olarak görürler.

² Mümtaz’er Türköne , *Siyaset*, Lotus Yayınları, 2003, s.122.

³ Türköne ,a.g.e, s.123-124.

Dolayısıyla muhafazakarlıkta insan doğası bozulmaya oldukça meyilli olarak tasvir edilir. Suç ve kabahatlerin ana kaynağı, muhafazakarlara göre insan doğasıdır. İşte bu yüzden de muhafazakarlar, sağlıklı işleyen bir toplum idealine ulaşmak için, güçlü devlet ve sert yaptırımlara duyulan ihtiyacı ön plana çıkarırlar.⁴

Hiyerarşi: Muhafazakar görüşte sosyal tabakalaşma ve statüler doğal ve değiştirilemezdir. Toplum işçiler ve işverenler, ebeveynler ve çocukları, öğretmenler ve öğrencileri gibi birbirlerine karşı belirli yükümlülükleri olan sabit hiyerarşiler üzerine kurulmuştur. Bu hiyerarşik yapı, sosyal bağlılıklar nedeniyle çatışmanın değil uyumun kaynağıdır.⁵

Otorite ve Mülkiyet : Muhafazakarlar, bir dereceye kadar, otoritenin daima “*yukarıdan*” işlediğini, liderliğin ve rehberliğin vazgeçilmez olduğunu savunurlar. Muhafazakarlıkta ilk zamanlar doğal aristokrasi fikri önemli bir yer tutmuş olsa da sonraları otoritenin eğitim ve tecrübe yoluyla kazandığı fikri güç kazanmıştır. Muhafazakarlara göre otoritenin asıl erdemi insanların sahip oldukları aidiyet duygusunun korunmasında ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde oynadığı olumlu roldür. Muhafazakar düşünceye göre mülk sahibi olmak hayatidir. Çünkü mülkiyet insanlara güvenlik hissi verir ve başkalarının mülkiyetine ve güvenliğine saygı duyulmasını sağlar. Mülkiyet

⁴ Özipek, a.g.e, s.54.

⁵ Türköne, a.g.e.s.123.

sahibi olmak, insanlara verdiği hak ve sorumluluklar bakımından da önemlidir.⁶

Tarihsel gelişimine baktığımızda Muhafazakarlığın, bir düşünce akımı olarak doğup biçimlenmesinde üç tarihsel olgusunun büyük rol oynadığı bilinmektedir. Bu olgulardan biricisi, temel felsefesi rasyonalizm olan Aydınlanma Hareketi'dir. İkinci olgu Fransız Devrimi'dir. Söz konusu devrim, kısa sürede dünyanın dört bir yanına yaydığı düşünce ve ilkelerle, sadece Fransa'da yerleşik düzeni yıkmakla kalmamış, pek çok ülkede baş gösteren devrimlere ve yenileşme akımlarına öncülük etmiştir. Muhafazakar düşünceyi bir tepki olarak biçimlendiren üçüncü olgu, Sanayi Devrimi'dir. Bu devrim, durağan bir iş bölümü; emek-yoğun teknoloji; sınırlı üretim, tüketim ve dağıtım; istikrarlı ilişkilerin belirlediği sanayi öncesi toplumu kökten değiştirmiştir, istikrarı değil, değişmeyi kural haline getirmiştir.⁷

Muhafazakarlara göre, Aydınlanma Hareketi, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi tarih sahnesine çıktıktan sonra, bu olgulardan etkilenen düşünürler, kendilerinden önce yapısal ve düşünsel olarak ne kadar kurum, gelenek, değer ve düşünce akımı varsa hepsini yadsımış, bunları yok etmeye çalışmışlardır. İşte, muhafazakarlık tam da bu noktada devreye girmekte, kendi gerçekliğini ve ortaya çıkış amacını bu tez çerçevesinde temellendirilmektedir. Yenilik olarak insana verilen her şey, aslında, insanları

⁶ Türköne, a.g.e, s.123.

⁷ Doğan Ergil, *İdeoloji, Milliyetçilik, Muhafazakarlık, Halkçılık*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1986, s.111.

her açıdan yozlaştırmakta, insanlığın değer yargılarını, geleneklerini, dini inançlarını yerle bir etmektedir. Özellikle aile ve kilise gibi kutsal, toplumsal işlevi vazgeçilmez olan kurumların parçalanması ve değersizleştirilmesi, insanlık için bir felaket olacağı kaygısı muhafazakar ideolojinin tezini öne sürürken-savunurken en çok başvurduğu sosyolojik gerekçedir.⁸

Şerif Mardin'e göre, genel olarak düşük yoğunluklu bir ideoloji olarak tanımlanan muhafazakarlık, pragmatik niteliğinin belirlenmesi için kullanışlı olsa bile, muhafazakarlığın ideoloji'ye uzak bir yapı olduğu sanısına götürmemelidir. İdeolojiler, dünyayı anlamaya, yorumlamaya ve değiştirmeye yarayan; geleneksel zihin haritalarının modern çağda faydalarını yitirmelerinin sonucu olarak filizlenmiş toplum haritalarıdır. Bununla birlikte, söz konusu harita, daima kesin ve açık bir anlatıma sahip olmayabilir. Zihnimizde taşıdığımız toplum haritası, gerçek bir haritadaki gibi kesin çizgiler taşıyor olabilir.⁹

Bir çok ideoloji gibi, muhafazakarlık da değişik yorumlara açık, dönemlere göre değişebilen, esnek bir yapıyı bünyesinde taşımaktadır. Muhafazakar ideolojiyi tanımaya çalışırken, bu ideolojiyi ortaya atan ve geliştiren düşünürlerin fikirlerini bilmek gerekir. Bu ideolojiyi ortaya atan ve

⁸ Üzeyir Tekin, *AK Parti'nin Muhafazakar Demokrat Kimliği*, Orient Yayınları, İstanbul, Mart 2004, s.85.

⁹ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s.25

geliştiren düşünürlerin temelleri araştırıldığında karşımıza İngiliz kökenli, Burke ve Disraeli, Fransız kökenli Maistre ve Bonald çıkmaktadır.¹⁰

Temel kaygısı, sosyalizm , liberalizm ve milliyetçilik gibi akımların karşısında geleneksel toplumsal değerlerin korunmak olan muhafazakarlığın tek bir çeşidinden bahsedilmez. Joseph de Maistre gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı Avrupa muhafazakarlığı her türlü reform tipini reddeden , otokratik ve tepkici bir düşünce geleneği iken, Amerikan kökenli muhafazakarlık Avrupa tarzı muhafazakarlığa göre daha esnek ve değişim fikrine daha açıktır. Amerikan muhafazakarlığının özünü Edmund Burke’ün “*muhafaza etmek için değiştirmek*” fikri oluşturmaktadır.¹¹

Avrupa kıtası muhafazakarlığıyla Amerikan muhafazakarlığı temelde iki farklı devrime tepki olarak gelişmiştir. Bu yüzden aralarındaki fark, İngiliz ve Fransız devrimlerinin farklı yöntem ve içerikleriyle ilgilidir.

Muhafazakar düşüncenin temel özelliklerini beş temada özetleyen Burke, bunları şu şekilde sıralamıştır: ¹²

1. Dinin önemi,
2. Reform adına kişilere haksızlık yapılması tehlikesi,
3. Rütbe ve görev ayrımlarının gerçekliği ve arzu edilirliliği,
4. Özel mülkiyetin dokunulmazlığı,

¹⁰ Yalçın, Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, İstanbul, Alfa Yayınları,2004, s.40-41.

¹¹ Türköne, a.g.e,s.123.

¹² Erik Jan, Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakarlık*, Muhafazakarlık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, c.2, İstanbul, İletişim Yayınları,2003. s.40.

5. Toplumun bir mekanizmadan ziyade bir organizma olduğu görüşü, geçmişle kurulan sürekliliğin değeri.

Geleneksel Muhafazakarlar, görüşlerini Edmund Burke'e dayandırır ve hükümet müdahalelerine karşı çıkmamalarına rağmen, dinsel otoriteyi, geleneksel uygulamaları ve toplumdaki düzenin temeli olarak da kişisel mülkiyeti desteklerler.¹³

Muhafazakar düşüncenin eleştirilebilecek boyutunu oluşturan Kıta Avrupa'sı muhafazakarlığının ilk versiyonları, yalnızca eskiyi korumak uğruna yeniyi reddetmekle kalmamış; tarih, gelenek ve ahlak kuramlarıyla ilerlemeciliğe de karşı çıkmıştır. Örneğin Louis de Bonald ve Joseph de Maistre, geleneğin aktarılmış gerçekliğini yorumlarken devrimci toplumlardaki karışıklığın karşısına Orta Çağ'ın yitirilmiş uyumunu çıkarmışlardır. Eski muhafazakarlık hiyerarşiyi, aristokrasiyi, toplumsallığın yada devletin birey karşısındaki önceliğini ve kutsal olanın aşırı önemini temsil eder.¹⁴

Liberalizmle aşılan ve Burke'den esinlenen yeni muhafazakarlık ise, demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine doğru kayarken, bireysel özgürlükleri tanıyan bir toplumsallık geliştirmiştir. Yeni muhafazakarlık,

¹³ Robert Heineman, , *ABD'de Muhafazakarlık: 1976'dan Günümüz* , Karizma, çev: Çağatay Demir, İstanbul, Ocak-Mart 2004,sayı,7.

¹⁴ Anthon, Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, çev. Müge Sözen, Sabir Yücesoy, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s.21-30.

felsefi olmaktan çok sosyolojiktir. En önemli temsilcileri İngiltere’de değil, Almanya ve ABD’dir.¹⁵

Eski ve yeni muhafazakarlık ayrımı birçok ülkede kendisini gösterir. Amerikan geleneği liberaldir, bunun sonucu olarak muhafazakar adını alan bu geleneğe sahip kişiler, gerçekte liberal olarak da adlandırılır. Burke ve Maistre’in yaptıkları gibi modern toplumun kurucu ilkelerin reddetmek şöyle dursun, Amerikan muhafazakarları anayasal demokrasiye ve piyasa ekonomisine bağlılıklarını ifade ederler.¹⁶

İngiliz muhafazakarlığı merkezi otoritenin özellikle yasama gücünü, siyasal birliği, seküler toplumsal erdemleri vurgularken, Amerikan muhafazakarlığı yerel otoriteleri cemaatçiliği, dinsel değerleri vurgulamaktadır. Her iki muhafazakar tutumun ortak noktası öncelikle, siyasal alanı ve devletin rolünü ileri sanayi toplumunu siyasal olarak tahkim etmek üzere yeniden tanımlar.¹⁷

Mustafa Erdoğan’a göre Muhafazakarlığın tüm biçimleri sağ düşünceye indirgenemez, bununla birlikte Burke’nin çizgisi sağ muhafazakarlıktır ve muhafazakar düşünce içinde çok önemli bir yere sahiptir. Muhafazakarlığın modernliğe verdiği onay yada daha ziyade sağda konumlanması, bazı çelişkileri de beraberinde getirir. En önemlisi, liberal-muhafazakarlık, muhafazakarlıkla kapitalizmi özdeşleştirdiği ölçüde sınırlı

¹⁵ Giddens, a.g.e, s.36.

¹⁶ Beneton , a.g.e,s. 84.

¹⁷ Nuray Mert, *İslam ve Demokrasi- Bir Kurt Masalı*, İstanbul, İz Yayınları, 1998,s.109.

siyaset savunusuyla materyalist, tüketim toplumu değerlerinin savunusunu birbirine karıştırma riskine girer. Oysa bu değerler, pekala tutuculuğun savunmaya çalıştığı ahlaki, toplumsal ve siyasal değerlerle çatışabilir.¹⁸

Muhafazakarlığın toplum anlayışına baktığımız zaman muhafazakarlar, toplumu organik bir varlık olarak görürler. Toplumsal değerleri ve bunların taşıyıcısı olarak toplumsal kurumları kökten değişime uğratmanın bu organizmaya zarar vereceğini düşünülür. Bu yüzden, özellikle ilk dönem muhafazakarları geleneksel toplumsal yapıyı korumaya ve bireycilikle birlikte ortaya çıkan olumsuzluklara atıf yaparlar.¹⁹

Organik toplum tasavvuru açısından, bireyler toplumun dışında var olmazlar, onların topluma ait olmaktan başka çareleri yoktur. Bundan dolayı, özgürlük de negatif bir şey olmaktan çok, toplumu bir arada tutan toplumsal ödev ve yükümlülüklerin bireyler tarafından gönüllü olarak kabul edilmesidir²⁰

Organik anlayışta, toplumsal gruplar bilinçli veya iradi bir sözleşmeden doğmazlar, aksine tabii bir şekilde oluşurlar. Başka bir ifadeyle, toplum tabii bir zarureten doğar. Toplum bireyden önce vardır, bireyin karakterini ve kişiliğini esas itibarıyla toplum şekillendirir. Bundan dolayı, ayrıca, siyasi

¹⁸ Mustafa Erdoğan , *Muhafazakarlık ve Modernlik*, Muhafazakar Düşünce, sayı:2, İstanbul, Cantekin Matbaası, Güz,2004,s.191.

¹⁹ Bilgin,a.g.e,s. 20.

²⁰ Erdoğan, *Muhafazakarlık: Ana Temalar*,Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu.10-11 Ocak, 2004.Camev Yayıncılık,İstanbul,s.27-29.

otoritenin meşruluğu da bireysel tercihlerden türemez; otoritenin temeli toplumun kendine özgü geleneği ve konvansiyonudur.²¹

Ziya Gökalp toplum anlayışını özetlerken, bireylerin bir araya gelerek toplum meydana getirmelerinin bu bireylerin bir araya gelerek karışmalarından değil, kaynaşmalarından oluştuğunu vurgular.²²

Muhafazakarlığın en önemli bulduğu toplumsal kurum ailedir. Geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcı kurumu olan ailenin çözülmesi modern dönemin en olumsuz yanıdır.²³

Giddens muhafazakarlığın aileyi koruma saikiyle mülkiyet anlayışı arasında bir ilişki kuruyor ve mülk sahipliği ve bunun gelecek nesillere aktarılmasının ailede devamlılığı sağladığını düşünüyor. Giddens bu konuda şunları söylüyor:²⁴

“Ortaklaşa sahip olunan mülke ortak umudunu bağlayan bir ailenin kuvvetli bir dayanışma duygusuna sahip olması da olasıdır. Aile duygusu ile aile mülkiyeti arasında bir bağ vardır. Yaygın mülk sahipliği, dinamik erdemlerin en öneli bileşenleri olan kişisel enerji ve maceracılığı arttırır. Mülkiyetin genişletilmesi aynı zamanda ailenin refah düzeyini yükseltmeye de yardımcı olur.”

²¹ Erdoğan, a.g.e, s.29.

²² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Ziya Gökalp*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1996, s.36.

²³ Akdoğan, a.g.e, s.50.

²⁴ Giddens, a.g.e, s.42.

Yeni muhafazakarlık, toplum ve birey arasında klasik gerginlik anlayışını terk eder. Toplum bireyciliğin tabutu değil beşiğidir. Ancak, klasik anlayış insanoğlunun yanılabilirliğine ve yanlış işler yapmaya eğilimli olduğuna ilişkin nosyondur; toplum bireyin önündedir ve ondan üstündür.²⁵

Muhafazakar düşüncenin siyaset ve otorite anlayışına baktığımız da muhafazakarlığın benimsediği siyaseti anlamak, her şeyden önce, onun siyasete bakışını belirleyen felsefi arka planı, insana , topluma ve dünyaya ilişkin temel ön kabullerini ele almayı gerekli kılmaktadır. Konuya ancak böyle yaklaşıldığında ilk başta tutarsız gibi görünen pek çok siyasi tutum, tarihsel ve aktüel olarak geliştirilen muhafazakar siyasalların, onların iyi ve kötü olmasından bağımsız olarak, çoğu kez kendi içinde tutarsızlık arz ettiğini görebiliriz. Bunun için, muhafazakar epistemolojiden muhafazakar siyasete ulaşan fikirler bütünün bakacak olursak ortaya şöyle bir mantık örtüsü çıkmaktadır.²⁶

1.Muhafazakarlara göre insan, mükemmel olmayan, sınırlı bir varlıktır; sınırlı bir akıl kapasitesine sahiptir ve tek başına içinde yaşadığı evrenin ve toplumun gizini çözebilecek bilgiye sahip olma kapasitesinde değildir.Dünya, tek başına bir insan aklının ihata edebileceğinden daha karmaşıktır.. Muhafazakarlığın yetkin olmayan insan kavrayışının dini olan ve olmayan

²⁵ Ahmet Helvacı, *Türk Siyasetinde Özensiz Kullanılan Bir Kavram: Muhafazakarlık*, Düşünen Siyaset, Ekim, 1999, s.23.

²⁶ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakar Siyasetin Temelleri*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, 10-11 Ocak, 2004, Camev Yayıncılık, İstanbul, s.80.

kaynakları vardır. Ama hepsinin ortak noktası, Aydınlanmanın iyimserliğinin aksine insan aklının kurucu bir özne olamayacağıdır.²⁷

2.Sınırlı bir akıl kapasitesine sahip bir varlık olarak bireysel insanın, ideal bir toplum veya ideal bir dünya kurmak için gerekli bilgiye sahip olduğu iddiasının şüpheyle karşılanması gereğidir. Muhafazakarlar, beşeri bilginin özellikle onun sosyal ve siyasi dünyaya ilişkin boyutunun sınırlılığında ısrar ederek insanın mükemmel olmayışının bilişsel unsuruna vurgu yapmışlardır.²⁸

3.İnsanın mütevazı akıl kapasitesine, beşeri bilginin sınırlılığına ve toplumun, onu oluşturan bireylerin toplamından fazla bir bütün, bir organizma olduğuna ilişkin ön kabulleri, mantıksal olarak nasıl bir siyaset anlayışının izleyeceğini tahmin etmek güç değildir. Eğer insan, aile, gelenek ve din gibi kurum ve değerlerden bağımsız salt akla dayanarak var olan dünyayı, insanı ve toplumu anlayabilecek bir akıl ve bilgi kapasitesine sahip değilse, bütün bir toplumu yeniden kurmayı öngören bir siyasetin zorunlu kıldığı bilgisel donanımına da sahip değil demektir. Muhafazakarlar, siyasette akla yer vermeye değil, rasyonalizme karşıdırlar. Bu yüzden, ideal bir toplum projesi çizerek otorite arayıcılığıyla tüm topluma o proje doğrultusunda dönüştürmeyi öngören rasyonalist siyaseti ve çoğu kez onunla doğrudan ilişkili gördükleri devrim düşüncesini onaylamazlar.²⁹

²⁷ Özipek, a.g.e, s.80- 81.

²⁸ Özipek, *Muhafazakarlık, Akıl, Toplum, Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s.138.

²⁹ Özipek, , *Muhafazakar Siyasetin Temelleri*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, 10-11 Ocak, 2004, Cemev Yayıncılık, İstanbul, s.80.

Muhafazakarlığın doktriner olmayan ve pragmatik siyasete yaptığı vurgu, siyasette ilkelerin önemli olmadığı anlamına gelmemelidir. Burke'ye göre siyasette ilkeler önemlidir. Ve ilkelerini kaybeden bir devlet adamı, durumlar ve koşullar tarafından belirlenir; ama sonsuz derecede değişen ve farklılaşan bu durum ve koşulları göz önüne almayan bir siyasetçi de sadece hatalı değil katıksız bir deli sayılır. Bunun anlamı, siyasi eylemde teorisinin önemli ve gerekli olduğu, ama onun pratik tarafından desteklenmesi gerektiğidir.³⁰

Muhafazakar perspektiften bakıldığında hükümet, insan doğasının yetkin olmayışından dolayı gereklidir; ancak bu yetkin olmayışa ilişkin ortak tespitten yola çıkan muhafazakarların vardıkları siyasi sonuçlar aynı değildir. Yarı-feodal ve monarşik rejimlerden etkilenen Kıta Avrupa'sının Maistre gibi muhafazakar düşünürlerinden farklı olarak Burke ve onu izleyen İngiliz muhafazakarların çoğu dengeli Anayasa ve parlamenter yönetimden yana olmuşlardır.³¹

Muhafazakar siyasetin onu insana ve topluma ilişkin temel felsefi ön kabullerinin doğal bir sonucu olduğu, bu çerçevede siyasetin sınırlı bir etkinlik alanı olduğu, hükümet etme faaliyetinin de ütöpik toplum projelerine veya

³⁰ Özipek, a.g.e, s.3.

³¹ Türköne, *Siyaset*, Lotus Yayınları, 2003, s.124.

yeryüzü cenneti vaat eden, kendisini yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratma adına her şeye yetkili gören liderlere tabii kılınamayacağıdır.³²

Muhafazakarlar devrimci dönüşümleri olumlu bulmadıkları için mutlakiyetçi ve tepeden inmece kurtuluş reçetelerine soğuk bakmaktadır. Siyasal rejim öyle bir yapıda olmalıdır ki , insanlar veya partiler projelerini, önerilerini halka sunabilsinler, iktidara gelsinler, ama hata yaparlarsa bütün sistemi geri götürmesinler ve var olan yapıyı bozmadan yeniden deneme şansları olabilsin.³³

Muhafazakarlar, otoriteyi zamanla her halükarda korunması gereken ve kıymeti kendinden menkul bir güç olarak değil; hak ve özgürlükleri teminat altına alan ve toplumsal huzuru tesis için işlevsellik taşıyan bir araç olarak görmeye başlamıştır.³⁴

Otorite ile maneviyat arasında ilişki kurma çabası klasik muhafazakarlarda sıkça görülmüştür. Hristiyan muhafazakarlar monarşiyi savunmak için otoriteye dini bir mutlaklık vermiştir. Beneton’a göre otorite ile kutsiyet arasında da bir ilişki vardır. Beneton bu konuda;

“Otorite ancak insandan üstün bir şeyden yada bir kişiden son tahlilde Tanrı’dan çıkabilir. Her otorite dini kökenlidir ve otoritesiz bir toplum

³² Özipek, a.g.e, s.85.

³³ Akdoğan, a.g.e, s.38.

³⁴ Akdoğan, a.g.e, s.39.

olamayacağına göre din zorunlu olarak her toplumsal durumun temel anayasasıdır.”diyor. ³⁵

Klasik muhafazakarlığın otorite anlayışı zaman içinde büyük bir değişim geçirmiştir. Otoritenin devamlılığını sağlamak için güçlü bir meşruiyet zeminine oturması gerektiği, toplumun genel kabulüne mazhar olması anlayışının otoriteyi tek ferde bağlamak yerine topluma dağıtmak şeklinde yorumlanmıştır.Yine klasik muhafazakarlara göre,düzen yalnızca çıkarlar üzerine inşa edilemez, kalpleri kazanan ve doğru bir davranışa yol açan toplumsal bağları gerektirir. Otoritenin temeli sözleşmeye değil, sadakate dayanır. Toplumsal meşruiyet için rıza gereklidir.³⁶

1-2) Türk Muhafazakarlığı

Türkiye’de muhafazakarlığın gelişimi sağ partiler üzerinden olmuş, muhafazakarlık düşüncesi milliyetçi ve mukaddesatçı anlayışlarla ilişkili bir seyir izlemiştir. Cumhuriyetin ilk dönemleriyle birlikte ismi muhafazakarlıkla birlikte anılan önemli isimler Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar , Yahya Kemal Beyatlı, Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek, Mehmet Akif Ersoy, Hilmi Ziya Ülken, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Erol Güngör ve Sezai Karakoç’tur.Bu aydınların bir kısmı milliyetçiliğe veya İslamcılığa, bir kısmı geleneğe veya modernliğe yakın durmuşlardır.³⁷

³⁵ Akdoğan, a.g.e, s.40.

³⁶ Ömer Çaha, *Dört Akım Dört Siyaset* , İstanbul, Zaman Kitap, 2001, s.109.

³⁷ Akdoğan, a.g.e, s.35.

Muhafazakarlığın ilk aşaması olan Milliyetçilik öz olarak, "*ferdin mensubiyet duyduğu kendi milletine ve onun değerler manzumesine, aşkla, imanla bağlanması ve bu değerleri yüceltmek için çaba göstermesi*" şeklinde özetlenebilir. Milliyetçiliğin özelliklerine baktığımızda.³⁸

a- Milliyetçilik, akılcıdır. Mantığa, adalete ve sosyal dayanışmaya özel bir önem veren fikir sistemidir.

b- İdealizmi ve insanlığın mutluluğunu esas alan bir iyimserliğe sahiptir.

c- Sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır. Dolayısıyla insanlarda kan aranmaz, ruh ve imana önem verilir.

d- Halkın hür iradesinin hakim olmasını arzu eder. Kendi milletinin yanı sıra, diğer milletlerin de hür olarak yaşamasını benimser. Köleliği reddeder, sömürü ve emperyalizme şiddetle karşıdır ve en önemli özelliklerinden birisi de demokrat oluşudur.

e- Bütün milletlerin yaratılış ve istidatlar yönünden eşit olduğuna inanır. Üstün millet-aşağı millet faraziyelerini kesinlikle reddeder.

f- Milliyetçilik, şuura, bilgiye, ilme dayanır. Başta kendi milleti tarafından vücuda getirilen medeniyet olmak üzere bütün medeniyetlere saygı duyar.

³⁸ Türköne, a.g.e, s.58.

g- Milliyetçilik, sahip bulunduğu bu özelliklerin ancak demokratik düzende gelişip serpileceğine inanır.

Türkiye’de toplumu dönüştüren ve biçimlendiren bir diğer akım İslamcılıktır. Milliyetçilik ve din, kültürel anlamda, Türk toplumunda iç içe geçmiş ve birbiriyle kaynaşmış iki ana akım olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, din ve milliyetçiliği kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın mümkünatı yoktur. Türk milli kimliği ve bu kimliği şekillendiren kültür dini de şekillendirir ve Türköne’ye göre Türk olmak Müslüman olmayı da içermektedir.³⁹

Peyami Safa, ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarların ortak özelliği, modernleşmeye açık ancak milli kültüre de yabancı olmayan sentezci bir değişim paradigması savunucusu olmalarıdır. Bu düşünürler İslamcılığa fazla dem vurmayan, ırkçı Türkçülüğe prim vermeyen, resmi ideolojinin kökten değişimci tutumuna kuşkuyla yaklaşan ve değişimin kademeli olarak gerçekleşmesini sağlayan bu düşünürlerin İslam’a değer vermekle İslamcılık, milli ve yerel değerleri önemsemekle milliyetçilik arasında yürüdükleri ince çizgi, bu günün siyasetine de yön verecek mahiyettedir. Bir kısım değerlere önem vermek ve siyasette esin kaynağı kabul etmekle, bu değerleri ideolojiye dönüştürerek katı ve mekanik bir hale dönüştürmek arasındaki fark, muhafazakarlığın vurgu yaptığı bir noktadır.⁴⁰

³⁹ Türköne , a.g.e, s.331.

⁴⁰ Çaha, a.g.e, s.124.

Türkiye’de toplumu dönüştüren ve biçimlendiren diğer akım Batılılaşmadır. Modernleşme, milletlerin tarihsel sürecinde modern Batı uygarlığı ile karşılaştığı dönemlerde ortaya çıkan, çağdaşlaşmak için bu uygarlıkla ilişkiye geçmeye yararlı bulan ve bu uygarlıktan düşünce, kavram, kurum, kültür gibi unsurları toplumun ilerlemesi için zorunlu gören çok yönlü bir siyasal akımdır.⁴¹

Batılılaşma düşüncesiyle yapılan, cumhuriyetin ilk yıllarındaki devrimlerin çoğu yapısal değişiklikler yerine Türk toplumundaki değerler sistemini değiştirmeye yöneliktir. Kemalist devrimin ana amacı modern bir devlet yaratmaktır; fakat bu modern devleti tanımlaması devrimin yarı ideolojisi denebilecek batılılaşma kavramına dayalıdır. Bu yarı ideoloji, Kemalist devrimlerin yönünü ve sınırlarını çizmiştir. Öyle ki, milliyetçilik kavramı bile milli bir konum yerine batılı bir konum içinde anlaşılmıştır. Türk milletinin ortak bir geçmişi olan insanlar topluluğundan değil, batının medeni milletleriyle ortak bir geleceği paylaşacak insanlar topluluğundan oluştuğu izlenimi verilerek unutkan bir toplum yaratılmaya çalışılmıştır. Varılmak istenen son amaç ise, Türk toplumunu İslami bir konum yerine batılı bir konuma oturtmaktır.⁴²

1940’lı yıllarda özellikle çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türkçülerin ve İslamcılarının yayın hayatına girip fikirlerini ifade etmeye

⁴¹ Tekin, a.g.e, s.120-103.

⁴² Toprak, a.g.e, s.311-312.

başladıkları bilinmektedir. Fakat bunlar uzun yıllar süren Kemalist yapıdan sonra oldukça güçsüzdüler ve bir güç birliğine gitmişlerdir; milliyetçi-muhafazakar veya milliyetçi-mukaddesatçı cephe altında bir araya gelerek rejime karşı eleştirilerde ve geleceğe ait “vizyonları” nda işbirliği yapmışlardır. İslamcılıktan yola çıkanların milliyetçilikle bir problemi kalmamıştır; Türkçülerin de dinin toplumsal rolü konusundaki fikirleri değişmemiş aksine kuvvetlenmiştir.⁴³

Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Peyami Safa bu dönemin en önemi temsilcileridir. Her üçü muhafazakarlığın soy ağacında yer alabilirler. Daha da önemlisi 1940 sonrası nesiller -sonraları ister İslamcı olsun ister ülkücü olsunlar- aynı kişiler ve fikirlerden etkilenmişlerdir. Yani bu üç isim, Türk muhafazakarlığının en önde gelen fikir adamlarıdır. Beşir Ayvazoğlu’nun da belirttiği gibi, gerek İmam-Hatiplerden gerek normal liselerden yetişen ve ileriki yıllarda İslamcılık yada ülkücülüğü seçen nesiller aşağı yukarı aynı yazarları okuyanlar aynı fikirlerden etkilenenlerdir.⁴⁴

Hakan Yavuz’a göre, Cumhuriyet’in modernleşme hedefine sadık fakat muhafazakar cumhuriyetçi görüş, siyasi arenada etkili olmamakla birlikte düşünce alanında var olmuştur. Muhafazakar Cumhuriyetçilerin temel özelliği, kültürel değerleri modern ihtiyaçlara göre yenileyerek, halkın kolektif şuurunu ulus devlet ekseninde yenden üretmektir. Baltacıoğlu, Safa,

⁴³ Tekin, a.g.e, s.106-107.

⁴⁴ Beşir Ayvazoğlu, *Türkiye’de Sağcı olmak*, Türkiye Günlüğü, Sayı:47, 1991, s.16.

Ülken gibi fikir adamları bu grupta yer alırlar. Bu muhafazakarlar siyasi olarak Kemalizm'in ilkelerine -ulus-devlet yaratma çabası- sadıklar ama kültürel olarak geleneklerin yok edilmesine karşıdırlar. Türk Sağı, muhafazakar cumhuriyetçilerin fikirlerinden beslenen ve cumhuriyetin geniş halk kitlelerince içselleştirilen bir siyasi tavidir.⁴⁵

Bir diğer fikir adamı olan Nurettin Topçu'nun fikirlerinde ilk bakışta anti-modernist ve geçmişi ihyacı bir gelenekçilik görülür. Topçu, batı dışı yerli bir modernleşme projesini savunur. Topçu'ya göre yapılması gereken, bin yıllık tarihimiz içinde ortaya konmuş olan Anadolu Müslüman Türk kültürünü, örflerini, folklorunu ve edebiyatı ve güzel sanatlarıyla , tasavvufu ve tarikatlarının felsefesi ile, İslami ahlakıyla bir potada yeniden yoğurmaktır.⁴⁶

1980'li yılların milliyetçi akım üzerinde etkili önemli isimlerinden biri olan Erol Güngör, 90'lı yıllardaki İslamcı yenileşmeye bağlı olarak milliyetçi ideolojinin dinsellik vurgularının artmasına yada en azından milliyetçi ideolojinin sınırlanmasında dinselliğin hakim bir unsur olarak öne çıkartılmasında rol oynar.⁴⁷

⁴⁵ Hakan Yavuz, *Türk Muhafazakarlığı, Modern ve Müslüman*, Zaman Gazetesi, 10 Ocak 2004.

⁴⁶ Tayfun Atay, *Gelenekçilere Karşı Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakarlığı*, *Muhafazakarlık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, cilt:5, İstanbul,İletişim Yayınları, 2003, s.169-170.

⁴⁷ Edibe Sözen, *Erol Güngör , Muhafazakarlık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, cilt:5 İstanbul, İletişim yayınları, 2003,s.205.

Türkiye’de muhafazakar partilerin tarihine baktığımız zaman bu tarih Osmanlı Ahrar Fırkasına kadar götürülebilir.⁴⁸

Cumhuriyet döneminin ilk muhafazakar partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasıdır. Kazım Karabekir’in siyasal düşüncesi muhafazakarlık olarak adlandırılmıştır. Bu muhafazakarlık, modernleşme karşıtı ve modernleşme değerleriyle çelişen bir muhafazakarlık değil, yalnızca modernleşme sürecinin hız ve kapsamını kontrol ederek sınırlamaya yönelik bir muhafazakarlıktır.⁴⁹

Çok partili hayata geçişle birlikte, muhafazakar olarak karşımıza çıkan partiler, sağ çizgide yer alan Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi’dir. Milli Görüş partileri ve milliyetçi kanadın partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi içinde güçlü bir muhafazakar yapı vardır ancak Milli Görüş partilerinde İslamcılık, MHP’de ise milliyetçilik baskın karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰

1-3) Muhafazakarlık ve Din

Toplumsal hayatın şekillenmesinde etkili olan her unsur, bir şekilde kendini muhafazakarlığın çekim alanında bulur. Bu unsurlar daha çok gelenek, tarih, birey- toplum ilişkilerini düzenleyen kilise veya loncalar gibi

⁴⁸ Ömer, Çaha, *Muhafazakar Demokrasi, Liberal Demokrasi’nin Kardeşidir*, Zaman, 31 Ağustos 2003.

⁴⁹ Faruk Alpkaya, *Kazım Karabekir , Muhafazakarlık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.5, İstanbul , İletişim Yayınları, 2003, s.49.

⁵⁰ Alpkaya, a.g.e, s.49.

aracı kurumlar, şüphesiz bu toplumsallığın en etkin kaynaklarından olan din, muhafazakarlığın üzerine inşa edildiği temel dayanaklar olmaktadır.⁵¹

Muhafazakarlık denilince akla ilk gelen kavram din olgusu olmasının temelinde, dinin muhafazakarlığı, muhafazakarlığın da dini gerektirdiğinin düşünülmesi yatmaktadır. İlk bakışta bu kanıyı doğrulayan bir çok argümanın varlığı bunu doğrular gözükmemektedir. Dinin tüm değişimler karşısında muhafaza edilmesi gereken “*sabiteleri*” olduğu gibi, kargaşa da dinen istenen bir durum değildir. Ayrıca toplumsal düzeni bozacak hareketler de dinin yasakları arasında yer alır. Ancak bu ilk gözlemin ardından konuya analitik bakıldığında, meselenin görüldüğü gibi olmadığı anlaşılabacaktır. Muhafazakarlığın en temel görüngüsü olarak kabul edilen “*statüko koruma*” ve kendini gelişmelere kapatma duygusu, dine ait olmayıp aksine, modern zamanların birçok seküler yapısının belirgin bir özelliği olabilmektedir.⁵²

Muhafazakarlık, hem Batı’daki ilk doğuş koşullarında hem de Türk İnkılabı veya modernleşmesi sürecinde, din ile dolaysız bir ilişki içerisinde tasavvur edilmektedir. Muhafazakarlık ile dinin çoğu kez aynı anlamı çağrıştırıyor veya aynı anlamda kullanılıyor olmasının nedenlerinden birisi, bu süreçtir denilebilir.⁵³

⁵¹ Sıtkı Karadeniz, *Modern Bir Oluşum Olarak Muhafazakarlık*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003, s.68.

⁵² Karadeniz, a.g.e, s.69.

⁵³ Karadeniz, a.g.e, s.69.

Cumhuriyet'in kuruluş iradesinin yenilikçi – modernist söylemi, karşı kutbunu “*gerici*” olarak imlediği İslamcılık üzerinde inşa etmiştir. Böylece modernleşme sürecine eklemlenebilecek olan İslamcılık, dışlanmak yoluyla ötekileştirilmiş ve savunma konumuna itilmiştir.⁵⁴

Bu durum aynı zamanda dine vurgu yapan herkesi ve bu arada muhafazakar aydınları da karşı kutupta göstermiş ve ileride de, Türk muhafazakar geleneğinin önde gelen kalemelerini, dine yapılan vurgunun dozunu artırmalarına verdirmiştir. Bunun en açık örneği Peyami Safa olsa gerek. Peyami Safa, inkılapların gerçekleştirildiği ilk zamanlarda, bu inkılapları dine karşı olarak algılamadığı gibi, aksine dini bir hassasiyet taşıdığını vurgulama gereği duymuş: ancak yavaş yavaş dinin tasfiyesi söz konusu olmaya başlayınca din vurgusunu artırmış ve muhafazakarlığı radikalleşmeye başlamıştır.⁵⁵

Bu süreç Batı'da, tek din, tek ulus istemleriyle tanrı merkezli bir dünyayı mahkum ederek, bütün farklılıklara savaş açan Aydınlanma'nın her şeyi tekilciliğe ve soyuta indirgeyen ussalcılığa, aynı şiddette ve ona karşı bir anlayışın ikame edilmesine yaslanıyor. Nitekim Benetton' da, bu karşı taarruzu, yani aydınlanma idealinin somutlaşmış hali olan Fransız Devrimi'ne yönelik bir “*Karşı Devrim*” olarak tanımlamaktadır.⁵⁶

⁵⁴ Karadeniz, a.g.e, s.70.

⁵⁵ Karadeniz, a.g.e, s.78.

⁵⁶ Philippe Beneton, Muhafazakarlık, Çev.Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları,1991, s. 18.

Robert Nisbet'in yaklaşımı ise, yargıyı güçlendirecek niteliktedir. Ona göre Aydınlanma'nın özü veya bu özün büyük bir bölümü de hiçbir toplumun, cemaat veya grubun bir çeşit dinden ayrı olarak var olamayacağı anlayışına dayanıyor.⁵⁷

Bu yargı, dine yapılan saldırının tepkisel bir sonucu olmasıyla birlikte, dinin, sosyal dokuyu zararlı atıklardan koruduğu anlayışını da barındırmaktadır. Çünkü din, toplumsallığı meydana getiren en temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Sosyoloji denilince akla ilk gelenlerden ve din sosyolojisindeki çalışmaları yankı uyandıran Durkheim'in, toplumsallığın/ cemaatin dinden doğduğunu söyleyerek toplumsallık-din ilişkisini izaha çalışması, muhafazakarlığın din vurgusu bağlamında değerlendirildiğinde oldukça manidar görülmektedir. Yine muhafazakarlığın öncü düşünürlerinden Louis de Bonald için de din, bir toplum, bir cemaat biçimi demektir. Ayrıca Bonald, bu yargısını desteklemek üzere, dinin etimolojik yapısını irdelerken, din sözcüğünün Latince'de "*birbirine bağlanmak*" anlamına gelen "*religare*" fiilinden türediğini öne sürmektedir.⁵⁸

Muhafazakarların dine karşı ilgisi, daha çok inanca destek sağlayan dinin yapısal ve simgesel öğelerine karşıdır. Mesela Fransız muhafazakar geleneğinin ilk temsilcilerinden Maurras'ın din anlayışı bunu doğrular niteliktedir. Maurras, asıl olarak Hristiyanlığa karşı kuşkucu ve çekingen

⁵⁷ Robert Nisbet , Muhafazakarlık, çev: Erol Mutlu, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, s.113.

⁵⁸ Nisbet, a.g.e, s.108.

dururken, bir kurum olarak Katolik Kilisesi'ne olumsuz bakmaz; çünkü o, geleneğin koruyucusu ve düzenin disiplin sağlayıcısı konumundadır. Kısaca Kilise, onun için sadece toplumsal işlevleriyle anlam kazanır.⁵⁹

Türk muhafazakar geleneğinde de benzer örneklerle rastlamak mümkündür. Mesela Köksal Alver'in, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın muhafazakar bir portresini çizdiği makalesinde, onun hayat anlayışında dinin asıl unsur, lokomotif olmadığını, sadece geleneğin içindeki öğelerden bir öğe olduğunu anlatmaktadır. Kısaca din Tanpınar için de, toplumsallık bağlamında, araçsallığı ve işlevselliği oranında anlam kazanmaktadır.⁶⁰

Bu açıklamalardan hareketle, muhafazakarlık ile din ilişkisinin, muhafazakarlığın, dini bir meşrulaştırma aracı olarak görmesinde odaklandığı söylenebilir. Çünkü muhafazakarlık, dini kendi otantikliği içerisinde benimsemekte, sadece toplumsallığı pekiştiren bir “*harç*” olarak görmektedir. Muhafazakarlığın, dinin kutsallığı altında korumaya aldığı şey, çoğu kere din açısından pek de mühim olmayan bir şey olabilmektedir. Hatta muhafazakarlık, dinin hiçbir sabitesini koşulsuz ve sonuna kadar korumaya yanaşmamakta, aksine, muhafazakarlığın koruduğu veya benimsediği düşünülen çoğu ilke, dini içeriğinden soyutlanmakta ve kırılmaya maruz bırakılmaktadır.⁶¹

⁵⁹ Philippe Beneton, Muhafazakarlık, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İstanbul, İletişim Yayınları, s.62.

⁶⁰ Köksal Alver, Ahmet Hamdi Tanpınar: Türk Muhafazakarlığının Estetiği, Tezkire, S, 27-28, s.106

⁶¹ Mustafa Aydın, *İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 199, s.66.

Muhafazakarlık ile din arasında bir yakınlık olması, genellikle haklı olarak çok olağan karşılanır. Bu büyük ölçüde muhafazakarlığın somut bir muhtevaya en çok dinsel bir söylemle kavuşmasından, daha açık bir ifadeyle en fazla dini araçsallaştırmasından kaynaklanır.⁶²

Mustafa Aydın'a göre, dinsel söylemin kendine özgü tabiatı bir çeşit muhafazakar görüntü verse de dinlerin karizmatik dönemlerinde, yani ortaya ilk çıktıkları ve genellikle toplumun madun kesimlerinin ilgisini çektiği dönemlerde, aykırı ve eleştirel bir tutuma daha yakın oldukları tarihsel bir gerçektir. Bu itibarla İsa'nın, Musa'nın, Buda'nın veya İslam peygamberinin çağrılarına herhangi bir muhafazakar tutumun yakıştırılması zordur.⁶³

Buna rağmen Muhafazakarlık ile din arasında mevcut kanı ile örtüşen bir ortaklık veya kesişme yok değildir. Ancak iki olguyu birleştiren ve dinin de muhafazakarlıktan yararlandığı kanısını oluşturan durum, modern kültürün izolasyonu karşısında oluşan tepkisellikte, muhafazakarlığın din, dinin sabitelerin de muhafazakarlık aracıyla korunabileceği anlayışıdır. Çünkü modern kültür, din ve onun sabiteleri de dahil olmak üzere, her şeyi asıl mecrasından kaydıran bir hüvviyete sahiptir. Şüphesiz din de bu ortamda varlığını koruma ve sürdürme çabasında olmaktadır. Muhafazakarlık – din ilişkisinde, aralarında bir kesişme noktası olmakla beraber daha çok muhafazakarlığın dinin toplumsallığının korunması bağlamında bir

⁶² Aydın,a.g.e, s.70.

⁶³ Aydın,a.g.e, s.73.

meşrulaştırma aracı olarak gördüğü ve bundan çoğu kez dinin zarar görebildiği anlaşılmaktadır. Çünkü muhafazakarlığın, değişmez sabiteleri yoktur, o sadece, statükonun korunmasına yönelik bir üsluptur. Oysa din için önemli olan ve muhafaza edilmesi gereken de, din ve dine ilişkin değer ve ilkeler olmaktadır.⁶⁴

1-4) Demokrasi ve Çeşitleri

Demokrasi, bir temsil mekanizması ve yönetim biçimidir. “*Demos*” halk, “*kratos*” yönetmek demektir, yani halk yönetimi, halk iktidarı anlamına gelir. Kabaca, demokrasi halkın halk tarafından halk için yönetimi olarak tanımlanmıştır. Demokrasi, halkın kamu politikalarını ve temel yönetim ilkelerinin belirlenmesine katılımı sağlayan bir siyasal sistemdir. Burada halk, değişik inanç, görüş, zevk, çıkar ve kanaatleri taşıyan insanlar ve insan gruplarının gayet gevşek bir birleşimi olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

Demokrasi, Betham ve Boyle’nin ifade ettiği gibi, “*kollektif karar verme süreci üzerinde halk denetimi ve bu denetimin kullanımında hakların eşitliği*” şeklinde tanımlanabilir.⁶⁶

Demokrasi aynı zamanda “*azınlıkta olanların haklarına ve görüşlerine saygı gösterildiği, hürriyetlere saygılı bir çoğunluk yönetimidir.*”⁶⁷

⁶⁴ Karadeniz, a.g.e,s.71.

⁶⁵ Akdoğan , a.g.e, s.62.

⁶⁶ Davit Beetham, Kevin Boyle, “*Demokrasinin Temelleri*” Çev:Vahit Bıçakçı, Liberte Yayınları, Ankara, 1998, s.1-2.

Demokrasi bir yandan çıkarların temsili için bir araçtır, diğer yandan tartışmalı konuların yerleşik iktidar biçimlerinden çok diyalog aracılığıyla çözülebildiği yada en azından ele alınabildiği kamusal alan ortaya koymanın yoludur.⁶⁸

Demokrasi, bir dünya görüşü veya bir ideoloji değildir. Liberalizm bir yumuşak ideoloji veya açık uçlu bir fikir sistemi iken , demokrasi bir siyasi yönetim biçimidir. Sosyal demokrasi bir ideolojik yaklaşım, demokrasi ise ortak siyasi karar almak yönetimidir. Demokrasi bir yaşam biçimi değil, farklı amaç ve değer yargılarına göre şekillendirilmiş, değişik hatta zıt hayat tarzlarının barış içinde bir arada yaşamasına zemin hazırlayan bir yöntemdir.⁶⁹

Bu şekillerde tanımlanabilen demokrasi terimi, uygulama alternatifleri bakımından da çeşitli anlamlarda kullanılabilmektedir. Bunlar:

Doğrudan Demokrasi; Toplumu etkileyecek kararların temsilcilerin aracılığı olmaksızın doğrudan doğruya yurttaşların oy çokluğu ile alınması doğrudan demokrasi yada “*asıl demokrasi*” olarak adlandırılır. Böyle bir sistemin kusursuz olarak işleyişi günümüz kalabalık ve karmaşık toplumlarında oldukça zor görünmektedir. Demokrasi ancak doğduğu yer olan Eski Atina’ da muhtemelen fiziki bakımdan tek bir mekanda toplanabilecek ve doğrudan demokrasiyi uygulayabilecek azami sayı olan beş bin yada en çok

⁶⁷ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitapevi, Ankara 1995, s.198.

⁶⁸ Giddens, a.g.e, s.22.

⁶⁹ Atilla Yayla, *İslam, Laiklik ve Demokrasi* , Yeni Türkiye, 1997, s.143.

altı bin kadar insanın yer aldığı bir Meclis aracılığı ile doğrudan uygulanabilmiştir.⁷⁰

Doğrudan demokrasilerde yurttaşlar kamusal kararların alınabilmesi için sürekli katılım halinde olmalıdırlar. Katılıma dayanan böyle bir sistemin birey açısından tatmin sağlamasının yanı sıra kendini sisteme adanmak gibi bir özveriyi de beraberinde getireceği açıktır. Nitekim, katılımın derecesi arttıkça toplumsal yaşamın işlevleri arasındaki denge bozulacak üstelik özveri bu kadarla da kalmayacak demokrasiyi gerçekleştirmek isteyen modern insan giderek daha az demokrasiyle yetinecektir. Çünkü kararlara doğrudan katılarak iktidarın çok küçük bir parçası olmaktansa günümüz demokrasilerinde görüldüğü gibi hür bir ortamda seçilmiş iktidarlara sınırlayabilmek ve denetleyebilmek daha demokratik olacaktır.⁷¹

Temsili Demokrasi; Temsili demokrasi, vatandaşların seçimle iş başına getirdikleri temsilcileri aracılığıyla siyasete katıldıkları yönetim şeklidir. Temsili demokrasilerde seçilmiş organa, yasama yada parlamento denir. İktidar, yani yürütme yasamaya karşı, buna bağlı olarak da halka karşı sorumludur. Halk seçimler yoluyla iktidarı sınırlar ve denetler. Yani iktidar kaynağını ve meşruluğunu halktan alır. Seçimlerin temsili demokrasinin bir gereği olması temsili sistemlerde siyasal partilere önem kazandırmaktadır.

Temsili sistem ilk olarak İngiltere’de uygulandı. Bu ilk deneyimde yasama

⁷⁰ TDV, *Demokrasi Nedir*, Ankara 1999, s.10.

⁷¹ Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev: Tuncer Karamustafaoglu, Mehmet Turan, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s.305-309.

organı halk temsilcileri meclisine aitti, kral ise yalnızca yürütmeyi elinde bulundurmakta idi. Bundan da anlaşıldığı üzere temsili sistemin diğer bir önemli niteliği kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmasıdır.⁷²

Yarı Doğrudan Demokrasi; Yarı doğrudan demokrasi, sisteminde temsili sistemde olduğu gibi halk yine temsilcilerini seçmektedir. Ancak temsili sistemden farklı olarak özellikle kamuoyunu ilgilendiren önemli kararların alınmasına halk doğrudan doğruya katılır. Toplumsal bir konuda halkın görüşünün alınması iki şekilde olur. Bunlar, bir ülkenin iç ve dış işlerinin yönetimi ile ilgili meselelerde halk oyuna başvurma anlamına gelen referandum ve bir ülkede egemenliğin kime ait olacağını belirtmek, uluslararası hukukta ise bir ulusun hangi devlete bağlanacağı konusunda halk oyuna başvurma anlamına gelen unsurlardır..⁷³

Sosyal ve İktisadi Demokrasi; Sosyal ve iktisadi demokrasi, vatandaşların belirli biçimlerde eylemlerde bulunmaları için eşit fırsatlara sahip olmaları görüşünden hareket eden, siyasal anlamda demokrasiyi hesaba katmadan sosyal ve iktisadi eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan bir sistemdir. Sosyal demokrasi, katılımda cinsiyet, ırk, renk, toplumsal statü farklarını en aza indirmeyi amaçlar. Nitekim, demokrasinin en önemli unsuru olan demos, hiçbir sosyal fark gözetilmeksizin söz konusu ülkede yaşayan tüm yetişkinleri kapsayan bir kavramdır. Buna rağmen ancak uzun savaşımardan sonra bu

⁷² Filiz Tufan Emni, *Türkiye’de Demokrasi ve Siyasal Değişme*, Şelçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2001, s.9.

⁷³ Emni, a.g.e, s.10.

farkların çoğu yok edilmiştir. İktisadi demokrasinin temel hareket noktası ise iktisadi fırsatlarda eşitliğin sağlanması özellikle de gelir dağılımındaki adaletsizliğin en aza indirilmesidir.⁷⁴

Liberal Demokrasi; Uzun süredir ABD’de uygulanan liberal demokrasi, azınlıkta kalanların kişi ve kamu haklarını güvenlik altına alabilmek için çoğunluk iktidarının anayasayla kısıtlanarak uygulandığı yönetim şekli olarak tanımlanabilir.⁷⁵

Liberal demokrasinin temeli, halkın yasaların koyduğu sınırlar dahilinde en geniş hürriyet ve eşitlik içinde kendi kendini yönetmesi fikrine dayanmaktadır. Ancak bu tanımla kusursuz gibi görünen liberal demokrasi, özünde demokratik olmayan öncüllere dayanır. Liberal demokrasi siyaset için haklılaştırma sunmaktan çok bireysel hakları haklılaştıran bir siyaset önermektedir. Kamusal adaleti güvence altına almaktan çok bireysel hürriyeti artırmakta, bireye karşı her saldırıya direnebilmekte, fakat cemaate, adalete, yurttaşlığa yada katılıma yönelik saldırılara karşı koymada çok az etkili olmaktadır.⁷⁶

Radikal Demokrasi ; Radikal demokrasi, liberal demokrasinin yaşadığımız postmodern duruma göre yeniden kurulması gereksinimini vurgulayarak demokrasiyi demokratikleştirmeyi amaçlayan ve ortaya çıkışı yirminci yüzyılın sonlarına rastlayan bir kuramdır. Radikal demokrasi

⁷⁴ Robert Dahl, *Demokrasi ve Eleştiriler*, Çev. Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s.144.

⁷⁵ Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994, s.365.

⁷⁶ Benjamin Barber, *Güçlü Demokrasi*, Çev. Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s.32-33.

kuramını savunanlar liberal demokrasiyi; kapitalizmin siyasal sistemin hür, adil, eşit bir ortamda yürümesini engellediği düşünceleriyle eleştirilmektedir. Radikal demokrasi ile amaçlanan, yurttaşların her yönden yasalar karşısında eşit kabul edilmesidir.⁷⁷

Demokrasi kuru bir mekanizma değildir. Demokrasi bir kültürdür. Hayatın farklı alanda demokratik kültürün etkisini görmek mümkündür. İdeal bir demokratik yönetim için bu kültürün toplumsal tabana yayılması ve alışkanlık haline gelmesi gerekir.⁷⁸

Demokrasi, ilk olarak Antik Yunan'da Atina'da uygulanmış, daha sonra Aydınlanmayla birlikte 19. yüzyılda Avrupa'da modern şekliyle uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulama tamamıyla bugünkü anlam ve şekilde değildir. İngiltere'de 1832 ve 1867 yıllarındaki seçim yasasında sadece mülk sahibi olanlar oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. Kadınlar, vesair insanlar oy kullanamamıştır. 1884 yılında bu hak üniversite mezunlarına 1918 yılında 21 yaş üzeri erkeklere ve 30 yaş üzerindeki kadınlara, 1928 yılında 21 yaş üzeri kadınlara oy kullanma hakkı verilmiştir.⁷⁹

Demokrasi, halkı özgürleştirmek ve yönetime katılma yetkisi vermek amacıyla geliştirilen bir siyasi sistemdir. Bu yüzden demokrasi, hak ve özgürlükler temelinde inşa edilebilir. Klasik demokrasilerde partiler, seçim, meclis gibi kurumlar ön plandadır. Bu gün ise çoğulcu, insan hakları,

⁷⁷ Fuat Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.9.

⁷⁸ Akdoğan, a.g.e, s.63.

⁷⁹ Akdoğan, a.g.e, s.63-64.

özgürlükler, tolerans ve uzlaş gibi kavram ve değerler ön planı çıkmaktadır. Demokrasiler çoğunluğun iktidarından çok, azınlığın iradesini gerçekleştirip gerçekleştirememelerine göre başarılı sayılmaktadır.⁸⁰

Demokratik sistemlerin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir.⁸¹

1. Vatandaş birden çok aday arasında hür ve adil şekilde tercih yapabilmektedir.
2. Rekabet halinde çok partili sistem vardır.
3. Muhalefettekilerin iktidarı elde etme ve iktidara katılma şansları meşru şekilde bulunmaktadır.
4. Adil seçim, eşit kampanya imkanı, adil oylama ve oyların dürüstçe tasnifi söz konusudur.
5. İktidar seçilmişlerin elindedir.
6. Güçlü ve etkin muhalefet vardır. Ve eleştirme hakkına sahiptir.Halk askerlerin, dış güçlerin, totaliter partilerin etkisi altında değildir.
7. Kültürel, etnik, dini ve diğer azınlık gruplarının makul ölçüde özerklikleri, karar alma mekanizmalarına katılma imkanı bulunmaktadır.

⁸⁰ Akdoğan, a.g.e, s.64.

⁸¹ Davut Dursun , *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s.14.

8. Sivil özgürlükler bulunmaktadır. (ifade ve inanç özgürlüğü, örgütlenme, gösteri ve tartışma özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, temel hakların varlığı)
9. Seçme seçilme hakkı en genel anlamda tanınmıştır.
10. Milli gelir yüksektir, ekonomi istikrarlıdır.
11. Endüstrileşmiş ve şehirleşmiş ülkelerdir.
12. Güçlü ara gruplar ve sivil topluma sahiptir.
13. Yüksek eğitim seviyesi vardır.

Modern dönemin liberal demokrasisi uzlaşmaya dayalı bir temsili demokrasidir. Modern toplumların devlet /parti/ sınıf bağlamında geliştirilmiş politikaları, bütünleştirici, birleştirici, belli bir merkezden hareket eden sorunlara global çözümler bulmaya çalışan siyasal dönemler idi. Katılımcı demokraside farklılıklara saygı ve tanıma ön plandadır.⁸²

Demokrasi, kime ortak karar alma yetkisinin verileceğini ve yetkiyi alanın hangi prosedürlerle söz konusu kararları alacağını belirleyen bir kurallar bütünü ve bir yönetim biçimi olarak da tanımlanır. Bu anlamıyla demokrasi, bir kurumlar ve kurallar rejimidir. Siyasal iktidarın belli kurallarla sınırlandırılması aynı zamanda hukuk devletiyle demokrasi arasındaki ortak bağıdır.⁸³

⁸² Akdoğan, a.g.e, s.65-66.

⁸³ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, Çev: Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.19.

Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimi olarak görülmektedir.⁸⁴

Demokrasi bir diyalog rejimidir. Diyalogun gelişmediği kapalı toplumlar demokratik bir kültür üretemezler bu yüzden fundamentalizm , kozmopolit bir iletişim dünyasında her zaman potansiyel olarak tehlikededir. Çünkü uzlaşmanın ancak diyalogla mümkün olduğu durumlarda, diyalogun reddidir. Demokrasinin diyalog ve uzlaş kültürü, aşırılık ve radikalizmi törpüleyen, aşırı uçları sisteme entegre eden bir yönetim biçimidir. Diyalog ve katılım demokrasinin olmazsa olmaz unsurlarındandır.⁸⁵

Demokrasi sınırlı bir iktidar, adil ve dürüst seçimler, hukuk devleti, temel insan hak ve özgürlüklerinin garantiye alınması mücadelesi olarak doğmuş ve gelişmiştir. Demokratik bir ortamda hiç kimse egemenliğin halka devredilerek iktidarın sınırlandırılmasına kaygıyla bakma lüksüne sahip değildir. Halka rağmen ve halkın hakları kısıtlanarak demokratik bir düzenin tesis edilemeyeceği de açıktır. O yüzden, öncelikle temel tercihlerin demokrasiden yana yapılması ve böyle bir iradenin oluşması gereklidir.⁸⁶

Sivil toplum örgütleri demokrasinin kılcal damarları hükmündedir. Örgütlü toplum, demokratik katılım açısından da bir gerekliliktir. 21. yüzyıl, sivil toplum örgütlerini önemli aktörler olarak kamusal sorunlara müdahil

⁸⁴ Touraine, a.g.e, s.25.

⁸⁵ Akdoğan, a.g.e, s.66.

⁸⁶ Akdoğan, a.g.e, s.67-68.

olduğu bir çağdır. Demokrasi ilkin yöneticilerin temsilciliğini başka bir değişle siyasilerin aracılığını ve temsilciliğini yapacağı toplumsal aktörlerin varlığı demektir. Sivil toplum pek çok toplumsal aktörlerden oluştuğuna göre, demokrasi ancak çoğulcu olduğu ölçüde temsilciliğe olanak sağlar.⁸⁷

1-5) Demokrasi ve Din

Dini canlanma ve demokratikleşme, 21. yüzyılın son on yılının en önemli gelişmesidir. Bu iki gelişmeyi ise insan haklarına olan duyarlılık, barış, çevre, eğitim, sağlık, kültürler ve medeniyetler arasında diyalog sivil toplum örgütlerini canlanması gibi konuların izlediği görülmektedir.⁸⁸

İslam'ın, insanlar arasında ırka, millete, zenginlik veya yoksulluğa sınıfsal duruma önem vermeyen ve ayrımcı olmayan bireyciliği demokrasiye çok uygun olan bir ruh ve düşünce iklimine tanıklık etmektedir.⁸⁹

İslam'ın devlet düzeni tevhid akidesine dayanır ve insanların eşitliği, kanunun üstünlüğü, insan haklarının, azınlıklarınki de dahil olmak üzere korunması, kanun koyucuların hesap verebilirliği, politik süreçlerin şeffaflığı ve uluslar arası, ekonomik, sosyal, politik ve yasal boyutlarıyla adaletin tartışmasız üstünlüğü ilkeleriyle hareket eden bir şura meclisi ile desteklenmiş halkın temsilcisinin varlığı gibi esaslar üzerinde yükselir.⁹⁰

⁸⁷ Touraine, a.g.e, s.45.

⁸⁸ Özdemir, İbrahim, *Dini ve Demokratik Değerlerin Yükselişini Doğru Okuma*, Köprü Dergisi, Güz, 2000, s.35.

⁸⁹ Ahmet Arslan, İslam , *Demokrasi ve Türkiye*, Görüş Dergisi, Kasım 1997, s.51.

⁹⁰ Hurşit, Ahmet, *İslam ve Demokrasi*, Altınoluk Dergisi, Ocak, 1998, s.53.

Mevlüt Uyanık'a göre Kur'an-ı Kerim'de ve Hadisler'de:

“Onların işleri aralarında şura iledir” , “İş konusunda onlara danış” , “Dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz”, “Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz” gibi ayet veya hadislerin demokrasi kültürüne katkıda bulunacağı düşünülmelidir.⁹¹

İslam, hem demokratik bakımdan potansiyel pozitif önemde kavramları -icma ve şura gibi- hem anayasal muhalefet kavramlarına temel sağlayabilen ve keyfî yönetimi sınırlayan birçok kavram ve geleneği içerir. Her toplumda olduğu gibi muhalefete getirilen kavramlar vardır. Ve fitne bu sınırlamaların önemli bir örneğidir. Bununla birlikte bu sınırlar içinde, ihtilaf ve gayrimüslim azınlıklarla sözleşme gibi kavramların İslami bir demokrasi içinde muhalefete ve farklılığa temel sağlama potansiyeli vardır. Yönetenlerin sınırlı hükümranlılığı anlayışı, geniş bir anayasal mutabakat içinde toplumsal sözleşme düşüncesi ve devlet içinde etkin bir güçler ayrılığı, çağdaş İslami toplumlarda demokratikleşme süreçlerine katılanların yararlanabileceği İslami siyasal kavramlar repertuarının hazır parçalarıdır.⁹²

Nazif Gündoğan, İslam'ın ekonomi, politika ve yönetime ilişkin ilkeleri olduğunu güşünüyor. Ona göre Bu ilkeler demokrasi ve Pazar ekonomisi içi gerekli alt yapıyı fazlasıyla sağlar. Çünkü Müslümanlar

⁹¹ Uyanık , a.g.e, s.54.

⁹² John Voll Emposito, *İslamiyet ve Demokrasi* , Çev:Ahmet Fethi, İstanbul, Sarmal Yayınları,1998,s.78.

geçmişte kimseye haksızlık yapmadan herkese sağlanabilecek özgürlüğü, en geniş ve en ileri sınırlarına ulaştırmıştır. İslam kültüründe hiçbir alanda dayatmacığa kesinlikle yer yoktur.⁹³

Bernard Lewis'e göre, İslam hukuk ve kültüründe, demokrasiye kaynaklık edebilecek birçok unsura rastlanır. Örneğin İslam geleneği keyfi yönetime şiddetle karşı çıkar. Sünni hukukçular hilafeti sözleşme ve rızaya dayanan özelliklere sahip bir kurum hüviyetinde gösterir. Yönetilenler, yönetene itaat mükellefiyetin taşır. Ancak, yönetici de adaletle hükmetmeli, yönetene karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Tunuslu Gannuşi'ye göre de, siyasi çoğulculuk ve müsamaha İslam'la mükemmelen bağdaşır.⁹⁴

İslam-demokrasi bağdaşmaz diyenler şu görüşleri ortaya koymaktadır: İslam değişmez esasları olan bir dindir, oysa demokrasi sürekli olarak değişen bir hükümet etme, yönetme tarzıdır, dinde hakikat tek, yol birdir. Durum böyle olunca dinle, farklı felsefelere dayanan çok partili sistemler birlikte yürüyemezler. Çünkü İslam'da egemenlik Allah'ın, demokratik yönetimlerde ise halkındır. İslam'da kadın -erkek, müslim-gayrimüslim eşitliği yoktur. Oysa demokrasini temel ilkesi eşitliktir. Mehmet Aydın bu görüşlerin geçerliliğini yitirdiğini söylemektedir. Bu konuda :⁹⁵

“Sadece dinin değil, demokrasinin de değişmez ilkeleri vardır. Temel hak ve özgürlüklere dayanmayan demokrasi düşünülemez. Sadece Sünniliğin

⁹³ Nazif Gürdoğan, *Siyasal İslam'dan Demokratik İslam*, Yeni Şafak, 20 Ağustos 2003.

⁹⁴ Nazlı Ilıcak, *İslamiyet, Demokrasiye Ferdiyetçilik*, Yeni Şafak, 2 Temmuz 1998.

⁹⁵ Mehme Aydın, *Müslüman Demokrat*, Zaman, 1 Ekim 1999.

geliştirdiği siyaset teorilerine bakıldığında dinin özüne dokunmadan onlarca değişik siyaset anlayışları oluşturulabilir. İslam dünyasında artık zımni statüsünü savunan ilahiyatçı kalmadı. İnsanda var olan adalet duygusu demokrasiyi mümkün kılar, fakat insandaki zulmetme meyli demokrasiyi zorunlu kılar.”

İslam'ın hakimiyet anlayışı siyasette bir soruna yol açmaz ,İslam'ın siyasal felsefesine göre hakimiyet Allah'a aittir, ancak bu hakimiyetin siyasi hayattaki yansıması olan ilahi iradeyi temsil etme yetkisi İslam toplumuna aittir.Bu da İslam toplumunun hür iradesinin beyanı olan seçim ve biatla gerçekleşir.⁹⁶

Ali Bulaç'a göre ise İslam aleminde istenen düzeyde demokrasi sağlanamamıştır. Bu konuda genellikle bir zafiyet var. Demokrasi haklara, dini yükümlülük ve vazifelere vurgu yapar. Dinin yükümlülük dili demokrasinin haklar diline tercüme edilmelidir. Şura ve biat kavramlarıyla demokrasinin İslamileştirilmesi mümkün değildir. Şekil değil içerik dönüştürülmelidir. Abdülkerim Suruş bu çerçevede şunları söylemektedir.⁹⁷

1-Dinden bağımsız bir insan hakları tanımlanmalıdır. Din alimleri dinin fitrata uygun olması gerektiğini söyler. Öyleye fitrat dinin dışında tanımlanmalıdır.

⁹⁶ Ali Bulaç, *İslam ve Modern Zamanlarda Din Devler İlişkisi* , Cogito, Yaz, 1994, s.75.

⁹⁷ Abdülkerim Suruş, *Modern Durum ve Dini Bilginin Evrimi*, İstanbul Pendik Belediyesi Yayınları, Editör: Yalçın Akdoğan, 1995.

2-Çoğulculuk kabul edilmelidir. Düşünsel ve davranışsal çoğulculuk...din ile dini yorum ve anlayış farklıdır. Din kutsaldır, dini anlayış kutsal değildir. Din tektir, dini anlayış tek değildir. Bunun kabulü çoğulculuğa kapı açar. Eleştiri mümkün olur.

3-Demokrasi tahammül ve toleransı ön plana çıkarır. Din ,dini ikrar özgürlüğü tanımıştır.

4-Din mübah kategorisiyle beşeri bir alan açmıştır. Dinin olan ve dinden olan farklıdır. Deneme yanılma yoluyla ulaşabildiğimiz bilgiler bu kategoriye girer. Tabiat bilimlerini keşfettiğimiz gibi, sosyal bilimleri de keşfedebiliriz. Bunlar dinin ayrılmaz parçası değildir. Devlet kurmakta dinin araz kısmıyla, yani beşeri gereklilikle ilgilidir.

Bu bağlamda Türkiye’de din ile demokrasi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulması için öncelikle din olgusu doğru tanımlanmalı, dinlerin nasıl bir etkiye sahip olduğu, hangi alanlarda ne gibi fonksiyonlar gördükleri iyi belirlenmelidir.

Etyen Mahcupyan’a göre ise Türkiye’nin mevcut şartlarında gelişen bir muhafazakarlığın din temelli bir yapılanmaya gitmesi mümkün değildir. Çünkü dinin kendisi modern sürecin içinden geçerken yada gündelik taleplerin kuşatması altında siyasallaşmış; yada moderniteyi reddetmeye varan bir içe kapanmayı sembolize etmeye başlamıştır. Oysa hedef modernliği aşan bir bakışın üretilmesidir. Bu durumda muhafazakarlığın önünde iki alternatif

sentez imkanı doğmuştur. Bu müstakbel birleşim ya liberallikle olacaktı yada demokratlıkla.⁹⁸

⁹⁸ Etyen Mahçupyan *Türk Politikasında Geçmiş ve Gelecek*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu.10-11 Ocak, 2004, Camev Yayıncılık, İstanbul, s.255-259.

BÖLÜM-2

AKP’NİN TARİHÇESİ VE SİYASAL İSLAMCILIK

2-1) Siyasal İslamcılık

Araştırmamız kapsamında ele aldığımız Siyasal İslamcılık kavramı Türk Modernleşmesini, batılılaşma fikrini ve bunların felsefi - siyasal bağlamını içine alan, hacmi oldukça büyük bir araştırma alanını kapsayan bir konudur. Ancak bugünün Türkiye’sinin batılılaşma fikrinin odağında oturan Avrupa Birliği projesi ve bu projeyi yaşama geçirmekle yükümlü AKP’nin konumunun anlaşılabilmesi için Cumhuriyet’in kuruluşu öncesinde ve sonrasında Siyasal İslam adı verilen doktrinin yönelimlerini belirlemek bir zorunluluktur.

Bir meselenin anlaşılması ve çözümlenmesi öncelikle kullanılan kavramlar ve tanımların iyi belirlenmesine ve çoğunlukça kabul edilmesine bağlıdır. Bu yüzden konumuza girmeden önce, özellikle Siyasal İslamcılık alanıyla ilgilenen bilim adamları ve araştırmacıların bu sahada kullandıkları kavramları ve tanımları gözden geçirmek gerekir.

Siyasal İslamcılık alanında bugüne kadar verilmiş eserlerin önemli bir kısmı Batı kaynaklı eserlerdir. Dolayısıyla kavram ve tanımlarda Batı kültürünün izleri ağırlıkça hissedilmektedir. Araştırmamızın konusuna ilişkin olarak Batı ve İslam dünyasındaki araştırmacılar ve bilim adamları tarafından kullanılan kavramları ve içerdikleri anlamları şöyle özetleyebiliriz.

İslamcılık

İslamcılık, 19. ve 20. yüzyılda, Müslümanları, İslam dünyasını akılcı bir metotla batı sömürsünden, zalim ve diktatör yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden..., kurtarmak ve İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitim...) yeniden hayata hakim kılmak; medenileştirmek, birleştirerek kaldırmak amacına yönelik olarak yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe içeren bir hareket olarak tarif edilebilir.⁹⁹

İslamcılık Şerif Mardin'e göre: 19. yüzyılın özelliklerini kazanan, Hindistan'da ve Osmanlı Devleti'nin merkezinden uzak yerlerde şekillenen, 1870'lerden itibaren devletin merkezinde güçlenen bir ideolojik davranış kümesidir.¹⁰⁰

İslamcılar fikir ve amaçları çerçevesinde genel olarak şu başlıklar altında tanımlanmaya çalışılır.

Siyasal İslamcılık

İktidar ve muhalefetin siyasi hedeflerine ilişkin İslam tanımlamaları ve hareket noktaları. Daha geniş anlamda ifade edersek, devletin siyasi, hukuki ve ekonomik temel yapısını şeriat kurallarına dayandırma amacı.¹⁰¹

İlerici İslamcılık

⁹⁹ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1986, c.1, s.15.

¹⁰⁰ Şerif Mardin, *İslamcılık*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1958, c:5, s.1400.

¹⁰¹ Mümtaz'er, Türköne, *Siyaset*, Lotus Yayınları, 2003, s.128.

Daha çok Arap dünyasında görülen Sosyalizmin tatbik imkanlarını içeren ve modernizmle çelişmeyen İslam tanımı. Kimi modern ve ıslahatçı İslam yorumları da bu çerçevede değerlendirilir. Hatta bunlara İslamcı Sosyal Demokratlar tabirini yakıştırmak mümkündür.¹⁰²

Devrimci ve Radikal İslamcılık

Devrimci prensip ve ilkelerden hareket ederek mevcut siyasi ve fikri yapıda İslami köklü değişiklikler amaçlama yöntemidir. Bu tarz İslamcılık uzlaşmaya tümüyle kapalı ve sistemle yaklaşma veya bütünleşmekten özellikle kaçınan bir tavır sergiler. Takiyye yapmaktan, yani amaçlarını gizlemekten hoşlanmayan bir siyasi yapıdır.¹⁰³

Savaşçı İslamcılık

Mevcut düzeni Cahiliye düzeni olarak kabul ederek tekfir eden ve bu sistemi yıkarak Kur-an ve Hadis'e dayalı yeni bir İslam toplumu kurmak için şiddet yöntemini benimseyen İslam anlayışıdır. Bugüne kadar uygulanmış yöntemlerin başarıya ulaşmadığını savunarak bunları tümüyle reddeden ve geleneksel İslam anlayışında ki cihat fikrini kendine göre yorumlayan pek çok İslamcı hareketin yöneldiği bir yöntemdir.¹⁰⁴

Resmi İslam

¹⁰² Abdullah Manaz, a.g.e, s. 30.

¹⁰³ Manaz, a.g.e, s.31.

¹⁰⁴ Türköne, a.g.e, s.34.

Siyasi meşruiyet kazanma ve bunu desteklemek için siyasi yönetimlerin İslam'a karşı tavırlarını, onu kullanma şekillerini ve bu konuda oluşturdukları kurumları tanımlayan anlayış.¹⁰⁵

Geleneksel İslam

İlmi gerçekler, modernizm ve laiklikle çelişen ve maziye dönmenin gerekliliğini savunan İslam anlayışı. İslam toplumundaki Selefi anlayış ile Kur-an ve Sünnet'e dönme çabası bu çerçevede değerlendirilebilir.¹⁰⁶

Modernist İslam

Çağdaşlaşma ilkelerini içeren ve onun neticelerini reddetmeyen, gerçekte ilerici İslam'a en yakın İslam anlayışı. Kur-an ve Sünnet'e dayalı olarak yeni hükümler çıkarma ve günümüz olaylarına yeni dinsel yorumlar getirme çabası bu bölümde sayılabilir.¹⁰⁷

Siyasal İslamcılık ile ilgili araştırma ve sosyolojik tespitlere dayalı bu tanımlamalar dışında, İslamcıları aşağılamaya yönelik tanımlar da kullanılmaktadır. Özellikle İslam ülkelerinde kullanılan bu tanımlamaların başlıcaları; Aşırı Dinciler, Yobazlar, Gericiler şeklindedir. Ancak bu kavramları kullananlar çoğu zaman kimi ve neyi tanımlamakta zorluk çektikleri gibi, İslamcı veya Siyasal İslamcı gibi tanımlar yerine bunları kullanmak suretiyle karşıtlarını aşağılamayı tercih etmişlerdir. Diğer taraftan , bazı sol grupların bu kavramları çoğunlukla bütün inanan kesimler için

¹⁰⁵ Türköne,a.g.e, s.35.

¹⁰⁶ Kara,a.g.e, s.18.

¹⁰⁷ Manaz,,a.g.e, s.30.

kullanması, toplumdaki kutuplaşma ve ayrılığın artmasına sebep olmaktadır. Bu da inanan sağ grupların genel olarak Siyasal İslamcı, sol grupların da laik bir kimlikle tanımlanmasına yol açmaktadır.¹⁰⁸

Siyasal İslamcılığı ortaya çıkaran iki faktör vardır. Birincisi, bizzat İslam'ın getirdiği düşünülen kural ve değerlerden kaynaklanmaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu kimi ilkelerin siyasal alana yönelik olarak algılanması ve yaşanan tarihi tecrübelerde dinin önemli bir rol oynamış olması İslam'ın politik boyutunun olduğu iddiasının ön plana çıkarılmasına yol açmıştır. Siyasal İslamcılığı ortaya çıkaran ikinci faktör, konjonktür ve tarihi şartlardır. Sekülerliğin dinler ve İslam üzerindeki bir saldırısının olduğu düşüncesi, İslamcılarının ideolojik bir sindirme sürecine tabi tutulmaları, Müslüman kesimlerin sosyo-kültürel ve siyasal alana ortak olmak istemeleri gibi sebepler Siyasal İslam'ın ortaya çıkmasında etkilidir.¹⁰⁹

19. yüzyılda Batılı ülkeler, sanayi inkılaplarını tamamlamış, dünya pazarını ele geçirme planları yapmışlardır. Özellikle hammadde ve Pazar imkanları bakımından cazip görünen Asya ve Afrika'da ki birçok meskun bölgeler, İslam topluluklarının yaşadığı yerler, Batı nüfuzunun saldırgan tesirlerine maruz kalmış veya işgallerine uğramıştır. Bu yenilgiler hem yöneticilerde hem de kamuoyunda üzüntülere, utanmalara ve telaşa yol

¹⁰⁸ Manaz, a.g.e, s. 33.

¹⁰⁹ Bulaç, *İslam ve Demokrasi*, İstanbul: İz yayınları, 1995, s.96.

açmıştır. Bu durum ayrıca dini hassasiyetin ayaklar altına alındığı kanaatini de doğurmuştur.¹¹⁰

Osmanlı Devleti'nin parçalanma ve yıkılma dönemine denk gelen bu istilalar her düşünceden insanın, bu çöküşün nedenlerini belirlemeye ve çözüm bulma amacıyla fikir üretmeye sevk etmiştir. Çözümü Batı'nın siyaset, bilim ve teknolojisini alarak sağlamayı düşünen Tanzimatçıların batılı davranışları, Osmanlı aydınlarınca eleştirilmeye başlanmış 1870'lerden itibaren Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketleri yerine “İslami bir model” i savunanlar ağırlık kazanmıştır.¹¹¹

Yusuf Akçura'nın “Üç Tarzı Siyaset” adlı eserinde belirttiği gibi, çeşitli millet, din ve kültürden olan insanları Osmanlılık siyasetiyle bir arada tutmanın imkansızlığı ortaya çıkınca, birliğin din yoluyla korunmasını ve hatta Osmanlı dışındaki Müslümanları'da birleştirilmesinin bir sonucudur İslamcılık.¹¹²

Osmanlı Devletinin son dönemindeki İslamcılarının en temel gayesi; Din Birliği çerçevesinde Osmanlı milletlerini ve Müslümanları tek bir devlet halinde birleştirmektir. Bu hedef, Ümmetçilik olarak ifade edebileceğimiz İttihad-ı İslam kavramında tanımını buluyordu. Bu dönem İslamcılığının en önemli ismi olan Sait Halim Paşa ve birçok ünlü Türk bilim adamı ve

¹¹⁰ Yusuf Doğan , *Celal Nuri'nin Dini ve İçtimai Hayata Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s.29.

¹¹¹ Manaz, a.g.e, s. 350.

¹¹² Manaz, a.g.e, s. 357.

düşünürü sonradan İslamcı olarak nitelendirildiler. Mehmet Akif Ersoy, Babanzade Ahmet Naim, Elmamalı Hamdi Yazır, Seyit Bey, İzmirli İbrahim Hakkı gibi pek çok İslam düşünürünün de İslamcı olarak tanımlanması son derece yanlıştı. O dönem İslamcılığının dünyada ki önderi sayılan Cemalettin Afgani bile, İslam Birliğinden önce Müslüman milletlerin Batı sömürgeciliğinden kurtulması ve bağımsızlıklarını kazanmalarını savunarak Milliyetçilik anlayışını İslamcılıktan daha öncelikli görüyordu.¹¹³

Günümüz Siyasal İslamcılarının, milliyetçiliği, milli kültür ve değerleri dışlayarak Arap dil ve kültürüne dayalı bir söylem olarak geliştirmeye çalıştıklarını görüyoruz.

20.yüzyılın başında İslam düşünürleri Batı'ya karşı daha çok din ilimleri çerçevesinde İslam'ı savundular. Ferit Vecdi, Reşit Rıza, Muhammed Abduh, Cemalettin Afgani ve Muhammed İkbal yıkılmakta olan yapıyı korumak için Batı'ya karşı klasik İslam bilgileriyle donanmış olarak, ilmi bir muhteva ve münazara üslubuyla bir düşünce direnişinde bulundular. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra akademik plandan çıkarak, tarihi ,sosyal, ekonomik ve siyasi alanda İslam'a ait dünya görüşü ve sistem denemeleri dönemine yani ideolojik plana girildi. Çünkü çağ bir ideoloji çağıydı. Böyle olunca da İslam birliği ideolojisi geliştirildi. Önceki dönemlerde hayatın gerçeği olarak

¹¹³ Manaz, a.g.e, s.354.

önemsenen faaliyetlerin hepsi, siyasal alandaki çalışmaları besleyen bir mahiyet taşımaya başladı.¹¹⁴

Fazlur Rahman, Abdülvahap el-Efendi ve Gannuşi gibi düşünürler İslamcılığın içine düştüğü tikanıklıkları ve yanlışları nazara alarak daha makul bir çizgi üretme çabası gösterdiler. Bu düşünürlere göre İslami hareketlerin dünyanın bir çok bölgesinde başarılı olamamasının tek sebebi, dayandıkları anlayışlar, kullandıkları yöntem ve üslupleridi.¹¹⁵

2-2) 1945'den Milli Görüş Hareketi'ne Türkiye Siyasal İslam

Dünya siyasal İslamcılığı'nın doğuş nedenleri temel anlamda aynı olmakla birlikte, her ülkenin kendine özel şartları İslamcılık ideolojisinin taban bulmasında ve yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Türkiye'de bugünkü anlamda Siyasal İslamcılık hareketini, Atatürk'ün hilafeti kaldırması, şeriat hukukundan modern hukuka geçmesi ve diğer reformlarına karşı oluşan İslamcı muhalefet ile başlatmak en doğrusudur. Bununla birlikte, Türkiye'deki İslamcı Düşüncenin Osmanlı Devletinin Yıkılma devrinin son zamanlarında canlanmaya başladığını ve Türkiye'li Siyasal İslamcılar'ın Tanzimat sonrası İslamcı gelişmelerden söz ettikleri ve bu güne etkilerinden bahsettiklerini hatırlatmamızda yarar vardır.¹¹⁶

¹¹⁴ Akdoğan, a.g.e, s.96.

¹¹⁵ Akdoğan, a.g.e, s.96.

¹¹⁶ Volkan Yaraşır, Tarık, Aygün, *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Aralık, 2002, s.176

Volkan Yaraşır'a göre Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Müslüman kökenli kesimler, iktisadi anlamda olmasa bile siyasi anlamda iktidarın uzağına düştüler.çünkü yeni kurulan Türk Devleti Cumhuriyetçilik ve Milliyetçilik zerine kurulmuştu.Bu dönemde Mustafa Kemal'in Türklük vurgusu önemliydi.Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi, daha çok Müslümanlık ncesi Türk tarihine gönderme yapan argümanlar yaşam bulmaya başlarken, İslamcı söylemin etkisi, ancak Türklüğün ne çıkartıldığı başka alanlarda, bir ara başlık halinde görülüyordu.¹¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında ancak devlet otoritesine g verdiği durumda söz söyleme hakkı olabilecek bir dinselliğin gelişmesine izin verilmekteydi. Hilafetin kaldırılması,tekke zaviye ve türbelerin kapatılmasında da görülebileceği gibi, Cumhuriyet ideolojisi kendi dışında, ona destek verse dahi, başka güç odaklarının varlığını kabule yanaşmıyordu. Bu nedenle CHP içindeki farklı görüşlere rağmen, ancak güçsüz olduğu ölçüde tlere edilebilecek ve ancak devlet politikasıyla uyuruğu ölçüde örgütlenmesine izin verilebilecek bir dinselliği maruz görme eğilimindeydi. Bu nedenle İslam'a dayanan siyasal oluşumların güçlü bir alternatif olma şansı baştan nlenmeye çalışılıyordu.Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri ve arkasından meydana gelen Menemen Olayı ve şeyh Sait İsyanı, devletin dine karşı olan politikalarını yaşama geçirmede olanak sağladı.Bu dönemde Müslümanlığı kullanan yönetici kesimler, resmi söyleme ters düşmemek için,

¹¹⁷ Yaraşır, Aygün , *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Aralık, 2002, s.176.

bunun arkasından sürekli Türklük ve millet olma vurgusu yapmak zorunda kaldılar.¹¹⁸

İslamcılık ideolojisinden, milliyetçilik ideolojisine geçişte Cumhuriyet dönemi iktidarının iki güçlü ismi Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir arasındaki fark dikkat çekicidir. Mustafa Kemal'in ilkesi tek dil-tek kültür-tek ülkü üçlemesinde ifadesini bulan bir milliyetçilik anlayışı idi. Mustafa Kemal Müslümanlık olgusunu millet olma vasıfları arasında sayma gereği duymuyordu. Kazım Karabekir ise Türk olmakla Müslüman olmanın arasında doğrudan bir ilgi olduğunu savunuyor ortak bir dilin ulus yaratma açısından yeterli bir birlik yaratamayacağını düşünüyordu.¹¹⁹

Cumhuriyetin modernleşme projesi, Avrupa aydınlanmasından devralınan bir uygarlaşma serüvenidir. Bu nedenle Avrupa modernitesi ile Türk modernleşmesi, aynı mantık çizgisinden hareket etmiştir. Cumhuriyet iktidarı da tıpkı, Aydınlanma dönemi Avrupa'sı gibi, kendinden önceki tüm iktidarlara karanlık bir çağa ait olduğunu hissettirircesine, ulusu yeniden yaratmaya girişmişti. Geçmiş Osmanlı'ya dayandırmak yerine, çok eski tarihteki Türklük değerlerini yükseltmeye çalışmak bu anlamıyla kayda değerdi. Osmanlı'ya ait ne varsa adeta unutturulmak istenircesine günlük yaşamdan çıkarılmış, alfabeden kılık kıyafete, şapkadan ölçü aletlerine dek, hemen her şey yeni Türkiye'nin adına uygun biçimde toplumsal yaşama içkin hale

¹¹⁸ Yaraşır, Aygün, a.g.e, s.175.

¹¹⁹ Yaraşır, Aygün, a.g.e, s.176.

getirilmeye uğraşmıştır.Bu anlamıyla asıl olan tarihsel bağ koparılmaya çalışılmıştır.¹²⁰

Cumhuriyet döneminde dinselliğin tüm biçimleri ile günlük yaşamdan sürülmesi, ibadetin gizlenmesi, eskiden buyana iktidara muhalif olma olasılığı hep var olan tarikatların, tekkelerin ve diğer dinsel oluşumların yasaklanması, dinselliği anımsatan her türlü ritüelin engellenmesi, Kurtuluş Savaşı'nda önder konumu ile dikkat çeken din adamlarının tarihten silinmeye çalışılması yada en azından devlette organik bir bağ kurmalarının sürekli engellenmesi, fiilen dine karşı örgütlenmiş bir devlet modelini akla getirmektedir.Ancak bu dinin devlete muhalif olması nedeniyle değil, Cumhuriyet Türkiye'sinin modernizm algılayışının bir sonucudur.Öyle ki Avrupa'dan devşirilen laiklik bile Anadolu topraklarına özgü, katı bir uygulama alanı bulmuştur.¹²¹

Cumhuriyet sonrası, İslam düşüncesinin devletin asli bileşenlerinden biri olmasının engellenmesine yönelik kimi adımlar atılmış olmasına rağmen , yüzyıllardır iktidarın bir parçası halinde örgütlenmiş, kurumsal dinin, büyük bir direnişle yanıt vermiş olduğu gerçeği akıldan çıkarılmamalıdır. Devletin dine yönelik sert tutumu İslamcı anlayışın yeteri oranda güçlenmesini engellemiş olsa da, fiilen yönetimde temsil hakkını yitiren, İslamcıların başka kanallarda varlığını sürdürmesini önleyememiştir.Çünkü bir toplumsal gerçeği yasaklama ile o toplumsallığı ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı bilinen

¹²⁰ Türköne, *Siyaset*, Lotus Yayınları, 2003, s.58.

¹²¹ Yaraşır, Aygün, a.g.e, s.157.

bir durumdur. Bu bağlamda İslamcı anlayış zaman zaman siyasi partilerin içlerinde, çoğunlukla ekonomik alanda, şirketler vasıtasıyla ve günlük ilişkilerde her zaman etkili bir güç olmayı başarmıştır.¹²²

Türkiye’de İslamcılık özellikle çok partili hayata geçildiği dönemde yükselişe geçmişti. İslamcılığın gelişimini etkileyen faktörler ise şöyle özetlenebilir: ¹²³

1. Alt kültürle kimlik sunması,
2. Kentleşme ve sosyal sorunların etkisi,
3. Demokratikleşme,
4. Tercüme faaliyetlerinin etkisi.

Mümtaz’er Türköne’ye göre Türkiye’de 1945 yılında yeniden çok partili sisteme geçildiğinde – açık bir İslami kimliğe sahip olamamaları bile- İslami öğelere yaslanan bazı siyasi partilerin kuruluşu sürpriz bir gelişme veya gericiliğin birden bire hortlaması olarak kabul edilmemelidir. Ayrıca, siyasi bir ideoloji olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren etkinlik göstermeye başlayan İslamcılık, politik amacına ulaşabilmek için daha ilk günlerden başlayarak savaşım içinde olmuştur. İslam’ın esaslarına dönerek mükemmeliyetçi sistemi kurmak, önce İslam dünyasının gerilemesini

¹²² Yaraşır, Aygün, a.g.e, s.160.

¹²³ Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.99.

önleyip, arkasından bütün insanları İslam’la tanıştırmak şeklinde özetlemek mümkündür.¹²⁴

Siyasal İslamcılık 1945’lere kadar sessizliğini koruyan ve esas olarak yer altında kalan bir düşünce olsa da, çok partili yaşama geçişle birlikte yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Fakat 1945’ten sonra kurulan bazı partilerin açık bir İslami kimliğe sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Zaten yasal düzenlemeler buna olanak tanımamaktadır. Kaldı ki, muhafazakar olarak tanımlanması daha doğru olan bu partilerin kurucularının da İslamcılığın ilk öncülerinin düşüncelerinden çok haberli oldukları ve İslamcı düşüncesinin kaynağından sağlıklı bir şekilde beslendikleri söylenemez. Şüphesiz ki burada “*Cumhuriyet’in resmi ideolojisinin yarattığı idrak kırılması*”nın da çok önemli bir etkisi olmuştur.¹²⁵

Türkiye’nin çok partili yaşama geçtiği tarihten beri İslamcı hareketin ve İslamcı ideolojinin , yelpazenin sağında olarak nitelenebilen siyasi partilerin destekçisi olduğu görülmektedir. İslamcı hareket içinde yer alan grup yada tarikatlar, aralarında çeşitli görüş ayrılıkları ve çatışmalara karşın sağcı olarak nitelenen partileri desteklemekten kaçınmamışlardır.¹²⁶

¹²⁴ Türköne, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.53.

¹²⁵ Türköne, a.g.e, s. 32.

¹²⁶ Doğan Duman, *Çok Partili Dönede Türkiye’de İslamcılık*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir,1996, s.50.

Çok partili yaşama geçişle birlikte Meşrutiyet dönemi İslamcılığının devamı sayılabilecek İslamcı kesim, devrimin temel ilkelerine yönelik olarak , karşıdevrimci bir tutum takınan çeşitli partiler şeklinde örgütlendi.1945 Temmuz’undan DP’nin iktidara geldiği 1950 Mayıs’ına kadar Türkiye’de 24 siyasal parti ve kuruluş ortaya çıktı. Beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde örgütlenen bu kuruluşlar, çoğunlukla yaygın bir gelişme olanağı bulamamakla birlikte, programlarında din ve geleneklerin savunuculuğuna yer vermiş olmalarıyla dikkat çekmekteydiler.¹²⁷

1945’te kurulan ve ilk muhalefet partisi olan “*Milli Kalkınma Partisi*”, dış politika alanında “*İslam Birliği Şark -Federasyonu*” projesinin gerçekleşmesini isterken, parti tüzüğü’nün 19. maddesinde ise “ her şey ahlak ve milli an’ane esasına göre ayarlanacaktır” ifadesi yer almıştır.¹²⁸

1946’da kurulan “*Sosyal Adalet Partisi*” amacını “Dünya Müslümanları Birliğini desteklemek”, biçiminde açıklarken, aynı yıl içinde kurulan “*Çiftçi, ve Köylü Partisi*” de, “ an’anelere bağlılığı’nı vurguluyordu. 1946’da kurulan aynı nitelikte bir diğer parti de “ İslam Koruma Partisi” dir. Bu siyasi kuruluşun adı “parti” olmakla birlikte, kuruluş dilekçesinde her türlü siyasal etkinlikten uzak olunacağını belirtmiş ve amacının sadece İslam’ın yükselmesi, güç kazanması ve Müslümanların dayanışmasının sağlanması olduğunu açıklamıştır. 1947’ de kurulan “*Türk Muhafazakar Partisi*’de” bu

¹²⁷ Duman, a.g.e, 54.

¹²⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler:1859-1952*, İstanbul, 952, s.644.

dönemin başka bir “İslamcı” siyasal partisidir.Partinin programında ve amaçlarında İslami düşünce egemendir.1946’da kurulan “*Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi*” ise, “münevver dindarlığı” destekleyeceğini “ dini cemiyetlerin serbestliğini ve teşkilatlanmasını” istediğini açık bir muhafazakarlıkla programında belirtmiştir.¹²⁹

İslamcı- gelenekçi düşüncenin en önemli temsilcisi 1945- 1950 dönemi siyasal yaşamında faaliyette bulunan Millet Partisi’dir. MP İslamcılarını desteklediği ciddi bir muhalefet partisidir. Parti, DP’yi CHP’nin uzantısı olmak ve onunla uzlaşmakla suçlayan bir grup milletvekilinin DP’den istifa etmesiyle kurulmuştur.¹³⁰

Millet Partisi, İslamcı akımını temsil etmekle birlikte, siyasal yaşama katıldığı dönemde genel duruma oranla daha gelenekçi ve İslami bir düşüncenin temsilcisi görünümündedir. Partinin laiklik anlayışı da o ana dek geçerli olan laiklik politikasıyla uyusmamaktadır.¹³¹

1945-1950 döneminde kurulan gelenekçi-İslamcı partilerin programlarına bakıldığında bu partilerin yürürlükteki yasalar nedeniyle açıkça İslami bir sistemi savunamadıkları görülmektedir. Çünkü laik Cumhuriyet’te İslamiyet’i temel alan bir partinin kurulması olanak dışıydı. Bu partilerin hemen hepsinde de görülen ortak özellik dinsel ve geleneksel değerlere daha çok

¹²⁹ a.g.e, s. 693-736.

¹³⁰ Tunaya , a.g.e, s.612.

¹³¹ Tunaya, *İslamcılık Akımı* ,Simavi Yayınlar, 1991, s.179.

önem verilmesi isteği ve CHP'nin laiklik politikasının eleştirilmesidir. MP de dahil olmak üzere bu partiler ciddi bir seçmen desteği sağlayamamışlardır.¹³²

1950 seçimleri, laik sisteme bağlı olmakla birlikte, gelenekçi çevrelere de mesaj vermekten geri kalmayan DP'nin zaferi ile sonuçlandı. Gelenekçi-İslamcı çevrenin yayın organlarının bütün desteğine rağmen MP'nin başarılı olamaması ve DP'nin de iktidara geldikten sonra gelenekçi çevreleri sevindirecek kimi uygulamalara girişmesi, İslamcıların önemli ölçüde DP'ye yönelmelerine neden oldu.¹³³

İslamcı çevreler, kendilerine çok yabancı ve karşı çıkarlara sahip sınıfların temsilcisi olan DP'yi benimsemişlerdir. 27 Mayıs 1960 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içinden çıkan bir grubun yönetime el koyarak DP'nin iktidarına son vermesi olayını da İslamcı –gelenekçi çevreler, İslam ve halk düşmanlarını zorla geri getiren bir olay olarak değerlendirmişler ve kısa bir süre içerisinde de DP zannettiği Adalet Partisi'ni iktidara getirmişlerdir.¹³⁴

İslamcı kesimin önemli bir bölümünü MNP kurulana kadar partileşmeden , genellikle AP içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Büyük bir olasılıkla, İslamcıların AP'yi DP'nin devamı olarak görüp destek vermeleri ve çoğulcu demokratik düzene geçilmesine karşın, laikliğe aykırı

¹³² Duman, a.g.e, s.56.

¹³³ Duman, a.g.e, s.58.

¹³⁴ Ahmet Yücekök , *100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset* , 3. Baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul 1983, s.70-71.

bir siyasal örgütlenmeye olanak tanınmayacağı inancından doğan kuşkuları bağımsız bir siyasal parti şeklinde örgütlenmelerini bir süre geciktirmiştir.¹³⁵

Milli Görüş anlayışının ilk partisi olan MNP'nin kuruluşuna kadar İslamcı çevrelerin giriştiği tek siyasal parti denemesi Cevat Rifat Atilhan'ın “*İslam Demokrat Partisi*” dir. Mason ve Yahudi düşmanlığı ile bilinen Atilhan geleneklerden ve boş inançlardan arındırılmış bir İslam öğretisi gerçekleştirmeye çalışıyordu. Bu amaçla kurulan parti, hiçbir başarı ve etkinlik sağlayamadı. Buna karşın, komünizme karşı yapılan mitingler , sol siyasal parti toplantılarına saldırılar düzenlenmesi, toplumda, solcu aydınlar üzerinde korku ve şiddet yaratmaya yönelmişti.Böylelikle, 27 Mayıs sonrasında İslamcı ve aşırı milliyetçi güçler, gelişen sola karşı bir baskı aracı olarak kullanılmışlardır.DP, İslamcı çevreleri sadece oy potansiyeli sağladıkları için desteklemekteydi.1960 sonrasında ise, İslamcı güçler, burjuvazinin yeni karşıtı sol akımı bastırmakta araç olarak kullanılmaktaydı.¹³⁶

İslam , 1960'lar Türkiye'sinde yeni bir ideolojik kimliğe büründü. Bu kimliğin belirleyici unsuru her türlü sol düşünceye karşı çıkıştır.

Kendilerini “mukaddesatçı-milliyetçi” olarak adlandırılan İslamcılar, 1960'lar boyunca DP'nin devamı olarak gördükleri AP'yi destekleyerek siyasal yaşamda yer almışlardır. Fakat AP'nin , gerçekte DP'nin devamı

¹³⁵ Duman, a.g.e, s.58.

¹³⁶ Duman, a.g.e, s.58-60.

olmadığının anlaşılmasıyla da İslamcılar giderek AP'den ayrılarak bağımsız bir siyasal harekete yönelmişlerdir. Özellikle sistemin dışında yada kıyısında tutulan çoğu tarikat ve mezhepler giderek politik bir kişiliğe bürünerek bu yönelişin başında bulunmuşlardır.¹³⁷

2-3) Milli Görüş Hareketi ve AKP

Türkiye’de siyasal İslam denilince akla Milli Görüş Hareketi gelmektedir. Milli Görüş , dini söylemi kendine rehber edinen ve “*iman ikrarı*”na dayalı siyaset izleyen bir oluşumdur. Bu hareketi, siyaset sahnesine çıkartan kişi ise Necmettin Erbakan’dır.¹³⁸

1970’de kurulan Milli Nizam Partisi , 1972’de kurulan Milli Selamet Partisi ve 1983’de kurulan Refah Partisi, Necmettin Erbakan önderliğinde aynı siyasal çizginin devamı olarak Türk siyasetinde faaliyet gösterdi. Milli Görüş’çü kanada göre bu siyasal çizginin gelişme sebepleri şöyle özetlenebilir:¹³⁹

1. Diğer partilerin derinleşen sorunlara çözüm üretememesi ,
2. Umut vaadi,
3. Rüşvet ve yolsuzluğa karşı dürüst yönetim vaadi,
4. Mahalli İdare seçimlerinin önem kazanması ve yerel yönetimlerdeki başarılar,
5. Kimlik sunması.

¹³⁷ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş* , 2. baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987, s.402.

¹³⁸ Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi* , İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.100

¹³⁹ Akdoğan, s. 100-101.

Milli Görüş Hareketi'nin lideri *Erbakan* , *Milli Görüş* 'ü şu sözleriyle ifade etmektedir:

*“Milletimizin tarihi an‘anevi ve bütün değerlerine saygılı olan görüş Milli Görüş’tür. Milli Görüş bizim milletimizin kendi görüşü demektir. Fatih’in İstanbul’u feth-ederken kalbindeki inanç ne ise, Milli Görüş de odur. Bizim milletimizin bin yıl Milli Görüş ile dünyaya hakim oldu. Bu gün bütün dertlerimizin ilacı Milli Görüştür.”*¹⁴⁰

Milli Görüş Hareketi Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmesinin özgün dinamiklerinden doğan ulusal bir hareket olmasının yanı sıra, siyasal İslam'ın Türkiye'de ifadesini bulan bir yansıma olması bakımından 1970'li yılların sonundan itibaren Ortadoğuda yükselen radikal İslamcı dalga ile ilişkilendirilmektedir.¹⁴¹

1970'li yıllarda Ortadoğu'da otoriter rejimlerde etkin bir muhalefet ideolojisine dönüşen siyasal İslam'ın büyüyen gücü Milli Görüş Hareketi'nin cesaretlendirici bir rol üstlenmesine sebep olmuştur. Ancak Milli Görüş Hareketi'nin tarihsel arka planı ve ideolojik formasyonu üzerinde Türkiye dışı dinamiklerin belirgin izlerini tutmak zordur. Ayrıca , RP'nin Ortadoğu'da siyasal İslam'ın çok önemli bir toplumsal- siyasal güce dönüştüğü 1980'lerin başında ve ortasında değil de, bölgede siyasal İslam'ın önemli ölçüde kontrol altına alındığı 1990'lı yıllarda hızla büyümesi ilginç bir

¹⁴⁰ Fişek, *Erbakan : Laikliğe Karşı Değiliz* , Devir, S:54, 1973, s.15.

¹⁴¹ Tekin, a.g.e, s.53-58.

durumdur. Dolayısıyla Refah Partisi'ni yada Milli Görüş Hareketi'ni Ortadoğu' da siyasal İslam'ın gelişiminde değil , Türkiye'nin dinamiklerinde anlamlandırmak daha doğrudur.¹⁴²

1970'lerden sonra Türk siyasal hayatında din-siyaset ilişkileri bakımından ortaya çıkan en önemli gelişme, dini değerleri ön plana çıkaran ve sosyal bilimciler tarafından “İslamcı” olarak kabul ile 1970 yılında kapatılan MNP / MSP çizgisinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu çizgi, siyasal geçmişinde inişli -çıkışlı bir başarı grafiği oluşturmaya rağmen beklenmedik bir başarı kazanmıştır. Çünkü, din toplumdan soyutlanmış, çok büyük darbeler yemiştir. Gelişimine ayak uyduramayan dini temele dayalı bir hareketin başarı şansını olamayacağı düşüncesi egemenken sağdaki yelpaze içinde artık iyice farklılaşan, ayrıca, kendisine Anadolu sermayesi içinde esnaf-zanaatkar kesimin arasında sınıfsal taban da bulmuş olan siyasal İslam, Milli Nizam Partisi adı altında ve Necmettin Erbakan'ın liderliğinde 1969'da partileşme sürecine girmişti.¹⁴³

Milli Nizam Partisi'nin fikir babaları ve kuruluşunda rol oynayan isimler çok tartışılmıştır. Bunların başında ise ismine MSP kuruluşunda da rastlanan Nakşibendi şeyhi Mehmet Zahit Kotku gelmektedir. Nakşibendi tarikatına bağlı İskender Paşa cemaati lideri M. Zahit Kotku, ülkenin ekonomik, siyasal, toplumsal her türlü sorunuyla ilgilenmekte ve bu konuda

¹⁴² İhsan Dağı,*Kimlik Söylem ve Siyaset* , Ankara, 1998, İmge Yayınları, s.14-15.

¹⁴³ Tekin, a.g.e, s.58.

öğrencilerini teşvik etmekteydi. Politikayla içli dışlı olan Kotku, Adalet Partisi'nden umudunu kestiği için “artık ayakları üzerinde durabilecek” İslami bir partini zamanının geldiğini düşünerek , adını da kendisinin koyduğu MNP'nin kuruluşunu sağladı. Erbakan'ı parti başkanı olarak belirleyen kişi de M. Zahit Kotku idi.¹⁴⁴

Necmettin Erbakan'ın milletvekili olarak siyasi hayatı MNP' den önce Adalet Partisinden milletvekili olmak için başvurmasıyla başlamıştı. Fakat bu başvurusu AP Başkanı Süleyman Demirel tarafından veto edilince sonuçsuz kalmıştır. Bu veto olayı Erbakan'ı MNP'nin kuruluşuna yol açan etkenlerden biri oluşuyla Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin kapısını aralamış kabul edilebilir.¹⁴⁵

MNP, 26 Ocak 1970'de kuruldu.; basın ve kamuoyu, yeni parti ve yöneticilerini yasal yollarla Türkiye'de İslamiyet'in destekleyicisi olarak nitelemişlerdir. MNP'nin bu şekilde nitelendirilmesinin en büyük nedeni parti kurucularının siyasal görüş ve tutumlarıdır.Örneğin MNP kurucular toplantısında Genel Başkan Necmettin Erbakan yaptığı konuşmada, partinin kurucularını şu şekilde açıklamıştır:

“Sizden neden saklayayım, MNP'nin asıl kurucuları ,Sultan Fatih Hazretleri, Sultan Yıldırım Hazretleri, Sultan Murat Hazretleri, Ulubatlı

¹⁴⁴ Duman, a.g.e, s.62.

¹⁴⁵ Murat Ali Ağırbaş, *Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi*, G.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Master tezi, Ankara, 2002, s.14.

Hasan, Nizam-ül Mülk, Sultan Yavuz, Orhan Gazi, Kılıç Aslan, ve Sultan Hamit'tir".¹⁴⁶

MNP'nin Türk siyasi hayatındaki yerini önemli kılan etken, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ilk defa olarak siyasi hayatta "İslamcı" denebilecek bir partiye "geçiş izni verilmesi"nin bu partiyle gerçekleşmesidir. Bu parti aynı zamanda MSP'nin doğuşunu hazırlayan bir siyasi hareket sayılmıştır.¹⁴⁷

MNP'nin siyasi hayatı uzun olmamış ve 1 yıl 4 ay sürmüştür. 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından Anayasa Mahkemesinde açılan kapatma davasıyla bu parti 20 Mayıs 1971'de kapatılmıştır. MNP'nin kapatılış gerekçesi daha sonraki partilerin de kapatılış nedeni olan "*laiklik karşıtı eylemlerin odağı olmak*"tı.¹⁴⁸

Anayasa Mahkemesinin verdiği karara binaen kapatılan MNP'nin ardından İslamcı tabandan güçlü baskılar gelmeye başladı ve 11 Ekim 1972'de MSP kuruldu. MSP'nin ilk Genel Başkanlığını Süleyman Arif Emre yapmıştır. Emre, partinin kurulması yönündeki istekleri şu şekilde belirtmektedir:

"Milli Nizam kapatıldıktan sonra, yeni bir parti kurulması için tabandan çok kuvvetli baskılar gelmeye başladı. Arkadaşlarımızdan bazıları da bu fikirde idi. Ben bu fikre karşı çıkmıştım. Çünkü daha buhran geçmemişti.

¹⁴⁶ Duman, a.g.e, 64.

¹⁴⁷ Ağırbaş, a.g.e, 11.

¹⁴⁸ Duman, a.g.e,s.72.

*Nihayet anayasa değişiklikleri sona erdi fırtına dinmeye başladı, durumu istişare etmek için ehil kişiler toplayarak meseleyi müzakere ettik. İstişare heyeti tabandan gelen isteklerin daha fazla askıya alınmasını uygun bulmadılar. Onları temsil edecek bir kurucu heyetle yeni bir parti kurulmasına karar verdiler”.*¹⁴⁹

MSP ve MNP arasında hiçbir fark olmamasına rağmen dönemin koşulları göz önünde bulundurularak başta Erbakan olmak üzere bazı isimler ilk anda parti dışında bırakıldılar. Bu durum MSP yöneticilerinin daha temkinli davrandıkları şeklinde açıklanabilir.

MSP, kurulduktan sonra ilk seçimlere katılabilmek için hızlı bir örgütlenme çalışmasına girişerek, çok kısa bir sürede 42 il ve 250’yi aşkın ilçede örgütlendi. Bu kadar çabuk gelişen MSP, toplumsal ve kültürel hayatın İslami ilkeler uyarınca yeniden gelenekselleşmesini öngören bir platformu savunan, yeni-İslamcı bir parti olarak Türk siyasal sahnesine çıktı.¹⁵⁰

Milli Selamet Partisi diğer gelenekçi-İslamcı gruplar gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemesini Batılılaşma uğruna İslam uygarlığının reddedilişine bağlıyordu. MSP’ ye göre Osmanlı İmparatorluğu’nun güçlü dönemlerindeki görkemi, ahlaki ve düşünsel yaşamıyla ilişkiliydi. Bunların ikisi de İslam inancından kaynaklanıyordu. 19. yüzyılın çağdaşlaşmacıları bu kaynağı görememişlerdir, imparatorluğun karşılaştığı sorunların çözümünü

¹⁴⁹ Süleyman Arif Emre, *Siyasette 35 Yıl*, Cilt 2, Risale Yayınları, İstanbul, 1991, s:12-13.

¹⁵⁰ Binnaz Toprak, *Dinci Sağ, Geçiş sürecinde Türkiye*, Der: Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s. 249.

Batı uygarlığında aramışlardır. Ne var ki Batılılaşma süreci, gerek teknolojide, gerekse kültürde Batı'yı yalnızca taklit eden bir ulus yaratmıştı. Bilimde, toplumsal araştırmalarda ve sanatta “*yeniden büyük Türkiye*” yi oluşturmak için ihtiyaç duyulan yaratıcılık, ancak ulusun kendi köklerini aramasıyla sağlanabilirdi. Diğer bir değişle, Türkiye'nin büyük bir devlet haline gelmesinin ön koşulu, İslamiyet'e ve onun yarattığı uygarlığa dönüştü.¹⁵¹

Necmettin Erbakan bu dönüşümle ilgili olarak şunları söylemektedir:

*“ Bu dönüşümü sağlayacak güç, milli bünyemizin kendisini temsil eden, CHP ve AP'nin liberal görüşü karşısında tartışılmaz üstünlüğe sahip olan Milli Görüş'tür. Çünkü saadet ve selametin temeli maneviyattır ve Milli Görüş'ün temelini de maneviyat oluşturmaktır”.*¹⁵²

Milli Selamet Partisi bir tepki ve protesto hareketidir. Ancak sağlam ve köklü bir kültürel birikime ve programa yaslanmaktan çok, heyecan unsuruna dayanan bu siyasallaşma eğiliminin “*kendini kanıtlama*” tepkiciliğine yaslandığı da ileri sürülebilir. Bu tepkici özellik Cumhuriyet öncesi İslamcı akımdan kaynaklanmaktadır. MSP, Müslümanların bilimsel gelişmelere ve tekniğe karşı olmadığını tekrarlamaktadır. Bu nedenle partinin söyleminde bir orjinallik olmadığı açıktır.¹⁵³

¹⁵¹ Toprak, a.g.e, s.250.

¹⁵² Toprak, a.g.e, s.251.

¹⁵³ Duman, a.g.e, s. 28.

MSP, 14 Ekim 1973 genel seçimlerine Erbakan'sız ve Süleyman Arif Emre'nin başkanlığında katıldı ve büyük bir oy potansiyeline ulaştı. % 12 oy oranı ile Meclis'te 48 milletvekili, Senatoda ise 3 senatör ile temsil edilme hakkını elde etti. Erbakan bu dönemde İsviçe'deydi. Uzun süre dönmeyen Erbakan'ın, çokça dile getirdiği üzere 12 Mart Muhtırası'nın kilit isimlerinden Muhsin Batur tarafından ikna edilerek Türkiye'ye dönmesi sağlandı.¹⁵⁴

Erbakan, seçimlere birkaç ay kala MSP'ye resmen dahil oldu ama partide görev almadı. Fakat parti genel başkanı olmak için girişimde bulunmakta gecikmedi ve 1973 seçimlerinden bir hafta evvel genel idare kuruluna girmek istedi. Bu girişim Oğuzhan Asiltürk öncülüğündeki bir grup idare kurulu üyesince engellenince geri çekildi. Erbakan'ın MSP genel başkanı oluşu ise 20 Ekim 1973 tarihli genel idare kurulu toplantısında S. Arif Emre'nin genel başkanlıktan çekilmesiyle gerçekleşti. Bu toplantının, genel başkanlığa Erbakan'ın seçilmesinden hemen sonra çözüme bağlamaya çalıştığı konu ise kamuoyunda ve medyada çokça söz konusu edilen CHP-MSP koalisyonu konusu olmuştur. Toplantıdan çıkan sonuç bu koalisyonun mümkün olamayacağı yönündeydi. 1973 seçimi sonuçlarına göre hiçbir parti hükümeti tek başına kuramıyordu. İşte bu durum MSP'yi günün şartlarında kurulacak bir koalisyon hükümeti için – ambleminde yer aldığı gibi –

¹⁵⁴ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.62.

‘*anahtar*’ parti konumuna oturtmuştu. MSP grubunda bir hayli tartışılan koalisyon ortaklığı uzun sayılabilecek bir süreçten sonra gerçekleşti.¹⁵⁵

Milli Selamet Partisi’nin tarihindeki en önemli gelişmelerden biri de bu koalisyon hükümetidir. MSP, CHP ile 11 ekim 1973 tarihinde fiilen başlayan bir koalisyon hükümetini kurmuştur. Bu koalisyonla Erbakan devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olmuş, Erbakan’ın kadroları iktidarla, Türkiye ise Erbakan kadrolarıyla tanışmıştır.¹⁵⁶

Türk siyasi yaşamında uzlaşmacı politik kültürün önünü açma olarak kabul edilen CHP-MSP koalisyonu, politikaya yeni ve önemli bir boyut katmış ve “tarihi uzlaşma” nitelemesiyle anılmıştır. Gerçi bu koalisyon “uygunsuz birleşim” olarak da adlandırılmıştır. Koalisyonun bozulması ise MSP’den gelen girişimler sonucunda olmamış, CHP’nin inisiyatifile gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁷

MSP’nin 7 yıllık siyasi hayatı hep koalisyon ortaklarıyla geçmiştir. CHP-MSP koalisyonunun bozulmasının ardından hükümetler dönemi başlamış, 11 Kasım 1974 tarihinde kurulan 39. hükümetle tarihe “Milliyetçi Cephe Hükümetleri” dönemi olarak geçecek olan koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümette Süleyman Demirel başbakan olurken Necmettin Erbakan ile Alparslan Türkeş başbakan yardımcısı olmuşlardır. Bu dönem yaklaşık 1 yıl sürmüştür. Ardından Ecevit liderliğindeki CHP iktidara gelmiş

¹⁵⁵ Gündüz Sevilgen, *MSP’de 4 yıl*, İstanbul, 1979, s.46-70.

¹⁵⁶ Duman, a.g.e, s.21.

¹⁵⁷ Duman, a.g.e, s.22.

ve 1977 seçimlerine kadar hükümette kalmışlardır.. 1977’de yapılan seçimlerin ardından ise yeniden bir Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuş, bu hükümette MSP yine yer almıştır.¹⁵⁸

Erbakan 1980 yılı içerisinde katıldığı toplantılarda yaptığı konuşmalarla Türkiye’de İslami Devrimin yakın olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır. Ülke 12 Eylül’e doğru hızla giderken MSP de Konya’da “*Kudus’ü Kurtarma ve Gençlik Mitingi*” ile gövde gösterisine hazırlanmaktadır. 6 Eylül’de yapılan miting, yapılan konuşmalar ve atılan sloganlarla laik Cumhuriyet’e karşı bir gösteriye dönüştü. Mitingten kısa bir süre sonra 12 Eylül 1980’de yönetime el koyan ordu , diğer siyasi partilerle birlikte MSP’yi kapattı.¹⁵⁹

12 Eylül’ün getirdiği siyaset yasağından üç yıl sonra meydana gelen önemli bir gelişme kapatılan partilerin yeniden kurulmasına izin verilmesiydi ancak parti kurmak isteyenlerin Milli Güvenlik Konseyinden onay alması gerekiyordu.Bu gelişmelerle birlikte kapatılan partilerin liderleri cezaevinden yada yasaklı olarak sıkıştırıldıkları evlerinden, açılacak olan partilerin perde arkasındaki liderleri gibi hareket etmeye başladılar. Böylece 19 Temmuz 1983 ‘te görünürdeki lideri Ahmet Tekdal olan Refah Partisi yasaklı Erbakan’ın güdümünde bir parti olarak kuruldu.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Duman, a.g.e, s.22.

¹⁵⁹ Duman, a.g.e, 24.

¹⁶⁰ Şevket Kazan,*Refah Gerçeği*, Keşif Yayınları, Ankara, 2001, s.7.

Refah Partisi'nin MSP'nin devamı niteliğinde bir parti olması nedeniyle 12 Eylül yönetiminin, Parti'nin 1983 Kasım'ında yapılacak seçimlere girmesi düşünülemezdi. Milli Güvenlik Konseyi, RP'nin, kurucu yeter sayısına ulaşarak seçimlere katılmasına engel olmak amacıyla ilk önce parti kurucularından 27 kişiyi veto etti. Belirlenen yeni kurucularda da veto edilenler olunca RP seçime katılma şansını kaybetti. 1983 seçimlerine MGK'nın izin verdiği üç parti katılabildi. Bunlar, Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi, Necdet Calp liderliğindeki Halkçı Parti ve Emekli general Turgut Sunalp liderliğindeki Milliyetçi Demokrasi Partisi'di.¹⁶¹

RP, 80 darbesinin etkisinin güçlü bir şekilde devam ettiği ortamda MNP ve MSP'nin kullandığı “manevi kalkınma” ve “ağır sanayi” sloganlarını dile getirerek partinin devamı olduğunu özenle göstermeye çalıştı. Ancak MSP'nin deneyimli kadroları yeni partinin kapatılmasına engel olmak için aktif politikaya çekilmedi. Parti, bir süre pek tanınmayan bir kadro ile yönetildi. Partiyi kuran geleneğin disiplini vurgulayan “*nizam*” isminden, manevi unsuru yüksek “*selamete*” geçmesi ve sonunda vurguyu ekonomiye bağlayıp “*refah*” adını seçmesi anlamlıdır. Çünkü bu üç isim MNP-MSP-RP geleneği içinde bir değişim değil bir süreklilik olduğunu göstermektedir.¹⁶²

Refah Partisi 25 Mart 1984 yılında yerel idareler seçimlerinde % 4.4 oranında oy alarak dikkatleri üzerine çekmiştir. 28 Eylül 1986 milletvekili ara

¹⁶¹ Duman, a.g.e, s.22.

¹⁶² Ruşen Çakır, *Ne Şariat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.25 .

seçimlerinde ise RP % 5 oy almayı başarmıştır. Bu dönem de Erbakan’ın RP’yi uzaktan idare ettiği dönemdir.¹⁶³

Böyle bir ortamda meydana gelen önemli bir gelişme siyasi yasaklı tüm liderlerin olduğu gibi Erbakan’ın da önünü açmış, 1987’de yapılan referandumla 12 Eylül’n getirdiği siyaset yasakları kaldırılmıştır.¹⁶⁴

Erbakan 17 arkadaşıyla birlikte RP saflarına katılmış; 11 Ekim 1987’deki 2. Büyük Kongresinde hapisteyken kurduğu RP’nin genel başkanı olmuştur.¹⁶⁵

1991 seçimleri öncesinde RP ve Erbakan’ın karşılaştığı en büyük mesele hiç kuşkusuz Milliyetçi alışma Partisi ve Islahati Demokrasi Partisiyle ittifak yaparak seçime girme korkusu olmuştur. Bu zorunluluk daha çok, RP’nin oylarını sürekli artırmasına rağmen bu seçimlerde başarılı olmanın ön şartı olan % 10 barajını aşıp aşamayacağı handikabından ileri gelmişti. İttifak kurulursa % 10 barajının açılması kesindi. Fakat bu kez de RP’nin yıllardır güttüğü İşlami politikanın özellikle Güneydoğuda yara almasından korkuluyordu.¹⁶⁶

Seçimler ncesi ittifak yapılıyor ve üç partinin ittifakıyla girilen seçimlerde % 16.7 oranında oy alınıyor. Bu oy oranı ittifaka Meclis’te 62

¹⁶³ Ağırbaş, a.g.e, s.51.

¹⁶⁴ şevket, Kazan,*Refah Gerçeği*, Keşif Yayınları, Ankara, 2001, s.10.

¹⁶⁵ Bilal etin,*1969’dan 2001’e Kilometre Taşları / Nizam’dan Fazilet’e*, Yeni şafak, 24-28 Haziran 2001.

¹⁶⁶ Ağırbaş, a.g.e, s.25.

milletvekili kazandırdı. Seçim sonrasında MÇP ve IDP'li milletvekilleri kendi partilerine geçtiler ve RP'nin milletvekili sayısı 38'de sabitlendi.¹⁶⁷

1994 yerel seçimlerinde, özellikle büyük şehirlerde RP yüksek oranda oy almıştır.RP'nin bu dönemde yüksek oy alması Türkiye'de birçok kesimde korku yaratmıştı. RP'nin 27 Mart 1994 seçimlerinde toplumda yaydığı korkunun altında yatan sebep RP'nin %19 civarında oy alması değildi. Daha çok İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler dahil, illerin çoğunda belediyeleri ele geçirmesiydi. Müslüman bir ülkede, bunda ürkülecek ne var, diye düşünülebilirdi. Hatta bunun, Batı ülkelerindeki Hristiyan demokrat partiler örneğindeki gibi, RP'nin bir Müslüman demokrat parti olarak rejimle bütünleşmesine yol açacağı umulabilirdi. Ancak bunun tersi oldu .Türkiye'yi bir korku ve panik havası kapladı.Bunun altında yatan sebepler, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinin bir ekonomik kriz sonucunda yapılması ve bunun bir kriz seçimi olması idi. RP'nin yüksek oy almasının sebebi kendi seçmen kitlesinin oylarının yanı sıra, büyük oranda protesto oyunu da almış olmasıydı. RP'liler bu durumu, “adil düzen”in kaçınılmaz olduğu biçiminde yorumladılar.¹⁶⁸

Refah Parti'si 1996 yılında merkez sağ partisi Doğru Yol Parti'si ile 54. Cumhuriyet hükümetini kurdu. Refah Parti'si iktidarda Adil Düzen projesini çağırıştırır hiçbir icraata imza atmadı. Hatta yıllar yılı eleştirdiği birçok uygulamanın devamı yönünde politika izledi. İsrail'le askeri anlaşma

¹⁶⁷ Kazan, a.g.e, 64-68.

¹⁶⁸ Taner Timur,*Küreselleşme ve Demokrasi Kriz*, Ankara, İmge Yayınları, 1996, s.15.

imzaladı, eleştirdiği faiz sistemine dokunmadı, sistemi etkileyecek radikal bir uygulamaya gitmedi. Ancak, Taksim'e cami yapılması, kara yolu ile Hac, başörtüsü yasağının kalkması gibi bir dizi tartışmalara yol açtı. Yıllarca eleştirdiği sistem nezdinde meşruiyet elde edebilmek için değiştiğini ispata çalışan RP'ye kamusal alanda siyasal İslam'ın görünen yüzü olarak pek fazla tahammül gösterilmedi. 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı, hükümete bir ültimatom şeklindeydi. Tarikat ve cemaatlerle bağlantılı özel yurt, vakıf ve okulların sıkı denetim altına alınması, Kur'an kursları ve İmam Hatip okullarını olumsuz etkileyecek 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesi, başörtüsüne okullarda izin verilmemesi gibi bir dizi karar, RP'nin kendi ipini kendisinin çekmesi anlamına geliyordu.¹⁶⁹

Milli Görüş Hareketi'nin siyasal alanda ortaya çıkan tüm partileri kendilerini ifade etmede ve siyasal kimliklerini oluşturmada kurumunu en çok kullanan partilerdir. RP ve FP'nin devamı olan Saadet Partisi, Milli Nizam Partisi'yle başlayan Milli Görüş çizgisi doğrultusunda aynı geleneği sürdürerek, hareketin toplumsal ve siyasal varlığını devam ettirmektedir. Din kurumu, RP'de başat bir rol oynadığı gibi, SP'nin de ideolojik yansımalarında bugün hala ağırlığını hissettirmektedir. Bu durum, Türkiye'de dinin politikleşmesine yol açtığı gibi, toplumsal alanda da sonu gelmeyen din ve laiklik çatışmalarının sürekliliğine ve kalıcılığına sebep olmuştur. Din ve laiklik çatışmalarının sebebi olarak sadece Milli Görüş Hareketi'ni ve siyasi

¹⁶⁹ Akdoğan, a.g.e, s.104.

partilerini göstermek elbette doğru bir tespit değildir. Ancak, bu sürecin giderek yoğun bir biçimde siyasal ve toplumsal alanda problem yaratacak bir düzeye ulaşmasında, süreklilik kazanmasında ve halen bu tartışmaların sürmesinde bu hareket her zaman devlet yada merkezi iktidar karşısında bir taraf olagelmıştır.¹⁷⁰

Milli Nizam Partisi’den Refah Partisi’ne kadar kurulan bütün Milli Görüş eksenli partiler cemaatçi bir yapı sergiliyorlardı. Bu yüzden, üyeler birer “*inanamlar*” önceliği ile tanımlanıyor, doğal olarak Erbakan da bir imam olarak görülüyordu. Parti mitingleri “*Gaza*” olarak tanımlanırken, Erbakan da “*Komutan*” yada “*Mücahit*” olarak çağrılıyordu. Ona oy vermek ile ona biat etmek neredeyse eş anlama geliyordu. Böylece, partinin modern konsepti başka bir işleve dönüşebiliyordu. Milli Görüş Partilerin de çalışan insanlar, bir cemaat üyesinin şuuruyla hareket ederek “*İslami Hareket*” içinde konumlanmış oluyordu. Parti içi ilişkiler, lider ve teşkilat hiyerarşisi, sosyolog Tönnies’in tabiriyle, “*cemaatçi*” bir sistemle yürüyordu; homojenlik esas kabul ediliyor, parti içi bütün heterodoksiler “*fitne*” olarak yorumlanıyordu.¹⁷¹

Refah Partisi iktidardayken 28 Şubat süreci başlamış ve parti kapatılmıştır. Böylece parti içinde yeni oluşumlara zemin hazırlanmıştır.

28 Şubat sonrası Milli Görüş ve Erbakan eleştirilmeye başlanmıştır. Siyasal alana çıkışından beri ilk kez, Milli Görüş düşüncesi ve lideri, kendi

¹⁷⁰ Tekin, a.g.e, s.62.

¹⁷¹ Eyüp Yıldırım, *AKP: Bir Politik Tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti*, Birikim, 2002, S.163-164, s.66.

bünyesinden eleştirilerle yüzleşir hale gelmişti. *“İktidar olduk ama muktedir olmadık.”*sözü, Milli Görüş Hareket’i için üzerinde düşünülmesi gereken bir sürecin habercisi oldu. RP’liler olup bitenleri teşkilata ve partililere anlatmakta güçlük çekti. Milli Görüş ciddi bir şekilde tartışılmaya, kendi tabanından başlamak üzere güç ve prestij kaybetmeye başladı.¹⁷²

Milli Görüş Hareket’i RP’ den sonra kurulan Fazilet Partisiyle yeniden siyaset sahnesinde yerini aldı.

Söylemsel olarak, FP olabildiğince modern bir görünüm vermekteydi. Ancak örgütlenme ve ruh olarak cemaatçi bir içeriğe sahipti. Necmettin Erbakan’ın tek adamcılığı ve soğuk savaş yıllarının politik alışkanlıklarından kalma gelenekçi karizmatik yapısı bunu çok iyi temsil ediyordu. Partinin cemaatçi yapısının korunmasına taraftar olanlar *“gelenekçiler”* buna karşı çıkanlar da *“yenilikçiler”*di.¹⁷³

RP’nin kapatılmasıyla yeni kurulan FP’nin kongresinde gelenekçi kanattan Necmettin Erbakan’ın adayı Recai Kutan’a karşı yenilikçi kanattan değişim isteyen Abdullah Gül aday gösterilmişti. Fazilet Partisi’nin “ak saçlılar” grubuna karşı, Gül kongreyi, 633’e karşı 521 oyla kaybetti. Ancak kongre kaybedilse de bu sayede “yenilikçi kanat” gücünü kanıtladı. Gül’ün adaylığı, parti içindeki ilk örgütlü muhalefetti. 1996’daki bu kongre sonrasında artık Fazilet Partisi genel merkezinin karşısında, teşkilatın yarısının desteğini

¹⁷² Yavuz Selim, *Gülün Adı*, Ankara, 2002, Kim Yayınları, s.18.

¹⁷³ Yıldırım, a.g.e, s.67.

arkasına almış bir Abdullah Gül vardı. Bu nedenle yenilikçilere artık “azınlık” ya da “bölücü” suçlaması getirmek de kolay olmayacaktı. Üstelik Gül, Bülent Arınç, Abdüllatif Şener gibi parti içinde etkisi olan isimlerle birlikte hareket ediyordu.

Ayrıca RP’nin kapatılmasıyla kurulan Fazilet Partisi de, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan bir partinin devamı olduğundan kapatılmıştı. Fazilet Partisi’nin kapatılmasıyla Milli Görüş Hareket’i, Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi olarak ikiye bölündü. O dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin şimdiki genel başkanı ve aynı zamanda başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde Siirt’te okuduğu bir şiir nedeniyle, TCK’nın 312. maddesi uyarınca yargılandı. Diyarbakır DGM, 21 Haziran 1998’de Erdoğan’ı bir yıl hapis ve 860 bin lira ağır para cezasına çarptırmanın yanı sıra, artık siyasetten de men etmişti. Tayyip Erdoğan cezaevindeyken yenilikçi kanatta yeni parti kurma hazırlıkları da başlamıştı.¹⁷⁴

Recep Tayyip Erdoğan, partileşme süreçleriyle ilgili şunları söylüyor:

*“...tabi bizim gelecekle ilgili yapacağımız bir fikri alt yapı çalışmasına yönelik bazı çalışmalar yaptım. Bu çalışmaların içerisinde tüzüktü , programdı ve değişik siyasi partilerin tüzüklerini yurt içinde ve yurt dışında bunları inceleme fırsatı buldum.”*¹⁷⁵

¹⁷⁴ Akdoğan, a.g.e, s.12.

¹⁷⁵ Tekin, a.g.e, s.71.

Tayyip Erdoğan önderliğinde yenilikçiler artık değiştik mesajı ile ortaya çıkarken Milli Görüş ve Erbakan çizgisinden ayrıldıklarını her fırsatta vurguluyorlar. Yenilikçiler toplumsal alanda kendilerine destek buluyor ve yeni bir parti kuracaklarını kamuoyuna bildiriyorlardı. Bu süreçte Tayyip Erdoğan'ın yasağının kaldırılması ile ilgili yorumlar gündeme gelmişti.

Fazilet Partisi içinde Kayseri milletvekili Abdullah Gül tarafından başlatılan ve yenilikçi hareket olarak bilinen milletvekili grubu Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra Tayyip Erdoğan başkanlığında şekillenen partileşme çabalarına farklı partilerden gelen milletvekilleriyle birlikte katıldı. 1 Ağustos 2001 tarihinde Afyon'da yapılan toplantılar partileşme sürecinin alt yapısını oluşturdu. AKP, 14 Ağustos 2001 tarihinde 39. parti olarak Türk siyasal yaşamında yerini aldı.

AKP kurulurken, temel sloganını, değiştik ve yenilendik kavramları üzerine kurmuştu. AKP'lilerin Milli Görüş Hareketi'nin bir devamı olmadıklarını birçok defa yinelemeleri ve Erdoğan'ın "*Milli Görüş gömleğini çıkarttık.*"¹⁷⁶ demesine karşılık Erbakan "*AK Partililer gömleksiz de taklitçi.*"

¹⁷⁷

diyerek cevap vermişti.

AKP, farklı partilerden gelen milletvekilleriyle 21. yasama döneminde TBMM 'de bir grup kurarak temsil edildi. Parti grup başkanlığını

¹⁷⁶ Yeni Şafak, 12.06.2003.

¹⁷⁷ Milliyet, 15.06.2003, 2-4.

Manisa milletvekili Bülent Arınç yaptı. AKP, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden %34 oy alarak, 365 milletvekili çıkarttı ve 550 kişilik TBMM çatısı altında Demokrat Parti'den sonra en güçlü siyasal grup haline geldi. Genel başkan Tayyip Erdoğan, yasağı gerekçe gösterilerek seçimlerde aday olmadığı için, kurulan AKP hükümetinde yer alamadı. 58. hükümet, Kayseri milletvekili ve AKP genel başkan yardımcısı Abdullah Gül tarafından kuruldu. TBMM Başkanlığı'na Manisa milletvekili Bülent Arınç seçildi. Yapılan bir usulsüzlük sebebiyle YSK'nın Siirt'te seçimleri yenileme kararı alması siyasi yasağı kaldırılan Erdoğan'a TBMM kapısının açılması anlamına geldi. 9 Mart 2003 tarihinde Siirt'te yapılan seçimlerin ardından milletvekili seçilen Erdoğan, Başbakan olan Abdullah Gül'ün 11 Martta istifasıyla, 14 Mart günü 59. Cumhuriyet hükümetini kurarak Başbakanlığa geldi. Abdullah Gül aynı kabinede Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. AKP 1. olağan genel kongresini 12 Ekim 2003 tarihinde yaptı, Recep Tayyip Erdoğan delegelerin oylarının tümünü alarak genel başkanlığı tekrar seçildi.¹⁷⁸

AKP'nin kuruluş aşamasında ve iktidarının ilk zamanlarında ABD ile olan yakın ilişkileri dikkat çekicidir. Irak savaşı'nı görüşmek üzere ABD başkanı ile buluşan Erdoğan, Türkiye adına pazarlık yapma hakkını elde ederek, bir anlamda kendi rüştünü ülkesindeki güçlere ve uluslararası bağlamda Avrupa Ülkelerine ispat etme şansı bulmuş oldu. Bu bağlamda AKP

¹⁷⁸ Akdoğan, a.g.e, s.8-9-10.

ve Milli Görüş partileri kıyaslanacak olursa Erdoğan, RP'nin başaramadığı siyasal vizyonu hayata geçirmeyi sağlamış oldu. Bir yandan Kaddafi'nin çadırında azar işittiği söylenen Erbakan, diğer yanda ise Avrupa devletlerinin tümünde ve ABD'de bir devlet adamı kimliği ile ağırlanan tayip Erdoğan vardı.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Yaraşır; Aygün, , *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Aralık, 2002, s.130.

BÖLÜM-3

AKP VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİ

3-1) Muhafazakarlık - İslamcılık ve AKP

İslam ile muhafazakarlık arasında bir ilişkinin varlığı ve nasıllığı tartışılabilir. Ama öncelikle, İslam'ın, varlığını bir şeylerin lehine veya aleyhine kurmadığı, ilahi eksenli bir teşekkül olduğundan, doğası gereği alternatifliklerde seyretmediği belirtilmelidir. Ayrıca doğası gereği İslam, geleneksel-modern, bireysel-toplumsal, resmi-sivil şeklindeki kavramsal çiftlerden herhangi birini öncelememektedir.¹⁸⁰

19. yüzyılın son kısmında hem Osmanlı da hem de diğer İslam ülkelerinde ortaya çıkan, amacı, İslam'ı yeniden topluma ve siyasete hakim kılmak, batıda ortaya çıkan evrensel fikirlerin ve kurumların karşılıklarını İslam'dan devşirmek ve batılı anlamıyla İslamiyet'i bir ideoloji olarak sistemleştirmeye çalışan İslamcılık bir dini yenileşme ve dindarlaşma bilinciyle birlikte dinin bir diriliş, canlanış ve ideolojileşme sürecine de işaret etmektedir. Bu çerçevede ortaya konulan çalışmalar, 20. yüzyıl içinde “İslami Hareketler” denilen, ekonomiden, kültürel hayata ve siyasete kadar hayatın farklı alanlarında örgütlenen, faaliyet gösteren oluşumlara dönüşmüştür. Bunlardan siyasal İslamcı

¹⁸⁰ Mustafa Aydın, Bir Muhafazakarlık Olarak, Din ve İslam, Tezkire, 2002, S.27, s.67.

hareketler doğrudan siyasal alanla ve hedeflerle ilgilenirken, kimi oluşumlara ise daha sosyal ve kültürel yönelimli amaç ve yöntemler izlemişlerdir.¹⁸¹

Türk demokrasi tarihinde siyasal alanın genişlemesiyle İslamcı gelişme arasında doğrusal bir ilişki vardır. İslamcılık toplumsal istikrarın korunmasıyla değil, Türkiye'nin içinde yer aldığı veya Türkiye'ye hakim olan güç ilişkilerine bir itiraz olarak sürekli bir gerilim kaynağı olarak algılanmıştır.¹⁸²

Muhafazakarlık ise, önceden birtakım olgu ve kavramlar üzerinde bina olunmuş, ve bunların varlığı ve korunması dolayısıyla da varolabilmektedir. Muhafazakarlık, toplumsal, tarihsel, geleneksel bir görelî çizgiyi önceleyen ve bunları din, devlet, otorite eksenlerinde, aşırı bulduğu yeniliklere karşı korumayı amaçlamaktadır.¹⁸³

Muhafazakarlık ve İslam arasındaki ilişkiyi doğrudan İslam üzerinden kurmanın yanıltıcı olacağı söylenebilir, ancak Müslümanların, her dönemde olduğu gibi modern zamanlarda da reel-politik olarak bir konumlanışı söz konusudur. Bu konumlanış, onları herhangi bir ideolojik bünyeye dahil edebilmekte veya kendine özgü yapı ve görünümle de kazanabildiği gibi, ideolojik bir duruşu ifade eden İslamcılık olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'te varlık bulmuş; ancak yaşanan gelişmeler onu bu haliyle bırakmayıp başka konumlanışlarla da kaynaşmaya yöneltmiş görünmektedir. Yalnız burada söz konusu olan olgu, yani muhafazakarlık, sadece İslamcılığın bir eklemelenmesi yada İslamcılık ile özdeş

¹⁸¹ Yalçın Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.92.

¹⁸² Manaz, a.g.e, s.48.

¹⁸³ Şevket Kotan, Muhafazakarlık, Değişim, ve İslam, Tezkire, S.27-28, s.83.

görülmemelidir. Nitekim İslamcılık, muhafazakar olarak algılandığında, Türk modernleşme projesinin de aynı oranda muhafazakar kabul edilmesi gerekmektedir. Ve İslamcılık'ta aynı kaynaktan beslenmektedir.¹⁸⁴

Muhafazakarlığa karşı olan, çağdaştırmacı rolü üstlenen otoriter devlet anlayışı, muhafazakarlığın ön şartlarını hazırladığı gibi sürekliliğini de sağlamaktadır. Böyle bir durumda, kendine özgülükleri olmakla birlikte, Türkiye'de herkes genel olarak muhafazakar bir yapıya sahip görünmektedir. Yani Türkiye, sağcısı- solcusu, dindarı, halkı- devleti ile muhafazakar bir çerçevede değerlendirilebilmektedir.¹⁸⁵

AKP kuruluş sürecini tamamlamadan, henüz birinci olağan kongresini dahi yapmadan iktidar olmuş bir partidir. Hem de, Türk siyasi hayatında örneğine ender rastlanan bir biçimde, büyük bir oy oranıyla ve hem ulusal hem uluslararası destek ile iktidara gelmiş bir yapıdır.¹⁸⁶

Gerek kurucu kadrosunun , gerek onu destekleyen toplumsal kesimlerinin içerisinde can buldukları gelenek, AKP'nin İslamcılıkla ilişkisini daha en başından tartışmaya konu etmiştir. AKP'nin, kurulduktan ve özellikle iktidara taşındıktan sonra üretmeye çalıştığı siyaset felsefesinin can damarı İslamcılıkla kendisi arasında çizmeye çalıştığı sınır çizgisi oldu. Her ne kadar Türkiye'deki

¹⁸⁴ Tanıl Bora, Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, İstanbul, Birikim Yayınları, 1998.s. 67.

¹⁸⁵ Aydın, a.g.e, s.79.

¹⁸⁶ Fahrettin, Altun, *İslamcılığın Muhafazakar Demokrasiyle İmtihanı*, Anlayış Dergisi, Aralık 2005, S:31,s.42.

İslamcı yapı AKP'nin zihinsel ve toplumsal varoluşunun en temel dayanak noktalarından bir tanesini oluşturmuşsa da, AKP daha kuruluş aşamasında iken bile bu yapıyı yüzleşilmesi gereken tarihsel yük olarak telakki etti.¹⁸⁷

AKP'nin yönetici kadrosu, ortaya koydukları siyasi söylem ve projelerle, daha önceki siyasal çizgilerden farklı bir kulvarda hareket ettiklerini belirtiyor. Genel başkan Erdoğan'ın Genel Kongre dahil partinin önemli günlerinde yaptığı konuşmalar, bu değişim çabasının, yönetici elitin zihin dünyasında yaşanmaya başladığını gösteriyor. AKP, yönetici kadrosunda, hem aktörler düzeyinde bir açılım, hem de zihin düzeyinde farklılaşma olduğunu her fırsatta dile getiriyor.¹⁸⁸

Yasin Aktay, Milli Görüş hareketinin parçalanmasından sonra siyaset sahnesinde yer alan AKP'nin İslamcı bir ontolojiden tamamen soyutlanamasa da, siyasal söylemini İslamcı sembollerden arındırma çabası içerisinde olduğunu söyleyerek, AKP'nin .Müslümanlığı bir kimlik olarak benimsemiş olan kendi kitleleriyle haberleşmek için başka bir dil geliştirdiğini, Parti'nin kimlik olarak ilan ettiği muhafazakarlığın , yine de İslamcı bir siyasetin reel-politik şartlarda kendisine anlayış esirgememesi gereken mümkün ve meşru dili olarak algılandığını söylüyor.¹⁸⁹

Muharrem Sarıkaya ise bu konuda Parti ve hükümet vitrinine veya Erdoğan'ın yakın çevresine göz gezdirildiğinde muhafazakar kimliğin baskınlığı

¹⁸⁷ Altun ,a.g.e, s.42

¹⁸⁸ Akdoğan, a.g.e, s.104.

¹⁸⁹ Yasin Aktay, *İkrar ile İnkâr arasında AKP'nin Kimliği*, Anlayış Dergisi, Aralık 2005, S:31, s.51.

dikkat çekiyor. Hatta muhafazakarlıktan çok liberal - demokrat bir görüşün yönetiminde hakim olduğu söylüyor.¹⁹⁰

AKP yönetimi ise, DYP, MHP ve ANAP gibi farklı partilerden gelerek AKP yönetiminde veya hükümetinde görev alan kişiler bu dönüşüme örnek teşkil ettiklerini söylüyor. Milli Görüş çizgisinden gelen siyasetçilerin ise değişimleri irade beyanıyla ve hükümet uygulamalarında ki farklılıkla kendisini gösteriyor.¹⁹¹

AKP'nin farklılığı üzerinde duranlar genel olarak farklı siyasal görüşlerden gelen kişilere bakarak değil, Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere, Milli Görüş geleneğinden gelen aktörlerin siyasal anlayışlarındaki değişime bakarak değerlendirme yapıyorlar. Bu noktada değişimin aktörleri değil, niteliği ön plana çıkıyor.¹⁹²

Ali Yaşar Sarıbay AKP'nin kimlik bunalımı konusunda şunları söylemektedir:

*“İçinden geldiği gelenek ve çekirdek kurucu kadronun kültürel – ideolojik arka planı dikkate alınırsa, AKP’ ye en uygun politik kimlik ‘İslamcı’ parti kimliğidir. Ama bu, gene de çok dar bir kalıp içine sıkıştırılmış tanım olmaya mahkumdur. MNP- MSP- RP-FP çizgisi esas alındığında birçok ‘İslami’ denebilecek değer, bu günkü AKP tarafından geri plana itilmiştir.”*¹⁹³

¹⁹⁰ Muharrem Sarıkaya, İkinci Yılında AKP'nin Aidiyeti , Sabah, 15 Ağustos 2003.

¹⁹¹ Akdoğan, a.g.e, s.105.

¹⁹² Akdoğan, a.g.e, s.105.

¹⁹³ Sarıbay, Ali ,Yaşar, *AKP'nin Politik Kimliği ve Gidişatı*, Zaman, 11 Ekim 2003.

Bir kimlik olarak İslamcılık, doğası gereği, insanların istedikleri zaman askıya alabildikleri bir şey olamaz. AKP'nin parti olarak İslamcı olmaktan imtina etme çabaları kuşkusuz parti kimliğinde ilk etapta dikkate alınması gereken ifadedir. Bir partinin İslamcı olma imkanının yasal olarak zaten mümkün olmadığı bir ortamda, partinin İslamcılıkla ilişkisine başka türlü cevap vermesi beklenemez. Parti işi, liberal siyasetin veya Türkiye'de ki mümkün siyasetin kapsamı içinde sınırlı – sorumlu teknik bir iş olarak algılandığında, bu işin kapsamına İslamcılığı sokmanın bir münasebeti olmadığını düşünüyor AKP. Zaten AKP'nin resmi söylemi de bunu ifade etmeye çalışıyor. Ancak AKP'nin İslamcılıkla münasebeti konusunda yürütülen argümanlar genellikle İslamcılığın muhtemel farklı tanımları arasında hiçbir ayrım yapmadan üstünkörü çalıştıkça, bu tartışmaların içinden çıkılmayacağı bir gerçektir.¹⁹⁴

Muhafazakar bir parti olan AKP'nin dini değerleri arka plana attığı değil, bu değerleri de içerecek şekilde toplumsallığa önem vermeye çalışarak yeni bir siyaset tarzı geliştirmeye çalıştığını söyleyen Yalçın Akdoğan, AKP'lileri kimlik tanımlamaları konusunda şu şekilde sınıflandırıyor;

Siyasi profil sorgulamasında AKP'liler kendilerini sırasıyla “demokrat”, “milliyetçi,muhafazakar”, “sosyaldemokrat”, “İslamcı”şeklindetanımlıyorlar. “İslamcı olarak kendisini ifade edenler tüm araştırmalarda % 5 ile % 10 arasında değişiyor. Bu oranın siyasal İslam çizgisindeki partilerde % 85’lerde olduğunu hatırlamak gerekir. Sosyal demokrat partilerde seçmenin % 15’ e

¹⁹⁴ Aktay, a.g.e, s.52.

yakının kendisini “ sosyalist” olarak nitelendirmesi gibi bir durumdur bu yani partinin ana gövdesi kendisini muhafazakar bir çizgide konumlandırıyor. ¹⁹⁵

AKP’nin kimlikten sorumlu yetkililerinin bile üzerinde hiç durmadıkları tanıma göre İslamcılık, nihai anlamda İslam’ın çıkarlarını gözetmek, İslam’ın değerlerinin yükseltilmesini savunmak anlamında düşünüldüğünde, liberal siyasetin cenderesine düşmüş bir siyasal aktörün İslamcı olmadığını söylemek bile İslamcı bir borcun ifası olarak düşünülebilir. ¹⁹⁶

Eyüp Can’a göre, ideolojilerden kaçan Türk siyaseti, 12 Eylül askeri darbesi ve Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle siyasal içeriğini hepten kaybetti. Keskin ideolojik kamplaşmalardan kaçarken, içeriksiz, duruşsuz, tavırsız, ilkesiz ve kimliksiz bir politika anlayışına teslim oldu. İşte AKP böylesi bir konjunktürde, bir yandan geçmişindeki Milli Görüşçü keskin İslamcı ideoloji ile hesaplaşmaya çalışırken, diğer yandan içerikli, duruşlu, tavırlı, ilkeli ve kimlikli bir politik anlayışı yeniden üretmenin yollarını arıyor. ¹⁹⁷

Yasin Aktay’a göre ise, Türkiye de İslamcı kitle neye talip olmuşsa, AKP bir bakıma onun siyasi bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Toplumda, ülkede, devlet aygıtında talip olduğu yeri alabilmek için kendi içinden bir talep mekanizması olarak ürettiği Parti, biraz da İslamcı kitlenin kolektif aklının bir sonucu olmuştur. Türkiye’de halk ne kadar İslamcılık talep ediyorsa , AKP’de o kadarını ifade etmeye, halk İslamcılığın yükünü gerçek anlamda ne kadar çekmeye talipse AKP

¹⁹⁵ Akdoğan, a.g.e, s.108.

¹⁹⁶ Aktay, a.g.e, s.53.

¹⁹⁷ Can Eyüp, *AK Parti Neyi Muhafaza Ediyor?*, Zaman, 27 Ağustos 2003.

de o kadar çekmeye talip olmuştur. Bu açıdan AKP'nin halkta ki İslamcı talepleri yumşattığı ve sisteme entegre ettiği yönünde ki bir değerlendirme halka bir fazlalık atfetmek açısından klasik halkçı söylemin bir türevi olarak düşünülmelidir. Yine de bu ilişki her zaman dönüp dönüp sorulacak, sorgulanacak ve her türlü siyasi dönemeçte AKP ve lider kadrolarının önüne konulacak bir soru olacaktır.¹⁹⁸

Bu çerçevede AKP yönetimi , İslamcılıkla ilişkileri ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“AKP siyasal İslam’ı tasfiye etmek değil, siyasal İslam olarak konumlandırılmamak amacıyla hareket eden bir parti görünümündedir. Siyasal İslam’ı temsil etmemekle, siyasal İslam’ı temsil eden partilerin siyasette olmaması gerektiğini düşünmek farklıdır. Bir parti, din -siyaset algısı veya gelişen şartlar sebebiyle bu tür bir parti olmamayı seçebilir, bu tercih siyasette kesinlikle bu tür partiler olmaması gerektiğini düşünmek anlamını taşımaz. AKP’nin muhafazakar bir parti olmayı seçmesi, başka partilerin kendilerini siyasal İslamcı olarak konumlandırılmasına karşı çıkması demek değildir.”¹⁹⁹

Laik- sol kimliğe sahip kimi gözlemci ve yorumcular, AKP’yi İslamcı görmeyerek, onu demokrat ve Adalet Partisi’nin devamı ve dolayısıyla merkeze yerleşmiş “muhafazakar” bir parti olarak sunuyorlar. Dış dünyanın AKP’ye bakışı biraz farklı. Gerek, bu partiye ve partinin yönetimindeki Türk hükümetine

¹⁹⁸ Aktay, a.g.e, s. 52.

¹⁹⁹ Akdoğan, a.g.e, s.108.

hayırhah gözle bakma eğilimindeki Amerikan siyasi çevreleri, gerekse onlarla aynı dalga boyundaki Avrupalılar, bunu bir “*örnek ılımlı İslam modeli*” olarak görmeyi yeğliyorlar.Bu, bir tür siyasi faydacılığa işaret ediyor.²⁰⁰

AKP’nin, bugün kendini muhafazakar olarak tanımlaması İslamcılık ve muhafazakarlık ilişkisinin yeniden gündeme gelmesini sağlayan çok önemli bir gelişmedir.Bu ilişki gündeme geldikçe, kuşkusuz hem İslamcılığın mahiyetinin hem de muhafazakarlığın Türkiye’ye özgü muhtevasının yeni şekiller alacağını bekleyebiliriz. Bu yeniden buluşma görüntüsünü sağlayan şeyin İslamcılığın özündeki muhafazakar bakiye mi yoksa Türk muhafazakarlığı ile Türk İslamcılığı arasında birbirlerini çeken özsel bir ilişki mi olduğu sorusunun bundan sonra daha bir anlam kazanacağına şüphe yoktur. Bu süreç halen devam etmekte olan ve sonucunu hep beraber göreceğimiz bir süreç olması itibariyle fazla detaylandırılmadan bunun en önemli sebebinin İslamcı siyasal hareketin meşru ve mümkün bir dil arayışı olduğunu söyleyebiliriz.²⁰¹

Diğer taraftan AKP’de yönetici elitin kendisini muhafazakar olarak tanımlaması ve değiştik aynı zamanda geliştik demesi muhafazakarlığın Cumhuriyet tarihindeki rolü itibariyle İslamcılığa bu meşru dil servisine en yakın ve işlevsel söylem görünüyor. Esasen yıllarca kendini ısrarla muhafazakarlıktan tenzih ederek varolmuş bir hareket olarak İslamcılığın, siyasal düzey de hiçbir zaman adı İslamcılık olarak konulmuş bir hareket olmadığını

²⁰⁰ Çandar, *AKP Neyin Nesi?*, Düünden Bugüne Tercüman,19 Ağustos 2003.

²⁰¹ Aktay , , *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Muhafazakarlık)* Cilt-5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s; 350.

kaydetmek gerekiyor. Siyasal parti hareketi düzeyinde Milli Görüş olarak isimlendirilen bu hareket, seksenli yıllarda Aralık 1995 seçimlerine kadar Adil Düzen tasavvuru üzerinden kendisini ifade etti. Oysa bütün bu ifade biçimlerinin bir İslamcılığı imleme ihtimali bile partilerinin kapanmasına sebep olabiliyordu. Böyle bir ortamda yasal bir siyasi parti olmaya karar veren AKP İslamcı bir nitelemeden ısrarla kaçınmaya çalıştı. Buna karşılık hem sistem nezdinde meşru sayılan, hem de kendisiyle halk arasında, anlamı konusunda görünen kadarıyla özel bir mutabakat bulunan bir dil olarak muhafazakarlığı öne çıkardı. Doğrusu İslamcı bir hareketin bu tercihi zoraki bile olsa, kendine meşru bir dil olarak başka bir söylem yerine muhafazakarlığı seçiyor olması, İslamcılık ile muhafazakarlık arasında diğer bazılarından daha fazla bir seçmeli yakınlığın bulunduğunu söylememizi imkan tanıyabilir. Ne var ki, bu söylem, bir hareketin kötü yola düşen bir elemanını kendini aileye layık görememesi gibi bir tezkiye de içermiştir.²⁰²

AKP, İslamcı olmadığını söylemek suretiyle, yaptığı bütün politik tercih ve icraatlardan İslam'ın tenzih edilmesini istemiştir. Giderek netleşecek olan görüntü, muhafazakar bir taktiğe mecbur kalmış olan AKP'nin İslamcılıkla arasındaki mesafesinin, Türkiye'deki imkansız bir siyaset olarak İslamcılığa yük olmama ihtimamına dönüşebileceğidir. Olayın partiden görünen tarafında, bu imkansız siyasetin reel-politiğin gereklerine uymaya karşı bir baskı oluşturmaktadır. Irak'ın işgal edilmesine karşı AKP ile İslamcılık arasında açılan makas bunun ilk somut pratiğini oluşturdu. Bu arada AKP'nin muhafazakarlıktan ne anladığı ile,

²⁰² Aktay, a.g.e, s.350.

özde muhafazakar sayılmayacak seçmeni arasında reel-politik şartların kararına bırakılmış zımnî bir mutabakatın olması da önemli bir durumdur. AKP, muhafazakarlık deyince seçmenin önemli bir kısmı yine de ya İslamcılık anlıyor veya İslamcılığın bu siyasal momentten ayrı tutulması gerektiğini ikrar ediyor.²⁰³

3-2) AKP’de Müslümanlık ve Demokrasi

AKP’nin kendisini tanımladığı muhafazakar- demokrat kavramını ilk kez 58. Hükümet’in başbakanı iken Dışişleri Bakanı Abdullah Gül telaffuz etmiştir. Daha sonraki dönemlerde Tayyip Erdoğan ile hükümet ve parti kurmayları da bu kavrama sık sık vurgu yapmıştır. Söz konusu kavramı parti kimliği olarak yerleştirmeye çalışan AKP, bu çerçevede akademik bir çalışma yaptırmıştır. Erdoğan’ın danışmanlığını yapan Dr. Yalçın Akdoğan, *‘Muhafazakar Demokrasi’* adıyla kaleme aldığı kitabında kavramın çerçevesini çizmiştir. Konu, *‘muhafazakarlık’*, *‘özgürlük’*, *‘değişim’*, *‘toplum ve birey’*, *‘demokrasi’*, *‘insan hakları’*, *‘laiklik’* ve *‘muhafazakar demokrasi’* alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Yeni bir kimlik oluşturma çalışmaları, AKP’nin kuruluşundan öncesine dayanmaktadır. Daha önce içinde bulundukları Fazilet Partisi’nde *“yenilikçi”* olarak tanımlanan AKP yöneticileri, parti kurma hazırlığı yaparken kendilerini *“Erdemliler Hareketi”* şeklinde tanımlamışlardı. Son dönemde, *“muhafazakar demokrat”* kavramında ısrar eden AKP, kimliğini bu kavram üzerine oturtmaya çalışmaktadır

²⁰³ Aktay, a.g.e, s.350

AKP kurmayları partilerinin müslüman- demokrat değil muhafazakar- demokrat olduğunu her ortamda açıklamakta, bunun konjöktörün zorlamasıyla yaşanan bir durum olmadığını, muhafazakar demokrat tanımının daha kuşatıcı bir siyasal çizgiyi ifade ettiğini belirtmektedir. Yalçın Akdoğan'ın ifadesiyle AKP, farklı mezheplerin ve dinlerin veya dini anlayışların bulunduğu bir ülkede bir partinin kendisini Müslüman olarak tanımlamasının yeni ayrışmalara ve dışlamalara sebep olacağı yaklaşımı savunmaktadır.²⁰⁴

Etyen Mahçupyan AKP'nin bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

*“Otoriter laikliği resmi ideolojiye dönüştüren bir ülkede “ Müslüman” sıfatını kullanmak kolay iş değil. Hele eğer tatsızlık çıkmasın diyorsanız. Öte yandan muhafazakarlığın Müslümanlığı kapsadığı da söylenebilir”.*²⁰⁵

AKP'nin muhafazakar demokratlığı bir etiket olarak seçmesinin arka planında dindarlık gibi bir kavramdan veya yine sömürge şartlarında hayat hakkı olmayan İslamilik gibi bir referanstan yola çıkarak etiket geliştirmenin imkansızlığının yattığını iddia edenler de vardır.²⁰⁶

AKP'ye atfedilen Müslüman demokrat kimliğin devlet ve toplum açısından demokrat bir açılım sağlayacağını düşünen Mahçupyan bu konuda şöyle düşünmektedir;

“Müslüman demokrat bir siyasal çizgi oluşması Türk siyasetinin normalleşmesi açısından da önem taşıyabilirdi. Müslümanlığı kültürel boyutta

²⁰⁴ Akdoğan, a.g.e, s.114.

²⁰⁵ Mahçupyan, *Muhafazakarlık Bir Tür Merkez mi?*, Zaman, 25 Ağustos 2003.

²⁰⁶ Mücahit Bilici, *Muhafazakarlık Neyi Muhafaza Ediyor?*, Karizma, İstanbul, Ocak-Mart, 2004, s.60.

taşımadan gıcunmazken, ÷lke y÷netiminde evrensel ÷lç÷tlere ulaşım ve toplumsal tercihler karşısında kuşatıcı olan bir AKP' nin , dönüştürücü ve reformcu gücü muhakkak ki çok daha fazla olurken ; Türk siyasetinin “Müslüman demokrat” bir parti sayesinde normalleşmesi de ayrıca devlet / toplum ilişkisi açısından demokrat bir açılımı ifade edecektir.”²⁰⁷

Ahmet Taner Kışlalı ise müslüman-demokrat bir partinin kutuplaşmaya yol açacağını düşünüyor ve bu konuda şunları söylüyor;

“Türkiye’de Müslüman demokrat bir parti olabilir. Hem Türkiye’de laiklik kurumsallaştığı için, hem de halkın büyük çoğunluğu Müslümanlığı da demokrasiyi de aynı ölçüde benimsediğı için. Ancak, çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda dinin bir siyasal tarafgirlik konusu olması kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı bir mahiyet taşıyacağından olumsuz ve yanlış bir kullanıma kapı açabilir.”²⁰⁸

Tanıl Bora’ya göre ise, toplumsal kültürü, geleneğı ve tarihi önemseyen muhafazakarlığın dini de önemseyerek demokratik bir yapıda inşa etmesi önemli bir açılımdır. Ancak dinin muhafazakar düşünüşteki yeri tipik ve kritiktir. Dini, toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz sayar. Dindarlıktan çok dinin ritüellerine, din bağına ehemmiyet verir.²⁰⁹

AKP’nin müslüman -demokrat tanımlamasına gitmemesi olumlu bir adım olarak gördüklerini söyleyen Yalçın Akdoğan’a göre,. müslüman -demokrat

²⁰⁷ Mahcupyan, a.g.e.

²⁰⁸ Ahmet Taner Kışlalı, *İslamcılıkla Yüzleşme*, Cumhuriyet, 23 Kasım1997.

²⁰⁹ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali : Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*, İstanbul, BirikiYayınları,s.58.

tanımlamasının benimsenmemesi önemlidir. Dinin kapsayıcılığını gölgeleyebilecek, doğrudan dine ve dindarlara zarar verdiği dahası toplumun din ile ilişkisini olumsuz bir mihvere kaydırıldığı şeklindeki yaklaşıma paralellik arz eden bu tutum, din- siyaset ilişkisinin demokratik zeminini sağlamlaştırmıştır.²¹⁰

Ahmet Yıldız'a göre, AKP'nin din- siyaset konumlandırması, Tayyip Erdoğan'ın bireysel referansının İslam olduğunu belirtmesi, ancak siyasi referans olarak demokrasiyi telaffuz etmesi Kemalist geleneğin mabedlere ve vicdanlara hapsetmek istediği dini görünürlüğü, AKP'nin siyasal alandan çekerek bireysel ve toplumsal alanda kristalize etme çabası olarak değerlendirilebilir. Bu çabanın oturduğu zihniyet arka planına göre dinin bir değerler ve normlar kümesi olarak siyasal alanı etkilemesi kaçınılmazdır, ancak bu etki herhangi bir siyasi partinin fırça izlerini taşımayan, partizanlaşmayan, sisteme dönük demokratik talepler kümesinin bir parçası olarak görülmelidir. Bu bakımdan AKP'nin laikliği anlama biçimi, dinin bireysel ve toplumsal görünürlüğünün üzerindeki sınırlamaları kaldırmak ve dinin herhangi bir siyasi partinin yedeğinde siyasallaşmasına karşı çıkmak şeklinde tebeyyün etmektedir.²¹¹

Yalçın Akdoğan'a göre, AKP'nin müslüman-demokrat tanımlamasını kullanmamasının sadece konjoktürle izah edilemeyeceği söylenebilir. AKP'nin dine önem atfetmesi özellikle dini özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırmaya dönük demokratik bir mücadele şeklinde tebarüz etmektedir. AKP'nin din- siyaset

²¹⁰ Akdoğan, a.g.e, s.115.

²¹¹ Ahmet Yıldız, *Muhafazakarlığın Yerleştirilmesi yada AKP'nin Yeni Muhafazakar Demokratiği*, Karizma, İstanbul, Ocak-Mart, 2004, S.7, s. 54.

ilişkisinde yaşanan gerilimi normalleştirme çabasını dindar çevreler için bir kazanım olarak görmek mümkün olduğu gibi siyasal sistem içindeki tüm kesimleri dikkate alan bir yaklaşım olarak nitelemek de mümkündür.²¹²

Tayyip Erdoğan'ın siyaset danışmanlığını yapan Yalçın Akdoğan bir söyleşide, AKP'yi Müslüman demokrat olarak tanımlayanlara karşı şu açıklamalarda bulunmaktadır ;

*“Bizim muhafazakar demokratlığımızı, Müslüman demokrat olarak tanımlayanlarda oldu, ama bu doğru değil. Müslüman demokrat dendiği zaman ayrıştırıcı, kutuplaştırıcı “biz” ve “diğerleri” ayrımı yapan bir boyut çıkıyor ortaya. Bu tanım bir takım gerilimlere kapı açar. Böyle bir kutuplaşmaya da kapı açılırsa, sosyolojik problemler olur. Siyasal İslam'ın temsilcisi gibi görünen yada o şekilde adlandırılan partilerin güttükleri siyaset tarzından farklı bir siyaset tarzı yapma iddiasıyla ortaya çıktı. Muhafazakar demokrasi kavramı da bunları aşmaya yönelik yeni bir açılımdır.”*²¹³

İhsan Dağı'ya göre, AKP'nin hem seküler muhalifleri hem de İslamcı destekçileri, partinin İslamcı bir tabana dayandığı ve böylesi bir misyon taşıdığını ifade ediyorlar.Bu ikinci grup partiyi Müslüman -demokrat olarak nitelemek eğiliminde. Oysa, tarihsel pratik ve ideolojik önlemler bağlamında Müslüman demokrat bir model yoktur.AKP'nin, bazı İslamcı entellektüellerin ve Batılı gözlemcilerin icat etmeye çalıştıkları Müslüman demokrat kimliğe uymayacağını

²¹² Akdoğan, a.g.e, s. 117.

²¹³ Sabah,16.08.2003:13.

söylemek yerindedir. Ayrıca müslüman-demokrat bir kimlik, hem AKP'nin toplumsal desteğini nitelemez/ kapsamaz hem de merkez ve batı nezdinde meşruiyetini sürekli sorgulanır kılar.AKP'ye, kendinin de ifade ettiği muhafazakar demokrat nitelemesi daha uygun düşmektedir.²¹⁴

AKP, müslüman-demokrat kavramıyla birlikte ılımlı İslamcı olarak ta tanımlanmaktadır.İlmlı İslam kavramı dünya kamuoyunun gündemine 11 Eylül saldırılarından sonra girmiş ve radikal, yani Köktenci İslam'a alternatif olarak kabul edilmiştir.İlmlı İslamcılık AKP'nin iktidara gelmesiyle somut bir modele dönüşmüştür. Fakat AKP İlmlı İslam, Müslüman demokrat tanımlanmalarına karşı çıkarak kimlikleri ve siyaset felsefelerini Muhafazakar Demokrat olarak açıklıyor.Ancak Batı'daki tüm siyaset bilimciler, politikacılar, hatta hükümetler İlmlı İslam ile Türkiye modeli deyimlerini artık yan yana, birlikte kullanıyorlar. Bazı çevrelerin "*Light İslam*" diye açıklamaya çalıştıkları İlmlı İslam'ın birçok tanımlaması yapılıyor

İlmlı İslam "*Dinin kamusal alandan elini eteğini çekmesi*", yani laiklik ilkesinin benimsenmesi olarak görüyor. Kimileri, İslam'ın "*diğer dinler*" gibi olmasını sağlayacak, "*Yani Allah'ın hakkını Allah'a, Sezar'ın hakkını Sezar'a verecek*" bir evrim projesi diye anlatıyor. Kimileri de Müslüman ülkelerin insan haklarına saygılı, kadına hak ettiği yeri veren bir düzene, şeriattan çağdaş hukuka, totaliter rejimlerden demokrasiye geçişi olarak görüyor. Mısırlı ünlü hukukçu Said

²¹⁴ İhsan Dağı, *AK Parti: Müslüman Demokrat mı Muhafazakar Demokrat mı?*, Uluslar arası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, 10-11 Ocak, 2004, s.307.

El-Aşmavi ise geniş yankı uyandıran *"Al İslam as-siyassi"* adlı yapıtında *"İlmli İslam"*ı *"Gerçek İslam'a dönüş"* diye yorumluyor. *"Çünkü"* diyor, İslamcılık, gerçek İslam'dan sapmadır, onun sapkın bir yorumudur.²¹⁵

İlmli İslamcılık konusunda Başbakan Erdoğan'ın danışmanı, *"Muhafazakar Demokrasi"* kitabının yazarı Yalçın Akdoğan, bu arayışları *"İslamcılığın dönüşümü"* olarak görüyor. *"İlmli İslam"* yerine *"Yeni İslamcılık"* kavramını tercih eden Akdoğan, şu yorumu yapıyor:

*"Yeni İslamcılık kendisini İslamcılık'tan farklı olarak, bir tepki hareketi olarak konumlandırmak istemiyor. Yeni İslamcılık bizatihi kendisi bir güç olmak istiyor, konjonktürel ve şartlara bağlı bir hareket olmak istemiyor. Yeni İslamcılık, ideolojik direniş hareketi yerine, toplumsal bir dönüşüm ve temsil hareketi olmayı önemsiyor. Yeni İslamcılık, çatışmacı ve kutuplaştırıcı değil, uzlaşmacı ve tolerans temelinde bir yapıya oturmak istiyor."*²¹⁶

Recep Tayyip Erdoğan ise ilimli İslam ifadesine şiddetle karşı çıkarak;

*" Türkiye ilimli İslam'ın egemen olduğu bir ülke değildir. Her şeyden önce ilimli İslam ifadesi yanlıştır. İslam kelimesi itibarıyla yalındır, sadece İslam'dır. İlmli İslam dediğiniz zaman bunun alternatifi çıkar, o da ılımsız İslam'dır. Bir Müslüman olarak böyle bir kavramı kabul edemem. İslam aşılıkları reddeder. Ben aşırı bir Müslüman değilim, biz orta yolu bulmuş olan bir Müslümanız".*²¹⁷

²¹⁵ Zafer Özcan, *Kavramdan Modele İlmli İslamcılık*, Aksiyon.com.tr, 01.11.2004.

²¹⁶ Özcan, a.g.e.

²¹⁷ Taha Akyol, *İslamcılık mı Demokrasi mi?*, Zaman, 01.07.2004.

Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer ise yakın tarihte ılımlı İslam modeliyle sıkça öne çıkarılan kimi ülkelerin, daha sonra kaçınılmaz biçimde radikal değişikliklere uğrayarak köktendinci rejime dönüştüğünü söylüyor ve bu konuda;

“Bugün, Türkiye’yi örnek ılımlı İslamcı ülke gösteren ülkelerin, ılımlı İslam övgülerine karşın, bizi diğer Müslüman ülkelerden farklı kılan asıl değer, dinsel yorumumuzdan çok, laik devlet yapımızdır” ²¹⁸

diyerek bu tanımlamaya karşı çıkıyor.

Abdullah Manaz’a göre, müslüman-demokratlık, ılımlı-müslümanlık gibi ifadelerle bir partinin toplumsal kimliğini açıklanamaz. AKP yönetimi bu konuda bir eğilim gösterirse ve kendisini bu şekilde tanımlarsa Türkiye’nin demokratikleşme projesini taşıyamaz. Diğer taraftan Batı’dan da ‘*ılımlı Müslümanlar*’ olarak destek görebileceği şüphelidir. Radikal İslam’a Karşı İlimli İslam bir enstrümandır, bir model değildir. Bu durum bazı dönemlerde ve bazı ülkelerde belli şartlar gereği uygulanır, kullanılır. Ama bu durum bir siyasal hareketin ne kalıcılığının ne de meşruiyetinin garantisi olamaz.²¹⁹

Yalçın Akdoğan AKP’nin, radikal söylem ve üslubun Türkiye siyasetine bir fayda sağlamadığını görerek; Türk siyasetinin çatışma, kamplaşma ve kutuplaşma yerine uzlaş, bütünleşme ve hoşgörü üzerine kurulması gerektiğini düşündüğünü ve ılımlılığın toplumun genel bir talebi olduğuna inandıklarını söylüyor.²²⁰

²¹⁸ Yusuf Demir ,*Sezer’den ABD’ye: PKK İçin Adım Atın*, Hürriyet, 13. 02.2004.

²¹⁹ Manaz, a.g.e, s.68.

²²⁰ Akdoğan, a.g.e, s.118.

AKP kadroları ılımlı İslam'ın temsilcisi veya Müslüman demokrat bir parti hüviyetine bürünmeyi iç politik kaygılar ve siyasal konumlanma açısından uygun bulmuyor. AKP'nin yeniden İslamcılığın herhangi bir kategorisinde yer almasının siyasi bir gerilime neden olacağını düşünüyorlar. Bu nedenle İslamcılıkla ilişkilendirilmek yerine, dini değerleri önemseyen kişilerin oluşturduğu bir muhafazakar parti olarak telakki edilmeyi tercih ediyorlar.²²¹

Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah ılımlı İslam'ı topluma yaymak için özel komisyon kurduğuna göre, bu tartışmalar, İslam dünyasının çok köklü bir değişimin yaşamakta olduğunun göstergesidir.²²²

3-3) AK Parti'de Yeni Bir Kimlik Arayışı Olarak Muhafazakar Demokrasi

Türkiye sağının ANAP sonrası yaşadığı ideolojik bunalımı aşma ve merkez sağda doğan boşluğa oturma yolunda adımlar atan AKP politik-ideolojik konumunu muhafazakar demokrasi olarak ilan etmiş bulunuyor. İslamcı siyasal hareket içinden çıkan AKP böylece kendilerinin statükodan değil değişimden yana olduklarını göstermeye çalışıyor.

AKP'nin siyasal sistem içinde tutunabilmesinin güçlü bir meşruiyet temeline sahip olmasıyla mümkün olduğu gerçeği, bu meşruiyetin tek kaynağı, halkın genel kabulüne mazhar olmak ve halk iradesine dayanmaktır. Bu noktada AKP, meşruiyetini her seçimde perçinleştirmeye çalışmaktadır. Ancak, Türk

²²¹ Akdoğan, a.g.e, s.111.

²²² Özcan, a.g.e.

siyaset tarihinde meşruiyet -otorite ilişkisinin çok boyutlu bir anlam taşıması, yerleşik devlet teammülleri ve kurumsal yapı içinde tutunabilmek gibi de bir durum ortaya çıkarmaktadır. AKP'nin siyasal sistem içinde tutunamayarak meşruiyet krizi yaşayan Milli Görüş partilerine kıyasla meşruiyet sıkıntısı yaşayıp yaşamayacağı önemli bir konuyu gündeme getirmektedir. AKP bir yandan anayasal çerçeveye bağlılığı ve seçimlerde elde ettiği siyasal destek, diğer yandan ise kurumsal yapı ve devlet geleneğiyle bir şekilde barışık bir siyasal hareket olma noktasında gösterdiği çabayla bu meşruiyeti canlı tutmaya çalışan bir parti görünümündedir..²²³

AKP, Milli Görüş ideolojisini terk etmesinin ardından ortaya çıkan boşluğu uluslararası meşruiyete sahip bir kimlikle doldurmak istiyor. Muhafazakar demokrat söylemiyle, AKP kendisinin İslamcı ve bu nedenle gizli gündemi olan bir siyasi hareket olduğuna dair endişeleri bertaraf etmek istemekte ve evrensel meşruiyete sahip bir kimliğe sarılmaktadır..²²⁴

AKP, devletle ve daha somutta askeri bürokrasi ile uyum ararken, devlet politikalarına yanaşmak zorunda olduğu ölçüde, kendi özgürlük alanını da daraltmaktadır. Diğer bir deyişle *“hükümet etmenin meşruiyeti, ancak özgür siyaset üretme hakkından feragat ederek sağlanabilmekte”*, şeklinde ifadeleri bunun paradoks üretip üretmeyeceğini sorgulamaktadır..²²⁵

²²³ Akdoğan, a.g.e, s.117.

²²⁴ Akdoğan, a.g.e, s;122

²²⁵ Mahçupyan, *“Uyumlu Muhafazakar Demokrasi”*, Zaman, 9 Şubat 2004b

AKP'nin meşruiyetini sağlamak için devletin hassasiyetlerini gözetmesiyle özgürlükleri geliştirmek için milletin beklentilerini karşılamaya çalışması arasındaki çabalar kırılğan bir çizgi izlemekte, farklı kesimlerce farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Sistemden dışlanmış kesimlerin bir şekilde siyasal sistem içinde var olabilmelerini sağlama ve sistemle kavga etmeden çağın gerektirdiği değişimleri gerçekleştirebilme açısından bakıldığında, AKP'nin değişimci ve yenilikçi bir parti olduğu söylenebilirken; çatışma yerine uzlaşmayı esas alan ve yerleşik kabulleri dikkate alan boyutuyla, klasik bir merkez partisi olarak değerlendirilebilmektedir.²²⁶

AKP'nin demokratik yollardan elde ettiği iktidarı sandık dışı muhalefete karşı korurken, meşruiyetini nerede arayacağı meselesi de önemli bir konudur. Washington'da mı, Brüksel içinde mi, içeri de mi arayacak? Bu konuda belirsizlik olduğunu bir gerçektir.Özelde AKP'nin genelde Türkiye'nin elini hem içerde hem dışarıda zayıflatan bir durumdur.Yani kurumların oluşturduğu sınır, AKP'nin iktidara taşıdığı kimlik talepleri ve iktidara gelerek AK Parti'nin, orada kalmak için meşruiyete ek bir kaynak aramaktadır. Meşruiyetin kaynağını içerde bulamayınca, dışarıya yöneliyor.Bu durum, AKP'nin elini ciddi anlamda zayıflatıyor.²²⁷

²²⁶ Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, İstanbul, 10-11 Ocak 2004c,s.227.

²²⁷ Hakan Yavuz, *Türk Politikasında Geçmiş ve Gelecek*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu ,Uluslararası, İstanbul, 10-11 Ocak 2004c,s.206

Mümtaz'er Türköne, AKP'nin meşruiyet çabasını gelenekten ayırışma ve yeni bir kimlik üretme çabası olarak nitelendiriyor ve bu konuda:

*“Türkiye'nin en güçlü ve derin muhalif geleneği demokrasinin sunduğu imkanları kullanıyor ve bütünüyle sistemle geniş kapsamlı ve kalıcı bir uzlaşma arıyor. Sistem tarafından öğütülmeye, köşelerinin törpülenmesine rıza göstermenin ötesinde kendi kendisini ehlileştiriyor. Bunun için insiyatif geliştiriyor, dayandığı geleneği inkar ediyor ve yeni bir kimlik arıyor.”*²²⁸

AKP'nin kimlik siyasi kimliği olan muhafazakar-demokrasi kavramının eleştirildiği en önemli nokta, bu kavramın bilimsel bir temeli olmadığı ve siyaset bilimi literatüründe bulunmadığı konusudur.

Bilim adamlarının çoğu muhafazakar demokrasi diye bir kavramın siyaset biliminde olmadığını, kullanılmadığını, muhafazakarlık ve demokrasinin cem edilemeyeceğini vurguluyorlar.²²⁹

Atilla Yayla ise bu eleştirilere katılmakla birlikte son tahlilde kesin bir ayırım yapılmasının mümkün olmadığını belirterek konuyu zamana bırakmaktadır. Ve bu konuda şunları söylemektedir:

“ Eğer tutarsa, kim bilir belki 5-10 , belki 50 sene sonra muhafazakar demokrasi siyasi bir terim haline gelebilir. Liberal demokrasi terimi bir siyasi yönetim biçimini adlandırmakla beraber bazen bir ideolojik etiket olarak da kullanılmaktadır. Sosyal demokrasi ise, çok zaman, büyük bir yanılıyla,

²²⁸ Türköne, *Devrimci Muhafazakarlık*, Zaman, 15 Ocak 2004.

²²⁹ Ali Bayramoğlu, *Hem Muhafazakar Hem Demokrat Olunur mu?*, Yeni Şafak, 13 Ocak 2004,

demokrasinin bir türü gibi algılanmasına rağmen, aslında ideolojik bir konuma işaret etmektedir. Üstelik , sosyal demokrasi, yapı itibariyle de , belki liberalizm ve muhafazakarlıktan daha fazla, temsili liberal demokrasiyle gerilim içindedir.”²³⁰

Tayyip Erdoğan’ın danışmanı aynı zamanda Adana Milletvekili Ömer Çelik daha önce muhafazakar demokrat kavramının siyaset bilimi literatüründe olmadığını ileri sürenlere karşılık olarak şu açıklamayı yapıyor;

“Muhafazakar-demokratlığa daha önce rastlanmamış olabilir ama liberal demokratlık ne kadar mümkünse, muhafazakar-demokratlık o kadar mümkündür.Bu kavramın içerdiği birtakım sorunlar varsa , bu sorunlar bizimdir.”

²³¹ diyor.

AKP’nin gündeme getirdiği muhafazakar-demokrasi kavramı siyaset bilimi literatüründe böyle bir kavram olmamasından dolayı eleştiriliyor, buna karşılık AKP muhafazakar-demokrasi kavramıyla yapmaya çalıştıklarının aslında demokrasiye yeni bir tanım yada çeşit getirmek değil, sadece kendilerine siyasette yeni bir kulvar açmak olduğunu söylüyorlar.

AKP’nin kurumlaşma sürecini yakından izleyen isimlerden LDT Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla partinin olağanüstü bir dönemden sonra erken seçime girdiğini ve henüz kurumsallaşma fırsatı bulamadan iktidar olduğunu

²³⁰ Atilla Yayla, *Muhafazakar Demokrasi ve Muhafazakar Demokratlar*, www.liberal-dt.org.tr, 5 Şubat 2004.

²³¹ Ömer Çelik, *Türkiye ve AK Parti’de Muhafazakarlık ve Demokrasi*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu , İstanbul, 10-11 Ocak 2004c,s.271.

düşünenlerden. Bu gibi durumlarda iktidarın nimetlerinin birçok kişiyi bir arada tutabileceği tespitini yapan Yayla,

“Eğer kurumlaşamazlarsa sonları ANAP’a benzeyebilir. O da olağanüstü bir dönemde iktidara geldi ve iktidarın nimetlerini kullandı. Bu gibi durumlarda iktidarın nimetleri çok kişiyi bir arada tutar, zafere giden orduyu herkes alkışlar.”

232

sözleriyle parti yönetimini uyarıyor.

Yayla’ya göre, bir partinin kurumsal kimliğinin oturabilmesi için muhalefet tecrübesine sahip olması gerekiyor. Buna ek olarak fikri bir çizgi şart. Yayla, uzun vadede siyasetin mutlaka bir fikre dayanması gerektiğini vurguluyor. AKP’nin muhafazakarlık etiketi ile bu fikri inşa sürecini başlattığını ancak bunun kesintiye uğradığını hatırlatan Yayla, partinin belirli periyotlarda muhafazakarlık üzerine toplantılar yapması ve yayınlar çıkarması gerektiğini söylüyor. Hatta partide bu amaçla çalışan birimler olmalı.²³³

Atilla Yayla’nın dikkat çektiği ve eleştirdiği bir diğer husus ise AKP’deki muhafazakarlık anlayışının sadece konjonktüre ve yerel kaynaklara dayanarak inşa edilmek istenmesi. Partideki bazı isimlerin yeni kavramlar üreterek büyük fikri hamleler yaptığını ileri sürmelerini eleştiriyor, bu konuda;

“İçeriği olmayan yeni tezler ortaya atılıyor. Oysa insanlığın büyük birikimini yok sayamazsınız. AK Partide böyle bir sorun var. Muhafazakarlığı sadece

²³² Özcan, a.g.e.

²³³ Özcan, a.g.e.

konjonktüre ve lokal kaynaklara dayalı inşa çabası beyhude bir çabadır. Hem evrensel birikimden hem yerel birikimden faydalanılmalı, hareket noktası da evrensel değerler olmalıdır. AK Parti’de böyle bir tehlike gözlemliyorum. Bu tehlikeyi kısmen AB ve IMF süreci azaltıyor çünkü bunların telkin ettiği bazı doğrular var. Onları mecburen uyguluyorlar.”²³⁴

Ahmet Taşgetiren’e göre, AKP, henüz kendi özgün siyasi projesini hayata geçirecek bir iktidar özgüveni kazanmış değildir. Hala iç ve dış kuşatmanın, kimi destekliyor gibi gözüken ve kendilerini liberal olarak tanımlayan çevrelerin AKP iktidarına bir meşruiyet kaygısı yaşattığını düşünmek yanlış olmaz.²³⁵

Ahmet Taşgetiren’in AKP’nin siyasi söylemine getirdiği bu eleştirilere karşılık AKP Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ise parti söylemlerini şu şekilde açıklıyor:

“AK Parti bugün siyasete yeni bir soluk getirdiği gibi yeni bir siyaset tarzı da getirmiştir. Bugün bizim ortaya koyduğumuz farklılık , toplumun bütün kesimlerinin sorunlarını çözmeye soyunmak, yani kucaklayıcı bir siyaset gütmektir. Belli kesimlere temiz hava sağlamak için siyaset yapmak yerine , tüm toplumun teneffüs edebileceği temiz bir atmosfer için siyaset yapmak daha tutarlı olanıdır. Bugün biz müreffeh, çağdaş ve demokratik bir Türkiye tesis edersek, her kesim bu özgürlük ortamından yaralanacaktır.”²³⁶

²³⁴ Yayla,a.g.e.

²³⁵ Taşgetiren,a.g.e,s.56.

²³⁶ Dengir Mir Mehmet Fırat, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, Türkiye Bülteni, Ekim 2002, s.9.

AKP muhafazakar-demokrasi anlayışının tutuculuk, statükoculuk, değişime direnme gibi kavramlarla ilişkisinin olmadığını iddia ediyor. Parti , söyleminde değişime vurgu yapıyor ancak değişimi bir gelişim olarak kabul ediyor. Ortaya koydukları değişim projesini Türk Milleti'nin yıllardır arzu ettiği bir proje olarak nitelendiriyorlar.

AKP yenilikçi bir hareket olarak ortaya çıktığı için siyasete de yenilikler getirme iddiasındadır. Parti başkanı Erdoğan “ *Sizin neyiniz yeni?*” sorusuna karşılık olarak şu maddeleri sıralamaktadır.²³⁷

1. Parti yönetiminde, belde teşkilatından kadın ve gençlik kollarına kadar; bütün birimlerinde her görev için seçim yapılacak hiçbir göreve seçimsiz gelinemeyecek olmasını;
2. Parti içi işlemler için yargı yolunun açık olmasını,
3. Milletvekilliği ve belediye başkanlığı gibi seçimle belirlenen görevler için aday tespitinde bütün üyelerin katılacağı ön seçim ve teşkilat yoklamasının esas alındığını,
4. Parti içinde çıkabilecek ihtilaflar için ‘Parti içi demokrasi hakemliği’nin kurulacak olmasını,
5. Önemli politik tercihlerin belirlenmesinde parti üyelerinin katılacağı “referandum” müessesesinin işletileceğini sayarak cevap veriyordu.

AKP siyasi hayatta kendisini muhafazakar- demokrat olarak tanımlamak isterken ,zorluklar ve daha önce kullanılmamış imkanlarla karşı

²³⁷Akdoğan,a.g.e,s;14.

karşıyadır.Öncelikle Türkiye’de muhafazakarlık siyasi alanda değil, kültürel alanda, elitler tarafından ve derli toplu denemeyecek bir şekilde ortaya konmuş durumdadır. Buradan kalkarak siyasi ve kitlesel bir muhafazakar fikriyat oluşturmak ciddi ve uzun bir mesai ister ayrıca bu fikri inşa sürecinde her restorasyon döneminde görülebilecek rijit tavırlar ve eleştirilere AKP’nin ne ölçüde tahammül göstereceği ciddi bir sorundur. AKP bu siyasi kimliği inşa edebilirse rakiplerine de kendilerini yenilemek için bir örnek teşkil edebilir. Bunu başaramayan bir AKP’nin kaderi ise , muhafazakarlık adına milliyetçi, devletçi ve otoriter bir çizgiye savrulmak olsa da , bürokratik muhafazakarlara kendini beğendirmesi mümkün olmayacaktır.²³⁸

Ahmet Taşgetiren’e göre AKP, mevcut sistem içinde icraatlar yürütmektedir.Yapılacak değişimleri gerçekleştirecekse bunu da AB normları istikametinde gerçekleştiriyor. Peki bu iki alanın muhafazakar demokrasi çerçevesinin içini dolduran unsurlar taşıyor mu? AKP’nin mevcut yapıyı sağlıklı görmediği belli. Dolayısıyla mevcut yapı aynen kaldığı sürece muhafazakar demokrasi olmayacak. Peki AB’nin bir rivayete göre yüzbinlerin üzerinde olan Türkiye’yi tepeden tırnağa yeniden biçimlendireceği öngörülen müktesabatının muhafazakar demokrasi ile alakası nedir? Aslında önce şunu sormak lazım, AB müktesabatının oturduğu kültürel zemin nedir? Buna bağlı olarak AKP hükümeti ,acaba “AB müktesabatı muhafazakar demokrasi ile ne kadar uyum arz ediyor?”

²³⁸ Murat Yılmaz, “ *Türk Muhafazakarlığının Kültürel ve Siyasi İmkan ve Sınırlılıkları*” Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu , İstanbul, 10-11 Ocak 2004,s.224.

gibi bir soruyu önemsemekte midir. Eğer önemsiyorsa , AB müktesabatının Türkiye'ye aktarılmasında kimi rezervler koyma imkanına sahip midir? Tabi bunun cevabını verebilmesi için muhafazakar demokrasi kavramının iinin netlikle doldurulmuş olması gerekiyor.Bununla birlikte partinin çıkardığı “muhafazakar demokrasi” adlı kitapçık içi dolu bir çalışma olarak değerlendirilemez.²³⁹

Taşgetiren'e göre AKP, henüz kendi özgün siyasi projesini hayata geçirecek bir iktidar özgüveni kazanmış değildir. Hala i ve dış kuşatmanın, kimi destekliyor gibi gözüken ve kendilerini liberal olarak tanımlayan çevrelerin AKP iktidarına bir meşruiyet kaygısı yaşattığını düşünmek yanlış olmaz.²⁴⁰

Ahmet Taşgetiren'in AKP'nin siyasi söylemine getirdiği bu eleştirilere karşılık AKP Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ise parti söylemlerini şu şekilde açıklıyor:

“AK Parti bugün siyasete yeni bir soluk getirdiği gibi yeni bir siyaset tarzı da getirmiştir. Bugün bizim ortaya koyduğumuz farklılık , toplumun bütün kesimlerinin sorunlarını çözmeye soyunmak, yani kucaklayıcı bir siyaset gtmektir. Belli kesimlere temiz hava sağlamak için siyaset yapmak yerine , tüm toplumun teneffüs edebileceği temiz bir atmosfer için siyaset yapmak daha tutarlı

²³⁹ Taşgetiren, “Muhafazakar Demokrasi'nin İçi Yeterince Dolu Değil” Türkiye Bülteni, Ağustos, 2003b, s:30.

²⁴⁰ Taşgetiren,a.g.e,s.56.

*olanıdır. Bugün biz müreffeh, çağdaş ve demokratik bir Türkiye tesis edersek, her kesim bu özgürlük ortamından yararlanacaktır.*²⁴¹

AKP, muhafazakar demokrasi anlayışının tutuculuk, statükoculuk, değişime direnme gibi kavramlarla ilişkisinin olmadığını iddia ediyor. Parti , söyleminde değişime vurgu yapıyor ancak değişimi bir gelişim olarak kabul ediyor. Ortaya koydukları değişim projesini Türk Milleti'nin yıllardır arzu ettiği bir proje olarak nitelendiriyorlar.

Taşgetiren'e göre, AKP tabanının çok da homojen olmadığı bilinen bir gerçektir. Ancak yine de bir ana blok bulunduğunu , tüm tabana ilişkin ortak paydalar arandığında da buna dair çerçeveler oluşturulabileceğini söylemek mümkündür. Bu ortak payda , demokrat partiden bu yana gelen bir toplumsal bloğun beklentilerinden oluşuyor. Dönüştürme söylemi daha çok AKP merkez kadrosu ile ana blok diye nitelendirilen taban, bir kalbi değişim- dönüşüm öngörmüyor .²⁴²

AKP muhafazakar –demokrat ideolojisinde model olarak Erbakan'ı değil Turgut Özal ve Adnan Menderes'i almakta miting meydanlarında 1946 ruhu aramaktadır. Erdoğan miting meydanlarında Menderes'in adını anmadan geçmiyor, onun "*Yeter söz milletin*" şiarı, AKP'nin miting meydanlarında "*yeter karar milletin*" sözleriyle yankılanıyor.²⁴³

²⁴¹ Fırat, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, Türkiye Bülteni, Ekim 2002, s.9.

²⁴² Taşgetiren, a.g.e, s; 56.

²⁴³ Göksel Özköylü , *Kasımpaşalı Tayyip Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu?* ", www.Hurriyetim.com, 10.12.2005.

AKP'nin muhafazakar- demokrasi söyleminde din ve laikliğin yeri hakkında ise Dengir Mir Mehmet Fırat şunları söylemektedir:²⁴⁴

“AK Parti tüm dünyadaki muhafazakar partiler gibi dini önemsemektedir. Toplumu ve geleneği önemseyen her hareket doğal olarak dinleri önemser. Burada önemli olan din- siyaset ilişkisini sağlıklı bir zeminde kurmaktır. Bu noktada laikliği doğru konumlandırmak gereklidir. Laiklik, devletin tüm dinler ve düşünceler karşısında nötr kalması ve eşit mesafeyi korumasını sağlayarak, inanç farklılıklarının veya farklı mezhep ve anlayışların çatışmaya dönüşmeden sosyal barış içinde yaşatabilmesi için demokrasiyle taçlanması ve uzlaş ortamı sunmasıdır. Laiklik; çoğulculuk, tolerans ve tarafsızlık kültürü üreten bir mekanizma olarak görülmelidir. AK Parti din- siyaset ilişkisini bugüne kadar görülmedik şekilde sağlıklı bir zemine taşımaktadır. Bundan herkes olumlu bir şekilde istifade edecektir.”

Fahrettin Altun'a göre, muhafazakar-demokrasi kavramı, AKP'nin İslamcılıkla yüzleşme girişimidir ve gücünü de buradan almaktadır. Kuruluşundan itibaren kimlik temelli bir siyasetin Türkiye'de gerilim ürettiği ve toplumsal çatlakları kanaatini taşıyan AKP'nin önerisi muhafazakar demokrasi anlayışını bayraklaştırmak oldu. parti Avrupa ve Amerika ile rahat ilişki kurma imkanını sağlayacak, medya ve askeri bürokrasi nezdinde meşruiyet problemini ortadan kaldıracak ve kendi toplumsal tabanı ile sıcak bir ilişki kurmaya elverecek bir kavramla kendisini anlatma gereği duydu ve bu da muhafazakar demokrasi

²⁴⁴ Fırat, a.g.e, s. 9.

oldu.ancak tüm bunların yanında muhafazakar demokrasi kuramının icadı halihazırdaki İslamcı gündem ve birikimin yeniden biçimlendirilmesini içeren bir projedir.²⁴⁵

AKP çoğulcu ve evrensel değerlerle siyaset yapacağını halka anlatırken Tayyip Erdoğan parti hedeflerini şu şekilde ifade ediyor:

*“Din esasına dayalı milliyetçilik yapmayacağız; ırk esasına dayalı milliyetçilik yapmayacağız; bölge esasına dayalı milliyetçilik yapmayacağız; bütün bu çizgilerin ortaya konulmasından çıkan sonuç Türkiye’li olmaktır. Bu hedef “ Her şey Türkiye için” amacının da bir gereğidir.”*²⁴⁶

AKP’nin muhafazakar demokrasiyi keşfi yalnızca kendisine bir yol haritası çizmek değildir.AKP böylelikle İslamcılığa da bir yol haritası çizmiş oluyordu. AKP her ne kadar İslamcı bir gelenekten gelse de, hiçbir zaman İslamcılık iddiasında bulunmamıştır. Ancak bu durum onu İslamcılığa bir yol haritası çizmekten de alıkoymamıştır.

Tayyip Erdoğan’ın siyasi danışmanı Yalçın Akdoğan’a göre muhafazakar-demokrat kavramını üretmek siyasi literatürle tanıştırmak birkaç açıdan önemli. Bunlar şu şekilde sıralana bilir.²⁴⁷

²⁴⁵ Fahrettin Altun, “ İslamcılığın Muhafazakar Demokrasiyle İmtihanı”, Anlayış Dergisi, Aralık 2005, S:31,s;42.

²⁴⁶ Akdoğan,a.g.e, s.35.

²⁴⁷ Akdoğan, *AK Parti- Muhafazakarlık ve Demokrasi* , Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu , İstanbul, 10-11 Ocak 2004c, s.230.

1-Siyaseti normalleştirmek: Türk siyasal yaşamında din- siyaset, gelenek – modernlik, din –devlet, devlet –toplum-birey gibi kavramların doğurduğu gerilim siyasi alanı daralttığı gibi birçok soruna da yol açmaktadır.muhafazakar demokrasi kavramıyla AK Parti bu kavramları sağlıklı bir zeminde yeniden kurgulamaya ve bunları gerilim unsuru olmaktan çıkarmaya çalışmaktadır.geleneği dışlamayan bir modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, köktenci olmayan bir değişim vurgusu bu amaçla ön plandadır.

2-Siyaseti gerçekçi bir zemine oturtmak: Türk siyaseti uzunca bir süre muğlak, müphem, ne olduğu tam anlaşılmayan siyasal hareketlere veya içi kısa sürede boşalan siyasal söylemlere sahne oldu.. özellikle iktidara gelen partilerin pragmatizm ve popülizmle yasal kimliklerinden koparak konjöntüre teslim olması ve siyaset felsefesine uymayan söylem ve eylemler içinde olması bu partilerin temsil ve söylem krizlerine girmesiyle sonuçlandı. AK Parti'nin kendisini belli bir format ve koordinat üzerinde tanımlamaya çalışması ve iktidarda olmasına rağmen siyasal kimliğini geliştirme çabasına girmesi kendilerinden önceki partilerin kaderine uğramamaya çalışmasının bir sonucudur.

3-Müstakil bir muhafazakar parti üretmek: Türk siyasal yaşamında muhafazakarlık partilerin içinde bir damar olmuştur. Demokrat parti'den Adalet Parti'sine ve ANAP'a kadar merkez sağ partilerde de, kendisini sol olarak nitelendiren kimi partilerde de muhafazakarlığın bir şekilde varolduğu görülmüştür.Ancak AK Parti'nin muhafazakarlığı siyasetin ana gövdesi ve lokomotifine haline getirmesi yeni bir duruma işaret etmektedir.

4-Kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek:AK Parti farklı siyasal çizgilerden gelen kişilerin belli değerler ve belli bir siyaset tarzı üzerinde buluşma noktası olarak kendisini konumlandırmaktadır. “ Kimlik Siyaseti” güden partilerin Türk siyasetinde tıkanıklığa sebep olduğu iddiasıyla bu çizgiyle arsına mesafe koymaktadır. Hareketin merkezine tek bir dini anlayışı, mezhebi veya etnik özelliği yerleştirerek “ biz ve diğerleri” ayrımı yapan ayrışmacı siyaset tarzının Türkiye şartlarında kutuplaşmaya sebep olduğu vurgulanmaktadır.Belli kesimlerin belli talepleri için siyaset yapmak yerine toplumun genelinin tüm sorunlarıyla ilgilenen bir kitle partisi olmaya çalışmaktadır.Özellikle Milli Görüş partileri ve HADEP çizgisinin siyaset tarzının bu partileri marjinalleştirdiği ve radikalleştiirdiği düşüncesiyle, genel bir demokratikleşme ve özgürleştirme perspektifi altında kimlik taleplerini değerlendirmek gerektiği vurgulanıyor.

AKP’nin muhafazakarlık söyleminin üç adresi bulunmaktadır: Birinci adres, yerli hassasiyetlere yapılan vurguyla seçmen kitlesidir. İkinci adres, muhafazakarlık gibi meşruiyet problemi bulunmayan Batılı bir ideoloji dolayısıyla dış kamuoyuna verilen sıcak mesajdır. En önemli adres ise Kemalist merkeze dönük olarak verilmek istenen “siyasal İslamcılıkla ilişkimiz yok” mesajıdır.²⁴⁸

²⁴⁸Yıldız, a.g.e, s;54.

AKP, parti felsefesi olarak benimsediği muhafazakar demokrat çizginin dünya üzerinde gözlemlenen muhafazakar ideolojiyle şu konularda örtüştüğünü iddia ediyor.²⁴⁹

1. Muhafazakarlık , devrimci dönüşüme karşı evrimci veya tedrici değişimi savunan ve geleneksel toplumsal kurumların tahrip edilmesinin yanlışlığına vurgu yapan bir anlayıştır. AKP'ye göre toplumsal dönüşüm her türlü değişimin temelini oluşturur. Değişimden maksat tedrici bir sürecin gerçekleşmesi ve doğal gelişimin sağlanmasıdır. Kısaca AKP'nin Muhafazakarlığı toplumsal dinamiklere dayanan değişim ve dönüşümün lokomotifi olacaktır.
2. Muhafazakarlara göre siyaset bir uzlaşı alanıdır. Toplumsal alandaki çeşitlilik ve farklılık siyasal alanda tanınmakta ve uzlaşıya davet edilmektedir. AKP'ye göre de farklılıklar doğal bir durum ve zenginliktir.
3. Muhafazakarlık siyasal otoriteyi, hukuki ve siyasi meşruluk temeline oturmakta ve siyasal iktidarın varolan toplumu tanıyarak, işlevlerini onun irade ve değerlerine uygun olarak yürütmesi gerektiğini belirtmektedir. AKP'ye göre de siyasi iktidarın en temel dayanağı milli iradenin kabulüne mazhar olarak meşruluğunu milletin genel kabulünden almasıdır.Buradaki milletin genel kabulü vurgusu, kollektif unsurlara dayanmayı değil, sosyal desteği ifade eder.

²⁴⁹Türkiye Bülteni, Ağustos,2003,s:30

4. Muhafazakarlık siyasal iktidarın bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmasını ve katılımını reddederek dayatmacı ve baskıcı bir hal alması anlamındaki otorite hatta totaliter anlayışları reddeder.Çünkü siyasal otoritenin sınırlandırılması düşüncesi muhafazakarlığın temel argümanlarındanr. AKP'ye göre de sınırlandırılmayan, keyfiliğe ve hukuksuzluğa olanak sağlayan, katılımı ve temsili önemsemeyen totaliter ve otoriter anlayışlar sivil ve demokratik siyasetin en büyük düşmanlarıdır.
5. Muhafazakarların temel kaygısı, bireyi ve toplumu sağlıklı ve bir arada tutabilmektir.AKP'ye göre de bireysel özgürlüğün tam olarak edilebilmesi bireyi soyut, silik ve devlet karşısında korumasız kılmak değil, onu toplumsal alan içinde sivil ve sosyal oluşumlarla teçhiz etmekten geçmektedir. Toplumun ve toplumsal değerlerin korunması temel olmalıdır. AKP toplumun yapı taşı olan aile kurumunun sosyalleştirme misyonunu kaçınılmaz görmektedir.
6. Muhafazakar söylem, radikalizmin yerine ılımlılığın aldığı istikrarlı bir hayatı ifade etmektedir. AKP'ye göre de radikal söylem ve üslup Türkiye siyasetine bir fayda sağlamamıştır. Türk siyasetinin çatışma, kampaşma ve kutuplaşma yerine uzlaşma , bütünleşme ve hoşgörü üzerine kurulması gerekir ve ılımlılık toplumun genel bir talebidir.
7. Muhafazakarlık, ideal dünyayı önemser ama ona götüreceği umulan toplum mühendisliğini reddeder. Ütopik anlayışlar ve onlara ulaşma yollarının mutlaklığı muhafazakarlık tarafından kabul görmez. AKP'ye

göre idealizm ile realizm arasında denge kurulmalıdır. İnsanların zihinlerinde bazı ütopyalara sahip olmaları doğaldır, ancak bunlara ulaşmak için belli (dayatmacı) yöntemleri mutlaklaştırmaları ve kendi doğrularını başkalarına dayatmaları doğru değildir.²⁵⁰

AKP otoriter eğilimler barındıran, milliyetçi damarı canlı, kültürel olarak muhafazakar bir oluşumdur. Türkiye topraklarının aile geleneğinin otoriter refleksleri, muhafazakarlık olarak AKP kadrolarının değerlerine ve davranışlarına yansımıştır. Bu ataerkil otoriter reflekslerin milliyetçi- devletçi bir muhafazakarlığa yol açacak eğilim, Türk- İslam sentezi geleneğinden gelen kadrolar tarafından da AKP içinde temsil edilmektedir. Diğer taraftan pragmatik ve bir orta sınıf partisi olma özlemlerinin bir yapıda önemli bir ağırlığı da gözleniyor. Bu pragmatizm, girişimcilik, icraatçılık olarak ekonomik anlamda liberal değerlerle örtüşmektedir. Türkiye toplumunun ezici çoğunluğunun verdiği rahatlık, pragmatizmin hoşgörü olarak da tezahür etmesine yol açabilmektedir.²⁵¹

AKP'nin muhafazakarlığı tercihinin gerek kendi dinamik tabanına , gerekse kendi parti performansına uymadığını, bu elbisenin kendisine dar geldiğini ifade ederken, göz ardı edilemeyecek bir uyarıda bulunuyor;

“Oysa Türkiye’de bugün yaşanan sosyal olgu; 18-19. Yüzyıldaki gibi modernleştirici bürokratların gelenekçi, muhafazakar bir halkla mücadelesi değil, değişime direnen muhafazakar bürokrasiye karşı mücadelesidir. Bu tablonun

²⁵⁰ Akdoğan, a.g.e,s.36.

²⁵¹ Tekin, a.g.e,s.120.

bürokrasi değil, dinamik halk tarafında yer alan AKP'nin muhafazakar kimliğe razı olması, mütedeyyin kesimleri değişime engel olarak sunan klasik oryantalist söylemi tasdik ediyor. AKP kendisini gönüllü olarak muhafazakarlığa razı ederek, karşısındaki asıl muhafazakar çevrelere sahte bir ilerici kimlik veriyor."²⁵²

Bugün AKP'nin çizmek istediği muhafazakar-demokratlık Avrupa modelinden çok Amerikan değerlerini hatırlatıyor. Zira Avrupa'nın sosyal paradigması ile Amerika'nın muhafazakar paradigması farklı şeyler. Avrupa demokrasisinin temelinde sosyal demokrat düşünce ile liberal düşüncenin etkileşimi vardır. Bu açıdan bakıldığında AKP' yi nereye yerleştireceğiz? Belki de öncelikle demokrat kavramı üzerinde durmak gerekiyor. Bugün demokrasinin olmazsa olmaz kurallarına siyaset yapan herkes inanıyor, yada en azından öyle görünme zorunluluğu var. temel hak ve özgürlüklere karşı çıktığını kimse söylemiyor. Demek ki ana felsefe birdir. Beden aynı, ancak bunun üzerine çeşitli kılıklar giydiriliyor. AKP'nin muhafazakarlığı da işte böyle bir kılıktır. Bu kılığın tasarımı ve motifleri konusunda tereddütler vardır. Motifler dinci mi, muhafazakar mı, liberal mi, sol mu, yoksa popülist mi? AK parti bu duruma açıklık getirmelidir.²⁵³

Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi danışmanı Yalçın Akdoğan, muhafazakar demokrasinin korumak istediği değerleri, adalet, temel hak ve özgürlükler, sosyal

²⁵² Aktay, *İkrar ile İnkar Arasında AK Parti'nin Kimliği*, Anlayış Dergisi, Aralık 2005, s.54

²⁵³ Zeynep Göğüş, *AKP: Muhafazakarlığa ceket arıyor*, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu , İstanbul, 10-11 Ocak 2004, s.31

dayanışma, hoşgörü gibi asırlar boyunca insanlık vicdanının kabullendiği ve bugüne taşıdığı “ortak iyi” denilen değerler olarak belirliyor ve;

“ Muhafazakar demokrasinin farkı bu değerleri siyasetin konusu yapması bu değerleri hayatın farklı alanlarında işler kılabilmek için seçtiği yöntem, araç ve kurumlardır. Bu değerlerin hangi kurunlar ve yöntemlerle işler kılınacağı ideolojiler arasındaki farkı ortaya koyar.”²⁵⁴

şeklinde açıklıyor.

AKP’nin kendisini muhafazakar-demokrat bir kimlikle tanımlaması ve Milli Görüş çizgisinin devamı olmadığını iddia etmesi siyasi yapılarında değişimin belli bir iradeyle ortaya konması anlamını taşıyor. Partinin kurucu kadrosu önemli oranda Milli Görüş hareketi içinde siyasette bulunmuş kişilerden oluşuyor. Bu kadronun mevcut siyasi hareketten rahatsızlık duyması, Refah ve Fazilet Partileri içindeki dönüşüm süreciyle başlatılabilir. Refah Partisi’nin iktidara gelmeden önceki izlediği farklı kesimlere açılma politikası değişimin ilk işaretiydi. Ancak talep edilen değişimle yönetim kadrosunun kabullendiği değişim politikaları arasındaki farkın asına sebep olmuştu. Yenilikçi hareketin Fazilet Partisi yönetim içinde arzu edilen dönüşümü yapamaması AKP’nin, Milli Görüş Hareketi’nin uzantısı daha yenilikçi bir parti olmak yerine , farklı bir kulvara oturan yeni bir siyasal hareket olmayı tercih etmiştir. Bu farklılık kendisini seçilen siyaset tarzı, söylemi ve örgütlenme yapısıyla ortaya koymaya başladı.²⁵⁵

²⁵⁴ Yalçın, a.g.e, s;243.

²⁵⁵ Akdoğan , *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi İstanbul* ,Alfa Yayınları,2004,s.104

AKP, RP geleneğinden gelen partilerden farklılık göstermektedir. AKP'nin kurucusu kadrosu büyük oranda Milli Görüş kökenlidir fakat AKP ideolojik yapısıyla da farklı bir partidir. Son tahlilde AKP sağcı bir partidir ve Türkiye'de sağcılığın temel özelliklerini bünyesinde toplayan bir oluşumdur.

Recep Tayyip Erdoğan parti kimliklerini tanımlarken, demokrasi kavramına yeni bir tanımlama getiriyor ve muhafazakar-demokrat kimlikleri hakkında şunları söylemektedir:

“Muhafazakar demokrasi kimliğimiz , her türlü toplumsal ve siyasal mühendisliğe karşıdır. Demokrasi, bir diyalog, tahammül ve uzlaşî rejimidir. Diyalogun gelişmediği kapalı toplumlar, kültür üretemezler. Türkiye’de kendine özgü bir demokrasi yerine , çoğulculuk, çok seslilik ve tahammül duygusunu sindirebilmiş bir demokrasi tesis edilmelidir. İdeal olan, seçimlere ve belli kurumlara indirgenmiş mekanik bir demokrasi değil, idari, toplumsal ve siyasi alanlara yayılmış organik bir demokrasidir.Biz buna ‘ derin demokrasi’ diyoruz.”²⁵⁶

Ahmet Helvacı'ya göre, derin demokrasi talebini, bir boyutuyla içerisinde statükoyu barındıran bir ideolojinin eşliğinde gerçekleştirmek kolay değildir. Aslında bu türden kavramlaştırma çabaları bile, Türk demokrasisinin otoriteryen yönlerini zorlama tezahürlerinden başka bir anlam taşımaz. Türk demokrasisinde ciddi anlamda bir seçkin direnişi söz konusudur.Ekonomide, siyasette, sosyal

²⁵⁶ Ahmet Helvacı , “*Muhafazakar Duruştan Demokratik Tavıra Anakronik Bir Yolculuk*” , Muhafazakar Düşünce,Güz 2004, S:2, s;203.

yaşamda ve bürokraside, ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen kesimler tarafından, önemli bir boyutta değişim direncinin sergilendiği bir ortamda, Batı’lı köken ve özü itibariyle, bu dirence uygun bir araç konumundaki Muhafazakar İdeolojiyle derin demokrasiyi gerçekleştirmek pek mümkün görünmemektedir ²⁵⁷

DYP, MHP ve ANAP gibi farklı partilerden gelerek AKP yönetiminde veya hükümetinde görev alan kişiler AKP’de ki fikri değişime örnek teşkil ediyorlar. Milli Görüş çizgisinden gelen siyasetçilerin ise değişimleri irade beyanıyla ve hükümet uygulamalarında ki farklılıkla kendisini gösteriyor. Tabi ki, değişimin bir süreç olması orta vadede siyasi tablonun daha rahat okunmasını sağlayacaktır. ²⁵⁸

AKP’nin yönetici kadrosu, ortaya koydukları siyasi söylem ve projelerle , daha önceki siyasal çizgilerden farklı bir kulvarda hareket ettiklerini belirtiyorlar. Genel başkan Erdoğan’ın Genel Kongre dahil partinin önemli günlerinde yaptığı konuşmalar, bu değişimin , yönetici elitin zihin dünyasında yaşanmaya başladığını gösteriyor. AKP’nin yönetici kadrosunda hem aktörler düzeyinde bir açılım, hem de zihin düzeyinde farklılaşma görülüyor. ²⁵⁹

Parti ve hükümet vitrinine veya Erdoğan’ın yakın çevresine göz gezdirildiğinde de bu görüşün doğruluğu ileri sürülebilir. Hatta “muhafazakarlık” tan çok liberal-demokrat bir görüşün yönetiminde hakim olduğu söylenebilir. ²⁶⁰

AKP’nin kurucu kadrolarında milliyetçi –muhafazakar gelenekten gelen

²⁵⁷ Helvacı, a.g.e, s:204.

²⁵⁹ Akdoğan, a.g.e, s.104.

²⁶⁰ Muharrem Sarıkaya, *İkinci Yılında AKP’nin Aidiyeti*, Sabah, 15.8.2003.

milletvekilleri önemli bir yer tutmaktadır.Örneğin, Ali Coşkun, Nevzat Yalçıntaş, Vahit Erdem, Köksal Toptan, Vecdi Gönül, Abdülkadir Aksu, Cemil Çiçek gibi kişiler AKP'nin milliyetçi -muhafazakar kesimini oluşturuyor. Parti içerisinde milliyetçi damar hala canlı olmasına rağmen bu milliyetçi yapı kültürel bir muhafazakarlıkla sentez bir hale getirilmeye çalışılıyor.²⁶¹

Şaban Kızıldağ'a göre AKP, dindar bir parti olarak kabul edilmemelidir, AKP bir toplama, yani mıknaş partidir.Muhafazakar, liberal ve milliyetçilerden oluşuyor.Partinin ana çekirdeği Refah Partisi'nden meydana geliyor. AKP'nin en büyük farkı sosyolojik bir efsane olarak Tayyip Erdoğan liderliğinde bir parti olması. Benimsedikleri muhafazakar demokrasi anlayışının sağlıklı bir zemine oturması için en az bir on yıl gerekmektedir..²⁶²

Ömer Lütfi Mete'ye göre ise AKP bir lider partisidir, fikir partisi değildir.MHP'den, ANAP'tan, Refah Partisi'nden gelenler tüm geçmişten getirdiklerini sıfırlayarak geldiler” demek yanlış olur.Zaten muhafazakar partiler değerlerini kolay terketmezler. Onlar da çeşitlilik getirir. Buluştukları nokta yeni bir siyaset tarzıdır.²⁶³

AKP'nin muhafazakar demokrasi yaklaşımı da, kapitalizmin yeni sermaye birikim süreçleri ve düzenlemelerine uygun düşecek şekilde özelleştirmeler, sosyal

²⁶¹ Ömer Lütfi Mete, *AK Görev: Siyasi İslamcılığı Tasfiye*, Sabah, 11.08.2003.

²⁶² Şaban Kızıldağ, *Yüzde 28'de harem selamlık protokolü*, Milliyet, 20.06.2005.

²⁶³ Mete, a.g.e.

devletin tasfiyesi, emek piyasalarının esnekleştirilmesi gibi neoliberal sosyal ve ekonomik politikaları savunmaktadır.²⁶⁴

Muhafazakarlık, “organik bir varlık” olarak gördüğü toplumun kapitalist gelişim sürecinde uğradığı çözülme karşısında belli bir “sosyal dayanışma idealini” ayakta tutmaya çalışır. Bu uğurda klasik muhafazakarlık devlete daha fazla rol biçerken, neoliberalizmle aşılannmış yeni muhafazakarlıkda vurgu yer değiştirir. Bu işlev aslen, refah devleti eleştirisine eklemlediği sivillik söylemi kisvesi altında “aile, gönüllü kuruluşlar, sivil örgütler, din, gelenek, görenek, ahlak” gibi toplumsal yapılara havale edilir. Nasıl ki liberaller piyasanın doğal işleyişinin adaleti sağlayacağına inanıyorlarsa muhafazakar demokrasi yaklaşımı da hem piyasanın hem de aile, din ve gelenek gibi yapıların doğal işleyişinin toplumsal adaleti sağlayacağına inandırmak ister kapitalizmin mağdurlarını. Bu muhafazakar demokrasinin “evrimci, tedrici, doğal değişim” savunusuyla da tutarlıdır. Halbuki bu toplumsal yapıların herbiri doğal işleyişine bırakıldığında adalet, eşitlik değil baskı, tahakküm ve eşitsizlik üretmektedir.²⁶⁵

Muhafazakar-demokrat AKP’nin somut icraatlarına bakıldığında bu yaklaşım açıktır: eğitim, sağlık gibi temel insan ihtiyaçlarının sosyal haklar olmaktan çıkarılıp metalaştırılması, yani sermayenin yeni kar alanlarına dönüştürülmesi, yoksulluğu azaltma kisvesi altında yoksulluğun müsebbibi piyasa mekanizmasını daha da hakim kılan mikro kredi dağıtımına başvurulması,

²⁶⁴ İsmet Akça , *Neo -Liberal Kapitalizme Yeni Efsun: Muhafazakar Demokrasi*, Muhafazakar Düşünce,S.

²⁶⁵ a.g.e.

yoksullukla mücadelede din, ahlak ve gelenek üzerinden yapılan sadaka türü yardımlara, iftar yemekleri gibi mekanizmalara başvurulması akla ilk gelenlerdir. Halbuki Türkiye’deki yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ve sefaletin asıl yaratıcısı neo-liberal sosyal ve iktisat politikalarıdır, kurutulması gereken bataklık budur. Bu politikalar değiştirilmeden bu sorunların hiçbirisi çözülemez. Bu politikaların ateşli bir savunucusu ve uygulayıcısı olan muhafazakar demokrat AKP’nin sadaka türü sosyal yardım söylem ve pratiklerinin asıl işlevi bu gerçeğin üstünün örtülmesidir.²⁶⁶

İsmet Akça’ya göre, AKP’nin siyasal kimliğini tanımlamada başvurduğu “muhafazakar-demokrat” kimliği teorik düzeyde tutarlı görünse de, pratiğe gelince büyük paradokslar taşıdığını belirtmek mümkündür. Şöyle ki; AKP, hem Batı’daki muhafazakar anlayışı esas almakta hem de bunu toplumsal ve kültürel geleneklere değerlere yaslanarak, kurumsal bir muhafazakarlıktan çok tam olarak ne olduğu açıkça belli olmayan değersel bir muhafazakarlığı benimsemektedir. Hem yerli hem evrensel bir görüntü çizmektedir. Bir taraftan değişimci ve yenilikçi bir siyasal çizgiyi öne çıkarırken öbür taraftan geriliğe ve yozlaşmaya direnen bir izlenim uyandırmaktadır. AKP, hem muhafazakar hem ilerlemeci; hem gelenekten yana hem modernleşmeden, bir yandan özgürlükçü bir görünüm öte yandan içeriği tam olarak belli olmayan kendine özgü ahlakçı, hem akli önemseyen rasyonalist bir siyaset anlayışı hem de rasyonalist olmayan irrasyonel tepkiler, devrimci bir

²⁶⁶ a.g.e.

siyasi partiden ziyade reformist ya da evrimci bir dönüşümü esas alan bir parti görünümündedir.²⁶⁷

Yasin Aktay'a göre, AKP'nin kuruluşunun beşinci yılını, iktidardaki sürenin de üçüncü yılı tamamlanırken, yapılan icraatlarda muhafazakar olarak nitelenmeyi hak edecek hiçbir şeyi yapılmamış olduğu dikkat çekicidir. Bu anlamda partinin klasik muhafazakarlığın genellikle sergilediği devletçi, resmi ideolojinin taşıyıcısı olma rolünden uzak durması, Kürt meselesinde bile milliyetçi sınırları bir hayli zorlaması muhafazakar kimliğin olsa olsa tanıdığımızdan başka bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmasını resmediyor. Ancak muhafzakarlığın dünyanın her tarafında gerektirdiği, Türkiye'de ise dindar kitlelere karşı ödenmesi gereken siyasi bir borç olarak beklenen hiçbir icraatın henüz ortaya çıkmamış olması daha önemlidir.²⁶⁸

Aktay'a göre, muhafazakar demokrat kimlik yapısı ile AKP'nin iktidara gelirken yapmayı vaat ettiği icratlarından, başörtüsü sorununu çözme, meslek liselerine uygulana katsayı problemi ortadan kaldırma, kadın ve aile ile ilgili sorunları çözme ve din eğitiminde iyileştirme planlarını başaramamış olması, hatta giderek bu alanda sistemle bir çatışmaya girmekten özenle kaçınması AK Parti'nin muhafzakarlığını ancak bir alanda ispatlayabildiğini gösteriyor. Bazı çevreler AKP'nin bu tutumunu Menderesle başlayıp Demirel ve Özal ile devam eden bir tekamülün tekrarladığını düşünüyorlar. Fakat AKP örneğinde, diğerlerine

²⁶⁷ a.g.e.

²⁶⁸ Aktay, a.g.e, s:53.

nazaran çok farklı bir yön vardır.Yirmi birinci yüzyılın eşğinde iyice şekillenmiş toplumsal tabakalarda olan organik ilişki AKP'yi seleflerinden farklı kılıyor.Milli Görüş geleneği ve İslamcı siyasal birikim bir şekilde blok bir temsil tercihi yapmıştır. Erdoğanın karizması muhtemelen bu bloğun diğer kitlelerle buluşmasını sağlarken,selefleriyle buluşmasını kolaylaştırıyor.²⁶⁹

Fahrettin Altun'a göre ise AKP, muhafazakar-demokrat kimlikle siyaset yapmanın pek çok faydasını görüyor. Bir yandan kendi toplumsal tabanına mesaj verirken, diğer taraftan içeride ve dışarıdaki güç odaklarına itimat telkininde bulunuyor. Ayrıca AKP siyaset yaparken muhalefetsizliğin keyfinde sürüyor diyebiliriz. Ancak keyif hali, siyaseten hiç de sahici bir hal değildir. Kendi toplumsal tabanını taleplerini rahatlıkla ertelemesi de, yarattığı ideolojik dönüşümlerin bu denli etkin olmasında bu muhalefetsizlikle ilişkilidir.²⁷⁰

²⁶⁹ a.g.e, s;53.

²⁷⁰ Altun.a.g.e, s;43.

SONUÇ

Milli Görüş geleneğinin parçası olan partiler, şu yada bu şekilde Türk siyasal yaşamında önemli bir yer tutmuşlardır. MNP ile başlayan serüven günümüzde de devam etmektedir. Gerçi, bu hareket içinden gelen isimler tarafından kurulan SP ve AKP aynı anda siyasal yaşamdaki varlıklarını sürdürüyorlarsa da, kamuoyunun büyük bir bölümü bu partilerden SP'nin, Milli Görüş'ün gerçek temsilcisi olduğu konusunda uzlaşma sağlarken, AKP'nin kimliğine dair bir uzlaşma sağlayamamıştır. Milli Görüş'ün parçalanmasından sonra ortaya çıkan AKP'nin bugünkü söylemini siyasal İslamla bağdaştırmak pek mümkün görülmemektedir. AKP'nin, kendisi muhafazakar-demokrat olarak tanımlayan, Milli Görüş çizgisinin güttüğü İslamcılıktan uzak durmaya çalıştığı ve sonucunda sadece kendi iradesi ile sınırlı olmayan bir şekillenme yaşadığı bilinen bir gerçektir. AKP, RP geleneğinden gelen partilerden farklılık göstermektedir. AKP'nin kurucusu kadrosu büyük oranda Milli Görüş kökenlidir fakat AKP, ideolojik yapısıyla da farklı bir partidir. Son tahlilde AKP sağcı bir partidir ve Türkiye'de sağcılığın temel özelliklerini bünyesinde toplayan bir oluşumdur.

AKP'yi kuran kesim, Milli Görüş çizgisindeki partilerden farklılıklarını belirgin bir şekilde ortaya koymak amacıyla bir yandan İslamcı bir parti olmadıklarını açıklarken, diğer yandan dine dayalı siyaset yapmayacaklarını, dolayısıyla ülkeyi yönetirken islamiyeti referans almayacakları hususunun

özellikle altını çizmişlerdir ve bu çerçevede kendilerine seçtikleri kimlikleri muhafazakar-demokrasi olmuştur.

3 Kasım seçimlerinde % 34 oy alarak iktidara gelen AKP'nin bu başarısı tesadüf değildir. Bu başarının en önemli sebeplerinden ilki, parti kurulduktan sonra parti programlarını, kalkınma ve demokratikleşme programı adı altında seçmene anlatması, yer almaktadır. Diğer bir faktör AKP lideri Tayyip Erdoğan'ın sistem karşısındaki mazlum kimliğidir. İstanbul Belediye başkanlığı döneminde ortaya koyduğu hizmet anlayışı, AKP'nin seçimlerde en çok kullandığı faktörlerden biridir. AKP'yi 3 Kasım seçimlerinde iktidara getiren en önemli etken ise , partinin aldığı oyların büyük çoğunluğunun tepki oyu olmasıdır. Milli görüş geleneğinden gelen MNP-SP çizgisindeki partilerle politik yada duygusal anlamda bir bağı olmayan AKP seçmeninin bir bölümü, iktidardaki başarısız siyasi partilere karşı olumsuz bir davranış sergileyerek adeta bir cezalandırma anlayışıyla oylarını AKP'ye vermişlerdir. Ve bu davranış şekli % 34'lük başarının en önemli sebebi olmuştur.

AKP'nin bir yandan demokrasi, laiklik ve modernlik gibi kavramlarla muhafazakarlık kelimesiyle vurguladığı maneviyatçılığı nasıl üretebileceği, diğer yandan devlet kurumları, iktidar seçkinleri ve nüfuzlu çevrelerle nasıl ilişkiler geliştirileceği gibi önemli hususlar AKP'nin iktidarda başlayacak olan dönüşüm sürecinin en belirleyici faktörü olacaktır.

AKP yönetimi, bulundukları siyasi konumu ve temel aldıkları sosyal zemini daha anlamlı kılmak için değişik çalışmalara imza atmışlardır. Bunlardan ilki, Ocak 2003 tarihli AKP ve Liberal Düşünce Derneği işbirliği ile düzenlenen

Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu'dur. Ancak AKP , bir siyasi proje olarak benimsediği muhafazakar demokrasi anlayışına “efradını cami, ağyarını mani” ne bir tanım ne de meşruiyet zemini sağlayabilmiştir. Ve bu çerçevede AKP'nin ,Türkiye 'de neyi muhafaza edeceğini ve neyi değiştireceğini açıkça ortaya koyması gerekir. Aksi durumda, bu türden etkinlikler, kısa sürede unutulmuş entelektüel çabaya dönüşür ve hiçbir kalıcı etkisi olmaz.

Bu noktada, Türkiye'de acil olarak yapılması gereken şey, bu alanda varolan kavram kargaşasına son verilmesidir. Ancak bu başlı başına yeterli olmayabilir. Bu konuda yapılması gereken bir diğer husus, alanın uzmanlarının karşılaştırmalı bir çalışma yaparak kavramın kültürel farklılıklardan kaynaklanan kırılganlığına işaret edilerek, bu coğrafyaya en uygun tanımın bulunmasıdır. AKP'nin siyasal İslamcı bir parti olup olmadığı, partinin kendisini nasıl tanımladığı ile değerlendirilemez, partinin yeni kimliğinin nasıl algılandığı da bu değişimi anlamak açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- AĞIRBAŞ, Murat, Ali, *Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi*, G.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Master tezi, Ankara, 2002,
- AHMET, Hurşit, İslam ve Demokrasi, *Altınoluk Dergisi*, Ocak, 1998.
- ALTUN, Fahrettin, “İslamcılığın Muhafazakar Demokrasiyle İmtihani”, *Anlayış Dergisi*, Aralık 2005, S:31.
- ALPKAYA, Faruk, “Kazım Karabekir” , Muhafazakarlık, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.5, İstanbul ,İletişim Yayınları, 2003.
- ALVER, Köksal, “Ahmet Hamdi Tanpınar: Türk Muhafazakarlığının Estetiği”, *Tezkire*, S, 27-28.
- ARSLAN, Ahmet, İslam , Demokrasi ve Türkiye, *Görüş Dergisi*, Kasım 1997
- AKDOĞAN, Yalçın, “AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi”, *Uluslararası Muhafazakarlık Ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, 10-11 Ocak 2004
- AKDOĞAN, Yalçın, “AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi”, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.
- AK Parti'nin *Demokratikleşme ve Kalkınma Programı*, 2004.
- AKÇA, İsmet, “Neo -Liberal Kapitalizme Yeni Efsun: Muhafazakar Demokrasi.
- AKTAY, Yasin, “İkrar ile İnkar arasında AKP'nin Kimliği”, *Anlayış Dergisi*, Aralık 2005, S:31.

..... *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Muhafazakarlık)*

Cilt-5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

AKYOL, Taha, “Türkiye’de Muhafazakar Yapı”, Uluslararası *Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, 10-11 Ocak, 2004, Camev Yayıncılık, İstanbul.

ATAY, Tayfun, “Gelenekçilere Karşı Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakarlığı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,

AYDIN, Mehmet, “Müslüman Demokrat”, *Zaman*, 1 Ekim 1999.

AYDIN, Mustafa, *İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.

AYDIN, Mustafa, “Bir Muhafazakarlık Olarak Din ve İslam” , *Tezkire*, S.27.

AYVAZOĞLU, Beşir, “Türkiye’de Sağcı olmak”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:47, 1991

BARBER, Benjamin, *Güçlü Demokrasi*, Çev: Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

BALTACIOĞLU, İsmail, Hakkı, *Ziya Gökalp*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1996.

BAYRAMOĞLU, Ali, “Hem Muhafazakar Hem Demokrat Olunur mu?”, *Yeni Şafak*, 13 Ocak 2004,

BENETON, Philippe, *Muhafazakarlık*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991,

BEETHAM, Davit, Boyle, Kevin, *Demokrasinin Temelleri*, Çev: Vahit Bıçakçı, Liberte Yayınları, Ankara, 1998

BİLGİN, Nuri, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir, Ege

Yayıncılık,1994.

BİLİCİ, Mücahit, “Muhafazakarlık Neyi Muhafaza Ediyor?”, *Karizma*,
İstanbul, Ocak-Mart, 2004.

BORA, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hali : Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*,
İstanbul,Birikim Yayınları, 2003.

BULAÇ, Ali, *İslam ve Modern Zamanlarda Din Devler İlişkisi*, Cogito, Yaz,
1994.

.....*İslam ve Demokrasi* , İstanbul: İz yayınları, 1995.

CAN, Eyüp, “AK Parti Neyi Muhafaza Ediyor?”, *Zaman*, 27 Ağustos 2003.

ÇAHA, Ömer, *Dört Akım Dört Siyaset* , İstanbul, Zaman Kitap, 2001.

..... “Muhafazakar Demokrasi”, Liberal Demokrasi’nin
Kardeşidir, *Zaman*,31 Ağustos 2003.

ÇALIŞLAR, Oral, “RP, Nerden Nereye”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1994.

ÇAKIR, Ruşen, *Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak*, Metis
Yayınları,İstanbul, 1994.

ÇANDAR, “AKP Neyin Nesi?”, *Dünden Bugüne Tercüman*,19 Ağustos 2003.

ÇELİK, Ömer, “Türkiye ve AK Parti’de Muhafazakarlık ve Demokrasi”,
Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu , İstanbul, 10-11
Ocak 2004.

ÇETİN, Bilal, 1969’dan 2001’e Kilometre Taşları / Nizam’dan Fazilet’e, *Yeni
Şafak*, 24-28 Haziran 2001.

FIRAT, Dengir, Mir Mehmet, “AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi”, *Türkiye*

Bülteni, Ekim 2002.

DAĞI, İhsan, *Kimlik Söylem ve Siyaset*, Ankara, 1998, İmge Yayınları.

..... “AK Parti: Müslüman Demokrat mı Muhafazakar Demokrat mı?”, *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, 10-11 Ocak, 2004.

DAHL, Robert, *Demokrasi ve Eleştiriler*, Çev. Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996,

DEMİR, Yusuf, “Sezer’den ABD’ye: PKK İçin Adım Atın”, *Hürriyet*, 13. 02.2004.

DOĞAN, Yusuf, *Celal Nuri’nin Dini ve İçtimai Hayata Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

DUMAN, Doğan, *Çok Partili Dönede Türkiye’de İslamcılık*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1996.

DURSUN, Davut, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002

ERDOĞAN, Mustafa, “Muhafazakarlık: Ana Temalar”, *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, 10-11 Ocak, 2004, Cemev Yayıncılık, İstanbul

..... “Muhafazakarlık ve Modernlik”, *Muhafazakar Düşünce*, sayı:2, İstanbul, Cantekin Matbaası, Güz, 2004.

ERGİL, D, *İdeoloji, Milliyetçilik, Muhafazakarlık, Halkçılık*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1986 Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1996

EMPOSITO, John, Voll, John, *İslamiyet ve Demokrasi*, Çev. Ahmet Fethi,

İstanbul, Sarmal Yayınları,1998.

EMİNİ, Filiz ,Tufan, *Türkiye’de Demokrasi ve Siyasal Değişme*, S.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2001

EMRE, Arif, Süleyman, *Siyasette 35 Yıl, Cilt 2*, Risale Yayınları, İstanbul, 1991.

FİŞEK, O, “Erbakan : Laikliğe Karşı Değiliz”, *Devir*, S:54, 1973.

GEVGİLİLİ, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987.

GİDDENS, Anthony, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, çev. MügeSözen, Sabir Yücesoy, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

GÖĞÜŞ, Zeynep, “AKP: Muhafazakarlığa ceket arıyor”, *Uluslar arası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, 10-11 Ocak 2004.

GÜRDOĞAN, Nazif, Siyasal İslam’dan Demokratik İslam, *Yeni Şafak*, 20 Ağustos 2003.

HEİNEMAN, Robert, “ABD’de Muhafazakarlık: 1976’dan Günümüze”, *Karizma*, çev:Çağatay Demir, İstanbul, Ocak-Mart 2004, S:7.

HELVACI, Ahmet, “Türk Siyasetinde Özensiz Kullanılan Bir Kavram: Muhafazakarlık”, *Düşünen Siyaset*, Ekim, 1999.

..... “Muhafazakar Duruştan Demokratik Tavıra Anakronik Bir Yolculuk”,*Muhafazakar Düşünce*, Güz 2004, S:2.

ILICAK, “İslamiyet, Demokrasiye Ferdietçilik”, *Yeni Şafak*, 2 Temmuz 1998.

KARA, İsmail, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi* , Risale Yayınları, İstanbul, 1986, c.1.

- KARADENİZ, Sıtkı, *Modern Bir Oluşum Olarak Muhafazakarlık*, S.Ü.Sosyal BilimlerEnstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.
- KAZAN, Şevket, *Refah Gerçeği*, Keşif Yayınları, Ankara, 2001.
- KEYMAN, Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- KIŞLALI, Ahmet,Taner, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitapevi, Ankara ,1995.
- “İslamcılıkla Yüzleşme”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım1997.
- KIZILDAĞ, Şaban, “Yüzde 28’de harem selamlık protokolü”, *Milliyet* , 20.06.2005.
- MAHÇUPYAN, Etyen, “Türk Politikasında Geçmiş ve Gelecek”, *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, Camev Yayıncılık, İstanbul.10-11 Ocak, 2004.
- “Uyumlu Muhafazakar Demokrasi”, *Zaman*,9 Şubat 2004.
- “Muhafazakarlık Bir Tür Merkez mi?”, *Zaman*, 25 Ağustos 2003.
- MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları,1993.
- “İslamcılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1958, c:5.
- MANAZ, Abdullah, *Siyasal İslamcılık*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2005.

- MERT, Nuray, *İslam ve Demokrasi- Bir Kurt Masalı*, İstanbul, İz Yayınları, 1998.
- METE, Ömer, Lütfi, AK Görev: Siyasi İslamcılığı Tasfiye, *Sabah*, 11.08.2003.
- MOLLAER, Fırat, “Rasyonalist Düşünce Geleneği Karşısında Muhafazakarlık: Burke’den Hayek’e”, *Muhafazakar Düşünce*, S:2, İstanbul, Cantekin Matbaası, Güz, 2004.
- ÖZCAN, Zafer, “Kavramdan Modele Ilımlı İslamcılık”, *Aksiyon.com.tr*, 01.11.2004.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ÖZDEMİR, İbrahim, “Dini ve Demokratik Değerlerin Yükselişini Doğru Okuma”, *Köprü Dergisi*, Güz, 2000.
- ÖZİPEK, Berat, Bekir, *Muhafazakarlık, Akıl, Toplum, Siyaset, Liberte* Yayınları, Ankara, 2004.
- “Muhafazakar Siyasetin Temelleri”, *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, 10-11 Ocak, 2004, Cemev Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZKÖYLÜ, Göksel, “Kasımpaşalı Tayyip Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu?”, www.Hurriyetim.com, 10.12.2005.
- SARIBAY, Ali, Yaşar, “AKP’nin Politik Kimliği ve Gidişatı”, *Zaman*, 11 Ekim 2003.
- SARIKAYA, Muharrem, “İkinci Yılında AKP’nin Aidiyeti”, *Sabah*, 15 Ağustos 2003.
- SARTORI, Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev: Tuncer

- Karamustafaoğlu, Mehmet Turan, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- SELİM, Yavuz, *Gülün Adı*, Kim Yayınları, Ankara, 2002.
- SEVİLGEN, Gündüz, *MSP’de 4 yıl*, İstanbul, 1979.
- SEZEN, Saim, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994, s.365.
- SÖZEN, Edibe, Erol Güngör, “Muhafazakarlık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, cilt:5 İstanbul, İletişim yayınları, 2003.
- SULLIVAN, Anthony, “ Muhafazakarlık, Çoğulculuk ve İslam”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S:5, Ankara, 1997.
- SURUŞ, Abdülkerim, *Modern Durum ve Dini Bilginin Evrimi*, İstanbul Pendik Belediyesi Yayınları, Editör: Yalçın Akdoğan, 1995.
- TAŞGETİREN, “Muhafazakar Demokrasi’nin İçi Yeterince Dolu Değil”, *Türkiye Bülteni*, Ağustos, 2003.
- TDV, *Demokrasi Nedir*, Ankara 1999
- TEKİN, Üzeyir, “AK Parti, Muhafazakar Demokrat mı ?”, 31.05.2005. A:/ *Sosyoloji, AKParti, Muhafazakar Demokrat Mı.htm*.
-AKP’nin Muhafazakar Demokratlığı, Orient Yayınları, Ankara 2004
- TİMUR, Taner, *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, Ankara, İmge Yayınları, 1996.
- TOPRAK, Binnaz, “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Der.Ali Yaşar Sarıbay, Ersin Kalayoglu, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000

- “Dinci Sağ, *Geçiş sürecinde Türkiye*”, Der: Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.
- TOURAİNE, Alain, *Demokrasi Nedir?*, Çev: Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- TUNAYA, Tarık, Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler: 1859-1952*, İstanbul, 1952.
-*İslamcılık Akımı*, Simavi Yayınlar, 1991.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, *Siyaset*, Lotus Yayınları, 2003,.
- “Milli Devlet, Laiklik, Demokrasi”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Der. Ali Yaşar Sarıbay, Ersin Kalyoğlu, İstanbul; Alfa Yayınları, 1994.
- “Devrimci Muhafazakarlık”, *Zaman*, 15 Ocak 2004.
-*Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- UYANIK, Mevlüt, “İslam ve Demokrasi İlişkisinin Mahiyeti”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 51, Yaz, 1998.
- YALÇIN, Soner, *Hangi Erbakan?*, Ankara, 1994.
- YARAŞIR, Volkan, AYGÜN, Tarık, *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Aralık, 2002.
- YAVUZ, Hakan, “Türk Politikasında Geçmiş ve Gelecek”, *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, 10-11 Ocak 2004.
- YAVUZ, Hakan, “Türk Muhafazakarlığı, Modern ve Müslüman”, *Zaman Gazetesi*, 20 Şubat 2003.
- YAYLA, Atilla, “Muhafazakar Demokrasi ve Muhafazakar Demokratlar”,

www.liberal-dt.org.tr

..... “İslam, Laiklik ve Demokrasi” , *Yeni Türkiye*,1997

YILDIRIM, E, “AKP: Bir Politik Tasarının Sosyolojik Temsiliyeti”, *Birikim*, 2002, S.163164.

YILDIZ, Ahmet, “Muhafazakarlığın Yerleştirilmesi yada AKP’nin Yeni Muhafazakar Demokratlığı” , *Karizma*, İstanbul, Ocak-Mart, 2004, S.7.

YILMAZ, Murat, “ Türk Muhafazakarlığının Kültürel ve Siyasi İmkan ve Sınırlılıkları”*Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu* , İstanbul, 10-11 Ocak 2004..

YÜCEKÖK , Ahmet, *100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset* , 3. Baskı, Gerçek Yayınları,İstanbul 1983.

ZÜRCHER, Erik Jan, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakarlık”,*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c.2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

ÖZET

YILMAZ , Melahat, İlmli İslam ve Muhafazakar Demokrasi (AK Parti Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr. Niyazi AKYÜZ, 143 s.

Bu araştırma, AKP'nin siyasal kimliği olarak tanımladığı muhafazakar-demokratlık ve ılımlı İslamcılık anlayışını incelemektedir.

Türk siyasal yaşamında önemli bir yeri bulunan ve kimi zaman kazandığı anahtar rol nedeni ile niceliğinin üstünde önem kazanan Milli Görüş çizgisinin partileri, özellikle 1992 yılında gerçekleştirilen Genel Mahalli Seçimler'in ardından siyasal gündemde çok daha yer tutmaya başladılar. Refah Partisi'nin kapatılmasının ardından, “yenilikçiler” adı altında AKP'yi kuran yeni oluşum, Milli Görüş fikrinden vaz geçerek Muhafazakar- Demokrat bir çizgi üzerine yeni bir parti oluşturdıklarını iddia ettiler. Yeni kurulan AKP, Milli Görüş çizgisiyle mesafeli durmaya çalışırken parti felsefesi olarak ilan ettikleri, “muhafazakar-demokrat” yapı tartışmalara neden oldu. Aslında tartışmaların temel nedeni Türkiye’de siyasal İslam denilince akla gelen ilk oluşum olan Milli Görüş hareketinin gerçek temsilcisinin hangi parti oldu idi.

Milli Görüş'ün gerçek partisnin hangisi olduğu sorusunun diğer yüzü ise, AKP'nin Milli Görüş fikrini değiştirip değiştirmedidir. SP, AKP'nin Milli Görüşçü oyları bir yanılısama neticesinde aldığını ve bu hareketin gerçek temsilcisinin kendisi olduğunu ileri sürmektedir. AKP'liler ise köklerini reddetmemekle birlikte, özellikle 28 şubat'tan gerekli dersleri çıkarttıklarını ve kimi zaman dolaylı kimi zamanda doğrudan, değiştikleri

mesajını vermeye çalışmaktadırlar. Muhalefet partilerinden yükselen sesler ise çok daha dikkat çekicidir. Özellikle, rejim merkezli sorgulamayı tercih edenler AKP' yi Milli Görüş'ün değişim maskesini takmış hali olarak algılamaktadır.

Yeni bir kimlik iddiası ile siyaset sahnesinde yerini alan AKP'nin, Milli Görüş geleneğini takiiye yaparak kamufle ettiği mi yoksa, AKP'nin Milli Görüş fikrini değiştirdiği mi hususu araştırmamızın esas sorunsalını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Milli Görüş, AKP, Muhafazakarlık- Demokrasi, İlmli İslamcılık .

SUMMARY

YILMAZ, Melahat, “Moderate Islamic and conservative-democratic understanding of AKP”, (JDP) (Justice and Development Party). Master Thesis, Advisor: Assoc. Doç. Dr. Niyazi AKYÜZ. 143 s.

This study researches for the moderate Islamic and conservative – democratic understanding that AKP (JDP) (Justice and Development Party) defines its political identification as.

The parties that belong to “National Vision” line that has an important place in Turkish political life, sometimes, since they gain key function, they are overvalued, have began to reserve more place in political agenda especially after the local general selection in 1992.

After the Welfare Party had been closed down, the new formation that established AKP claimed that they had abandoned National Vision ideas and established a new party around conservative-democrat line. The newly formed AKP’s party philosophy, which they had announced as “conservative-democrat” structure, caused debates while they were trying to hands-off to National Vision line. Actually the main reason of the arguments was which party is the real representative of National Vision that is first formation when political Islam is mentioned in Turkey.

The other side of the question “which party was the main National Vision party” is whether AKP changed National Vision idea or not. SP (Happiness Party) claims that AKP got National Vision votes as a result of illusion, and they are the real representative of this movement. On the side, although AKP does not

deny its origin, they are trying to give messages that they have taken lessons from February 28 and directly or indirectly they are trying to say that they have changed. The voices that arises from the oppositions parties are more striking. Especially the ones that try to interrogate as regime centered, perceive AKP as the National Vision's state has worn change mask.

The point whether AKP, which perform in political stage with a new identification claim, is camouflaging National Vision tradition by lying or they have changed National Vision idea, should be the main problematic of our research.

Keywords: National Vision, AKP , Conservativeness-Democracy, Moderate Islamic.